

CSÁMER ISTVÁN

SZIVÁRVÁNY

A

JÉGCSAPON

REGÉNY

Írta: Csámer István

Debrecen, 2019.

Szivárvány a jégcsapon

ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

Ezt a regényt a gyermekkoromban, Göncruszkán, nagyapáéknál eltöltött boldog éveiről írtam. Most, úgy hatvan év távlatából talán már az öregkorba lépve a régi emlékek jobban előjönnek, felidézhetőbbek. Az ott átélt, és hallott eseményeket most leírom, hogy maradjon valami az utókor számára is abból, hogyan nyaralt, vagy telet egy gyerek az 1960-as években nagyszülei szeretetében egy felvidéki faluban. A regényben megpróbáltam hitelesen visszaadni az eseményeket, a háború átszenvedett nehézségeit. A téli estéket betöltő tanyáztatás során füleltem az öregek meséire, ami akkor nem is szenvedésnek tűnt, hanem hőstettnek, hisz akkor, abban a politikai helyzetben vagy hős volt valaki, vagy hősi halott. A helyszíneket, az időrendet próbáltam emlékeim szerint rendezni, természetesen összekötve elképzelt eseményekkel, amik meg is történhettek. Az idő múlt, a törtélem kereke pedig forgott, jöttek újabb idők, újabb élmények. De egyszer csak eljött a természet nagy szava: a vég! Vége lett a boldog, felhőtlen gyerekkornak, mert megnőttem. Vége lett, mert nagyapa egy napon meghalt. Utána hiába maradtunk nagymamával, az úr, ami nagyapa helyébe lépett, az idő múlásával csak nőtt.

Debrecen, 2019.

Szeretettel:

Csámer István, az unoka

„Múlt nélkül nincs jövő,
s mennél gazdagabb
a múltad, annál több fonálon
kapaszkodhatsz a jövőbe.”

Babits Mihály

Szivárvány a jégcsapon

ELSŐ RÉSZ

ELSŐ

Utazás a nagyszülőkhöz, karácsonyra.

A reggeli személyvonattal indultunk. Az állomás huzatos peronján állunk, várjuk a Budapest-Keletiből érkező vonatot. A fagyos szél behordja a havat a fedett peronon álló utasok nyakába. A peronon kevés utas volt, mert nemrégén ment el a munkásvonat, ami a gyári munkásokat vitte haza. A szélben kavargó, porhó miatt háttal álltunk a nyitott vágány felé, ezért alig vettük észre, hogy a vonat megérkezett a negyedik vágányra, ami a beszállás után azonnal indult tovább Nyíregyháza felé. A mozdony, ami a vonatot húzta, egy 424-es gőzös, a gőzmozdonyok királya, ami a legerősebb mozdony. Néha hallani is lehetett a jellegzetes rekedtes hangú sípját. Ez a gőzös volt a gyerekek kedvence, persze nekem is ez tetszett a legjobban. Ha vasútállomáson voltam, órákig tudtam ácsorogni a prüsszkölő fűjtató gépóriás mellett. Egyszer-kétszer meg is fordult a fejemben, hogy ha nagy leszek mozdonyvezető leszek. Most ez a mozdony húzta a vonatunkat. Felszálltunk, vagyis felkászálódtunk. A pesti vonatok mindig kupésak voltak, kerestünk is egy üres kupét és szépen letelepedtünk. Meleg volt, kellemesen meleg, ezért rögtön lekerültek a felesleges ruhaneműk.

Göncruszkára mentünk, nagyapáékhoz vitt apám, ott voltam a téli szünet idején és a karácsonyt is ott szoktam eltölteni. Elfoglaltam magam az ablakfirkálással, tapadtam az üvegre, hogy kilássak és lestem a hópihéket hogyan csapódnak a vonat ablakához. Néha a hideg ablakot leheltem, hogy a pára ismét

megfagyjon, és újabb jégvirágok rajzolódjanak ki. Gyönyörködtem a fagyos ablakon megjelenő jégvirágokban, az újaimmal pedig figurákat rajzoltam a lehelt párára. Kint a szántóföldeket, a tájat, a sűrű hóeséstől nem lehetett látni. December vége felé járunk, de még karácsony előtt pár nappal.

A kupében velem szemben apám ült. Mivel sok néznivaló nem akadt a kupében, ezért unalmamban apámat néztem. Cigizett, egykedvűen fújta a bűdös füstöt a levegőbe. Unalmában azzal szórakoztatta magát, hogy füstkarikákat fúj. Szikár ember, nem volt túl magas, úgy közepes termetűnek nézem. Az arca kissé megnyúlt, borostás, feje teteje kopasz, mint a hold. Bajusza nincs, szemüvege sem. Jól látott, néha még nagyon is jól. Úgy véltem, mint gyermek, hogy nagyapára hasonlított, de a szeme, a kissé ferde, szerintem tiszta nagymamáé volt. Vasutas volt, általában vasutas ruhában járt, most is az van rajta. A zubbonya gallérján, piros parolin, egy jelzéssel. Észrevette, hogy megállt rajta a szemem, hogy nézem.

—Éhes vagy! – kérdezte.

—Nem, csak úgy nézelődök – mondtam.

Egyszer csak arra kaptam fel a fejem, hogy a vagon folyosójának túlsó végéről - bölényhangon - a kalauz szólította fel a téli hidegben szundikáló utasokat: Újjfelszállók... menetjegyet kezelésre! - bömbölte. Na, gondoltam: kezdjen imádkozni, vagy ugorjon ki a robogó vonatból az, akinek nincs jegye, mert ha a kalauz elkapja annak a bliccelőnek vége. Hozzánk is ért. A fülke ajtaját egy mozdulattal feltépte és ott állt az ajtóban egy hatalmas ember, a kalauz. A jegykezelő táskája, ami meg volt tömve mindenféle menetrenddel, potrohos hasán lógott. Kezeletlen menetjegyet: nem éppen cinege hangon mondta. Apámat a könyökömmel meglöktem, mert szundikált, a jegy nála volt. Míg előkotorásza a nagykabátja belső zsebéből a vasúti igazolványt, addig odavetette a kalauznak: mindjárt Szerencs, már azt hittem nem is jön, vagy lemaradt még Miskolcon. Nagy gondossággal vizsgálgatta az arcképes igazolványt, bozontos szemöldöke alól apámra lesett és mormogott valamit. Mormogása közben, ahogyan jött úgy el is ment, persze bevágva az ajtót. Láttam apámon, hogy a vasúti kalauz nem éppen barátja, meg is jegyezte: nyíregyházi személyzet ez, mind ilyen, nem szeretik a miskolci személyzetet, persze mi sem kedveljük őket. Az ellenségeskedés okát nem tudom, ez így maradt ránk. Valószínűleg az lehet az oka, hogy

néha a miskolci személyzet megy Nyíregyházára, néha meg ők jönnek Miskolcra a vonattal.

Miközben apám mesélte a kölcsönös utalat történetét, aminek az eredetét senki nem tudta én nézegettem az arcképes igazolványokat, mert a kalauz az én kezembe adta vissza. Apám is vasutas volt, a vasutasoknak a családja is kapott arcképes igazolványt, ami ingyenes utazást biztosított. Az igazolványok nézegetését apám hangja szakította meg: Lassan szedelőzködjünk, mert Szerencs következik, és ez a vonat, nem időzik sokat az állomáson.

MÁSODIK

Szerencsi állomás.

Szerencs! - kiabálta a kalauz. A vonatból nagyon sokan leszálltak, vagy inkább kászálódtak a felhalmozott hó miatt. Mi is bukdácsolva, vigyázva nehogy a vagon alá csússzunk, kivergődtünk az állomás peronjára. Ekkorra a peron jócskán megtelt emberekkel. Miután leverték magukról a havat, az emberáradat megindult a váróterem felé, ahol menedéket találtak a hideg szél elől. Apámmal mi is, taszigálva egymást, tipegtünk beljebb. Úgy nézhettünk ki, mint mikor estefelé megérkezik a legelőről a marhacsorda és mind egyszerre akar bejutni a kitárt nagykapun, mintha nem lenne ideje bejutni. Távolról nézve nevetni való volt. Bejutottunk. Apám talált is egy helyet a padon, én meg éppen elfértem mellette. A sok embert elnyelte a váróterem, aki nem volt ügyes és nem sikerült helyet találni, az álldogált. Miután kicsit fészkelődtünk szemügyre vettük a csomagjainkat, amiket a lábunk elé tettünk, hogy szem előtt legyenek. Nem volt sok csomag, csak egy nagyobbacska szatyor és egy hátizsák. A szatyorban disznótoros kóstoló volt, amit otthonról, Miskolcra hoztunk, és vittük nagyapáéknak. Akkoriban ez így volt szokás: aki disznót vágott az vitt a rokonoknak, jó barátoknak kóstolót. Ezért majdnem egész télen friss disznóságot ehettünk, nem beszélve arról, hogy mustra tárgya is lett a finom falat. Én is hallottam: ez nincs megfőve, ez meg túlfőtt, vagy kevés a paprika, vagy éppen sok. Azért mindenki megette a finomságokat. Az ötvenes években vagyunk, nem sokkal a háború után, a beszolgáltatás és a disznóvágás tilalmának fénykorában. Az apám hátizsákjában volt még nagyapának pipadohány, nagymamának egy kötény, meg úgy emlékszem, hogy egy szép mintás fejkendő is csomagolt anyám. Ezeket karácsonyi ajándéknak vittük. Ezen kívül volt még egy dobozban hájas sütemény is. A többi helyet az én ruháim tették ki.

A várótermi akolban a bűdös cigaretta füst a padlóig ért. Csípte a gyerek szemét, nem beszélve a fuldokló köhögő rohamoktól. A

padunkkal éppen szemben volt a resti, vagyis a vasutas kocsmá, persze az is plafonig rakva emberekkel. Vagy a hideg miatt, vagy az utazás kedvéért poharaztak a bent lévők. Apámon is láttam, hogy nézeget arra. Végül meg is szólalt:

—Bemegyek már a restibe, megiszok egy fröccsöt, meg szétnézek, hátha találok földit, neked meg a két szemed a csomagokon legyen! - ezzel felállt, és elindult a ködnek tűnő füstben, a resti felé. A biztonság kedvéért a lábamat ráraktam a csomag tetejére, biztosítva, hogy el ne lopják. Magamat is elfoglaltam, mert hol kigombolkoztam, hol meg be. Játékra vagy inkább játszásra más lehetőség nem volt. Észre sem vettem, hogy apám leült mellém, csak akkor vettem róla tudomást, amikor a lócán a könyökével meglökött. - Razzia lesz, meg ne szólalj, még akkor sem, ha kérdeznek! - ezt úgy mondta, hogy rám se nézett.

A váróteremnek két bejárata volt az egyik a peron felől, a másik pedig a város felől ahol a buszok, meg a kocsik szoktak állni. Kis idő múlva a várótermi méhkas elcsendesült, csak úgy egyszerre mintha vezényszót kaptak volna. Látom, hogy az ajtóknál két-két rendőr, és két-két katona állt. Az egyik rendőr, egy magas szikár termetű, a vállapja sok csillaggal megrakva, szólalt meg: mindenki maradjon a helyén, és az igazolványokat készítsék elő, mert ellenőrzés lesz! Az ajtóktól elindulva sorra járták az utasokat. A katona járőrök pedig az ajtó sarkából kémlelték a fellelhető kiskatonákat, akik éppen szabadságra utaztak haza. A két rendőr hozzánk ért. Apám nyújtotta az igazolványát, de a rendőr nem vette el.

—Hová utaznak? - kérdezte.

—Göncruszkára, apámékhöz! - felelte.

—A fiú, mutatott rám a nagyobbik rendőr, az, akinek sok csillag volt a vállán.

—A fiam, viszem téli szünetre az öregekhez.

—Ez a két csomag a magáé? - kérdezi a rend őre.

—Az enyém, ajándékot viszünk! - válaszolt apám.

A két rendőr továbblépett, és a következő percben már a mellettünk lévő padon ülőket faggatták. Ültömben úgy beszorultam a nagykabátomba, hogy a gallérok között megszeppenve pislogtam ki a világra, csak most vettem levegőt, mert eddig nem mertem. Apámra néztem, de a színe neki sem jött még vissza. Ezen túl vagyunk, mondta, de nem nagy meggyőződéssel. Kis idő múlva, amikor már megjött a beszédes

kedve azt mondta: a vasutasokat, akiken egyenruha van nem szokták nyaggatni, általában nem. Ebből azt vettem ki, hogy jobb inkább csendbe lenni még annak az embernek is, aki a háborúból, a Dontól élve jött vissza.

A razzia hangulatát a hangosbemondó szakította félbe:

Hid..hid..Hidasnémeti felé közlekedő személyvonat az első vágányról indul dul...dul. Hamisítatlan tihanyi visszhang, mondtam magamnak. Egyszeri utazó nem is érti a várótermi bemondó közléseit, ahhoz gyakorlott fülnek kell lenni, én is apámtól tudom, hogy minden harmadik szót kell összerakni, és így jön ki egy értelmes mondat.

Az emberek szedelőzködtek, és már, mint a birkák mentek is ki a peronra, a hidasi vonathoz. Mi is mentünk, vagy inkább sodort az emberáradat. Az első vagonhoz megyünk, mondta apám, mert nekünk az jobb. Az utolsó két vagont lekapcsolják Szántón, így csak három vagon megy tovább. Jól van, gondoltam, de nem mondtam, csak kapaszkodtam a szatyor fülébe nehogy elsodorjanak. Az első vagonhoz értünk, de az ámulattól a hóba gyökeredzett a lábam. Ott állt prüszkölve és fújtatva egy gyönyörűséges 375-ös gőzmozdony. Fekete, vaslemez teste, szegecsekkel kivert ködmöne csillogott. Teljesen úgy nézett ki, mint az olvasókönyvünkben szereplő Mátyás király, vaspáncélba öltöztetett lova. A hó nagy pelyhekben hullott, de hiába esett rá egy-egy hópihe nem maradt meg rajta, mert rögtön elolvadt. Fenséges paripa! Prüszkölt, fújtatott, néha pisilt is egyet, de gőzbe burkolva. Egy tetőtől talpig kormos ember járta körbe a mozdonyt egy olajos kannával, meg egy maréknyi koszos kóccal. Apám látta, hogy megakadt a szemem az ördögkinézetű emberen, és mondta:

—Ez a fűtő, Szántóról, Hajkó Pista a neve indulás előtt körbe kell járni a masinát, és ha szükséges meg kell olajozni, zsírral meg kell kenni. Na, az, - intett a mozdony ablakán kinézőre -, aki nem volt olyan szurtos mint az előbbi, ő a mozdonyvezető, Krajczár Józsi ő is szántói, talán az országban a legügyesebb mozdonyvezető. Az ördög fia kinézetű masiniszta a gépről lekiabálva szólt apámhoz:

—Csámer Pista! - Jókor indultatok apádékhoz Ruszkára, mondják, hogy Hejcénél hóátfúvás van! Szereltek a gépre hóékét talán megoldjuk, ilyenkor télen ez van. Remélem, van nálad demizson!

—Az van, de üresen! - kiabált vissza apám, mert a vasparipa prüszkölésétől alig lehetett hallani.

HARMADIK

Szerencs-Hidas, utazás.

Beszállás! Kiabálta a kalauz.

Már mi is beszálltunk a vagonba, és sikerült egy ablak melletti helyre kerülni, én háttal, apám meg velem szemben a menetirányban ült le.

A vasparipa rövidet füttyentett, és nem kis rángatások közepette elindult a vonat a szerencsi állomásról Hidasnémeti felé. Sihhh-Sihhh-Phaaa, hallatszott a mozdony felől. Lassan de biztosan elindultunk, a váltókon nagy rángatással túljutottunk.

—Na, rámentünk a hidasi vonalra, - mondta apám.

Én rátapadtam a fagyos ablakra, de időközönként a jégvirágokat le kellett kaparni, hogy kilássak. Előre nézve láttam, hogy a sín igen nagy ívben kanyarodik a hegy közé. Elváltunk a síkságtól. Csühögve, zakatolva mentünk a ködös fagyos hegyi világba. A vagonban, aki tehette vagy evett, vagy bagózott, vagy körbejárt egy színes, robbantózsínórral font külsejű demizson. A vagonban a nagy hideg ellenére fűtés nem volt, hiába tapogattam a gőzradiátort, de az hideg volt. Az ajtó mellett volt a fűtés állító karja, de az fűtésállásban volt, ennek ellenére mégsem volt meleg. Apám látta, hogy bajlódok a kapcsolóval és rám szólt:

—Hagyd, nem segít, a fűtésre már nem kerül gőz, mert ilyen hidegben csak a gép kap gőzt, néha az is kevés. A vagonok fűtése ugyan gőzfűtés, de ez a gép kevés gőzt termel, főleg ilyen hidegben. Majd meglátod, ha tavasszal jövünk, akkor meleg lesz minden fűtőcső!

Tavasszal, gondoltam magamban, akkor meg minek a fűtés, ezen a gondolon elvoltam egy darabig, mígnem apám falubelije ránk nem talált.

Pista! - mondta apámnak, hát ti?

—Megyünk Ruszkára a fiúval az öregekhez karácsonyra, pár napig ott maradok és utána jövök vissza. Ment a beszélgetés a politika, amire már nem figyeltem, mert el voltam foglalva az ablakrajzolással, meg a lehelet után kirajzolódott hóvirágokkal. Újra és újra csodálkoztam, hogy a fagyos pára az ablaküvegen

milyen művészi csodákra képes. A természet művészetének csodálatából a kalauz ordibálása ébresztett.

Abaújszántó!

Figyelem! Csak ez első három vagon megy Hidasig, a hátsó kettőt lekapcsolják!

A kalauz ordibálására kinéztem, de forradalmat nem vettem észre, mert az erre utazók ezt jól tudták, a kalauznak meg ez a dolga. Észre is vettem, hogy a vagonokat lekapcsolták, mert a vagon hol előre, hol meg hátra rángatózott.

Beszállás!

Egy piros sapkás forgalmista fújta a sípját, és emelgette az indító tárcsáját.

A vonatunk elindult a fagyos ködben, térdig érő hóban, Göncruszka felé.

Korlát-Vizsolynál még megálltunk, pár utas leszállt, felszálló nem volt, vagyis nem vettem észre, és elindultunk. Nem sokat mentünk mikor a vonat megállt.

Na, a fene, Fony felől hófúvás, jegyezte meg apám anélkül, hogy kinézett volna. Jött is a kalauz és kiabálta: Fony felől hóátfúvás! A gépnek vissza kell tolatni, majd lendületből nekimegy a hónak. Azt azonban tudni kell az itt és ilyenkor utazónak, hogy a mozdony fel van szerelve hókével, csak lendületet kel vennie. Átjutottunk!

A Hejce-Vilmány állomást is elhagytuk, amikor a vonat megint megállt.

Elütöttünk valakit? Elfogyott a sin? Vagy mi van? Mondogatták az emberek a vagonban. Aztán jött az okos ember, aki bejelentette: emberek! Itt van a világnak vége, nincs tovább sin csak hó meg hó, de az felér a masina tetejéig. Pár ember nagy küszködve letépte az ablakot, hogy kinézhessen valójában mi is történt, de nem volt nagy szerencsájük, mert pillanatok alatt beterítette őket a hegyek felől érkező hófúvás. Az egyik kíváncsiskodó ember vissza is nézett az ablakból, hogy a szemét ki ne verje egy hódarab. A látvány az utasokat nevetésre készítette, vagy inkább röhögésre, mert az emberünk úgy nézett ki mint egy jól megformált hóember ami ráadásul pislogott is. Az a jó, hogy az ilyen röhögésben nincs irigység. Akik leráncigálták az ablakokat most azzal vacakoltak hogyan húzzák fel, mert abban a gőzös világban még az ablakokat egy gurtni segítségével lehetett húzítani vagy a rajta lévő lyukakkal állítgatni. Végre mindenkinek sikerült felküzködni az ablakokat. Kint végtelen

hómező, a mozdony előtt hó fal, a vagonokban az emberek okosabbnál okosabb döntéseket hoznak: ezt így kellene csinálni, azt meg amúgy, mert mi a fronton a slamasztikából csak így meg úgy tudunk kivergődni. Na, helyben vagyunk gondoltam magamban, jönnek a katona történetek, hisz a háború után csak tizenegy év telt el. És jöttek is, nálunk ez volt nálatok meg nem. Volt is valami igazság, benne mert túléltek a háborút, a pusztulást, a borzalmakat. A majdnem földig érő posztó nagykabátomba behúztam a nyakam, csak az orrom hegye látszott ki úgy hallgattam és azon elmélkedtem vajon a jó Isten most miért nem segít rajtunk, lehet, hogy a felhők miatt nem lát minket, vagy teljesen bele olvadtunk a hóba, de a mozdonyt látni kellene, mert füstöl, hmmm.

Jön, toszódszkodik be a kalauz a kicsit szűkre szabott ajtón: na, emberek, - kezdte a mondókáját, amit már mindenki tudott - elakadtunk a hóban! (szünet) Vissza kell tolatni, hogy a gép nekifusson a hónak! (szünet). A gépen van hóeke, az majd elvégzi a takarítást! Ez így is történt: Tolattunk, álldogáltunk, kis idő múlva megint tolattunk, álldogáltunk. Ezt csináltuk majd egy óra hosszán, míg végül: Kiszabadultunk! A vagonban lévők már-már a fagyhatár kezdetéhez értek mire elindultunk. Húsz perc, és végre Göncruszka! A vonat éppen az állomás épülete előtt megállt. Itt sokan szálltak le, mert a karácsonyi szabadságolások lehetővé tették a munkásoknak, hogy Miskolcra, Szerencsre a gyárakból hazamenjenek a családjukhoz az ünnepekre. Nagy ügyel-bajjal leléptünk az amúgy is magas lépcsőről, vigyázva nehogy a csúszós lépcsőn a vonat alá kerüljünk. Baj nélkül leléptünk! A csomagokat is rendben leszedtük. A kalauz, amikor látta, hogy az utasok rendben leszálltak indulást jelzett a kezével. A vonat egyet füttyentett, és nagy gőzt eregetve elindult. Mi is elindultunk a falu felé nagyapáékhoz.

—Pár percre menjünk be Jánosékhoz! - mondta apám.

—Jó! - feleltem vissza. János bácsi, az-az Kmecz János a vasút állomás épületében lakott családjával, ő volt egyben a bakter aki felelős volt a sorompó kezeléséért is. Bementünk. A konyhában jó meleg volt, én kaptam egy pohár meleg tejet, apám pedig egy, vagy két pohár bort. A tej jól esett, pillanatok alatt átmelegített. Szinte lekéredzkedett rólam a nagykabátom, de erre már nem került sor, mert szedelőzködtünk és indultuk kifelé.

—Na, János, ha megyek haza, úgy intézem, hogy holnapután több időt töltsek itt, mert egy-két dolgot szeretnék veled megbeszélni, - mondta apám.

—Jól van Pista, gyere csak!

Lassan elindultunk a kitaposott hóban.

NEGYEDIK

Ruszkára érkeztünk.

A vonat már a Ruszka-patak hídján járt, amikor Józsinak a mozdonyvezetőnek eszébe jutott köszönni, füttyentett egyet a gőzőssel, ez volt a köszönés, mert apám feltartotta a kezét jelezve, hogy viszlát. A sorompótól az úton térdig ért a hó, csak egy csapás volt kitaposva, ahol az emberek jártak a vonathoz. Ilyen télidőben szekér erre nem járt minek is járna, mert az állomáson túl egészen a hegyig szántó volt. János bácsi a bakter még a sorompót sem húzta le, ha jött a vonat, mert minek, a szélnek, az úgyis átfújna rajta. Libasorban mentek az emberek a kitaposott ösvényen, szinte egymás nyomában. Lehattunk vagy tízen, de gyerek csak én voltam. A nyakunkat behúztuk a kabát gallérja közé, hogy a hegyi szél belénk ne fújjon. Így bandukolt, szinte szótlán, a kis csapat a falu felé. Kis idő múlva elértük a zsidó temetőt, ahol az ákom-bákom, düledező sírtáblák alig látszottak ki. Itt kezdődött a falu a dédiék házával, oda néztem, hogy látom-e dédi mamát, de nem láttam, csak egy kis, keskeny kitaposott ösvényt a hóban. Füleltem az előttem haladó apámra, hátha szól nekem valamit, de nem szólt. Soha nem fedeztem fel, nem is hallottam, hogy miért nem fontos dédi mama a családnak, korábban mi történhetett a Kmecz családban, mert az biztos, hogy történt valami. Kiértünk a főútra, amibe az ösvény az áfész kocsmánál torkollott be. A libasor felbomlott, ki az alvég felé vette az irányt, ki a kocsmát célozta meg, ki meg a felvég felé battyogott. Mi meg pár ember a felvég felé mentünk, a templom irányába. A havas út már szélesen le volt taposva, letaposták az erre járó autók és szekerek. Az elől haladó három ember a kovácműhely után letért az alsó sor felé. Az egyik hátra is nézet, így ismertem meg János bácsit. Ballagtunk még egy keveset, és mielőtt elértük volna az iskola sarkát, megérkeztünk. Az úttest és a kapu közt el volt hanyva a hó, beledobálva az árokba. A falon a mestergerenda alatt, kis tábla, ráírva: Fő út 113. Kicsit bajlódtunk a kiskapu kinyitásával, de végül a havat sikerült arrébb taszigálni a kapuval. Bejutottunk. Samu, a szürke kandúr vett észre minket elsőnek. A verandán nyalogatta magát és közben felnézett. Megismert minket, vagy csak engem, mert sokat simogattam, szerettem, mert nagyon hangosan tudott dorombolni. Hirtelen felcsapta a farkát és a magas havon

keresztül ugrándozott felénk. Hátul a tyúkudvar is életre kelt, ahogy észrevették a macska ugrándozását rögtön a drótkerítéshez rohantak, abbahagyva a kapirgálást. Jobbra-balra szaladgáltak és tyúknyelven rikácsoltak: ki jött, idegen, vagy idevalósi. A riadalomnak a Gyuri, mármint a gyönyörű kakas vetett véget úgy, hogy egyet-kettőt rikkantott és a tyúkudvar ismét csendesebb lett.

—Dicsértessék! - nyitott be apám az ajtón.

—Jaj, de sokáig voltatok, gyertek beljebb, be a melegbe! - fogadott minket nagymama.

—Megjöttetek! - jött ki a szobából nagyapám. A tizenegyenes vonat nem jött? - mert attól vártunk. Anyád már háromszor tette oda melegíteni az ebédet.

—A tizenegyessel jöttünk, de egy is elmúlt mire Ruszkára beért. Hejcénél a hosszúháton a hófúvásban elakadtunk, mire kikászálódott a vonat, eltelt az idő, de szerencsére baj nem történt. Na, pakoljatok le, invitált minket nagymama, be a szobába, ott is megvan rakva a masina, meleg van. A cuccunkat bevittük, leszedtük magukról a kabátot, a sálát, meg ami felesleges egy emberen, ha a házban van.

—Na, gyertek ebédelni, már megint forró az ebéd, jól fog esni, terelgetett minket a konyhába nagymama. Lecskés bableves volt, meg mákos tészta. Közben apámék beszélgettek minden féléről, nagymama meg leste mit adjon még szegény átfagyott vendégeknek. Nagymama, amíg leszedte az asztalt a konyhában, addig apám kihozta a belső szobából a hozott ajándékokat és szépen sorba rakta. Nagyapa is előkerült, megállt a küszöbön, szájában a kajla pipával, időközönként füstöt eregetve, mint a kedvenc mozdonyom.

—Édesanyám! - szólt apám: vágunk disznót még a múlt héten és abból hoztam maguknak kóstolót, és ezzel elkezdte kipakolni egy nagy zsírpapírból. Májas hurka, véres hurka, egy karika kolbász, és egy papírtálcán hájas sütemény. Húst nem hoztam, mert holnap itt is vágunk.

—Jaj, minek hoztad, cipelted! - udvariaskodott nagymama.

—Annak Édesanyám, hogy kóstolják meg, estére tegye be a sütőbe! De hoztam én még egy kis karácsonyi ajándékot is, majd mind ketten kaptak egy-egy kis csomagot. Nagymama bontotta ki először az ajándékot:

—Jaj, egy kötény, de jókor jött, mert éppen a vásárban akartam venni. Na, ez itt meg egy kendő, fel is kötöm az éjféli misére.

Köszönöm nektek, hálálkodott. Ez alatt nagyapa is kibontotta a csomagját, és nézegette:

—Ez amerikai dohány? - mutatta az egyik dohányzacskót.

—Az, csempészekről vettem, vagy amerikai, vagy kubai, de azt mondták, márkás, válaszolt apám.

—Na, ez meg? - nézegette a másik dohánnyt, „Хороший табак” van ráírva (mivel nagyapa jól beszélt az oroszra tudta, hogy mi van ráírva). Muszkától való?

—Nem, a csencselőktől, kint a piacon, titokban, - mondta apám.

—Én is köszönöm az ajándékot, el fogom füstölni, füst lesz belőle, ezzel befordult a szobába, hogy biztos helyre rejtse a szerzeményét.

Én meg közben azon törtem a fejem, hogy hogy-hogy holnap disznóölés lesz, pedig nem is mondta senki.

ÖTÖDIK

Disznóvágás.

Úgy látszik, hogy kialudhattam magam, mert ébredtem. A szobában a dunyha alól kipislogtam, és kezdtem értelmezni hol is vagyok. Eltelt egy kis idő mire a kómás állapotomból magamhoz tértem. A konyhában égett a lámpa, rendesen fel lehetett csavarva, mert nagy volt a fénye. Az ajtó katedrált üvegén keresztül jövő-menő árnyékok mászkáltak. Néztém-néztem, majd egyszer csak átvillant az agyamban: disznóölés van! Hűű, miről maradtam le, csapott belém a felismerés. Kapkodva nekiláttam az öltözködésnek, mert gatyában mezítláb mégsem mehetek ki. Mikor úgy láttam, hogy rajtam van minden, olyan ruha, ami télvíz idején szükséges, kimentem a konyhába. Majdnem észre sem vettem a sürgés-forgásban. A konyhában már finom illatok terjengtek, hagymás vér és forraltbőr illata.

—Na, felébredtél? – vett észre nagymama.

—Fel! – de miért nem szóltak, mikor ölés van?

—Mert az nem gyereknek való, a gyerek olyankor csak láb alatt van, és baj lehet belőle, az az emberek dolga, - oktatott nagymama.

Úgy láttam, hogy a konyhában van segítség, persze ilyenkor ez jól jön, meg faluhelyen ez így szokás. A konyhában az asszonyok sürgölődnek, kint a disznóval pedig az emberek henteskednek. Az asztalnál szorgoskodott Margit keresztanyám, a konyhaszekrényen a fűszereket méricskélte nagymama testvére, a Vilmányi nénje, de nagymama csak azt mondta neki, hogy ángyomasszony.

—Na, menj ki, nézd meg az embereket, mert mindjárt perzselnek, az neked is tetszeni fog! – mondta keresztanyám.

A fejembe húztam a sísapkámat és egy kötött pulóverben, mert kabátra nem volt szükség, kimentem a házból.

Kiléptem az udvarra. A fagyos levegő és a hó friss illata csapott meg. Szerencsénkre szél nem fújt. A kaputól a tyúkudvarig két nyomban el volt seperve a hó, még a verandáról is. Belenéztem a levegőbe. Pirkad. Vilmány felől már világos az ég alja. Elindultam hátra a tyúkudvar felé ahol az emberek szorgoskodtak. A tyúkok még nem voltak kiengedve, hogy ne legyenek láb alatt. A tyúkudvar közepén a disznóól és a fáskamra deszkákból fabrikált ajtaja volt lefektetve a havas földre, rajta a kilehelt disznó, ami már be volt takarva szalmával. Az ól előtt állt apám, nagyapám, és nagyapa barátja a jószívű és barátságos Gombár János bácsi. Ezek szerint, meg a látszat is azt mutatta,

hogy ők voltak a böllérek. Apám éppen bort töltött az emberek kezében lévő poharakba, vörös bor volt, megismertem a színét, nagyapám bora volt.

—Na, még egy pohárral, azután tüzet a szalmának!

—Hát te is itt vagy Pistuka! - gyere csak közelebb, mert most már rád is szükség lesz – vett észre János bácsi.

Apám, miközben rágyújtott egy бүdös cigarettára, azzal a gyufalánggal életre keltette a szalmát, ami hirtelen nagy láanggal csapott fel, bevilágítva a kertet egészen a diófaig. Hátra is léptem, nehogy egy felcsapó láng még belém kapjon, és leégjen a pulóverem. Az emberek kezében vasvilla, azzal igazgatták a paraszt, és ha szükség volt még szalmát is raktak rá. Nagyapa kezében egy kés formájú kaparóvas volt azzal kapargatta az állat bőrét, hogy mangalica szőr, ami ilyenkor télen igen sűrűre nő, lejjön. Pirígtatták, kapargattak, egyik oldaláról a másikra fordították, hogy mindenütt rendszeren megpiruljon a disznó bőre. Egészen világos lett, mire rendszeren megpirították, és bekenték sárral, hogy felpuhuljon az égettet bőr.

—Béla! - gyertek be, kész a reggeli! - kiabált az ajtóból a Vilmányi nénye. Addig az inas (mármint én) vigyáz a disznóra, nehogy elszaladjon.

Az emberek bementek a házba, engem meg megbízottak, hogy az életem árán is de vigyázzak a sártól gőzölgő párára. Fogadtam is a parancsot, mert rögvest kezembe vettem a kardnak is beillő kaparóvasat, és mint kis kakas a tyúkok között jártam körbe-körbe a kimúlt állatot. Kutjától nem igen lehetett tartani, mert az nem volt, a tyúkok még mindig be voltak zárva, de Samu, a szürke kandúr az veszélyt jelentett. Ahogyan ezt kigondoltam, és elkészült a fejemben a hadműveleti terv, hát ki dörgölődik a nadrágom szárába, Samu. Na, gondoltam ebből nem eszel, és az elszántságomnak jeléül a kaparóvassal megcsaptam a macska hátsó felét. A macska rám nézett és a sunyi ábrázatáról sugárzott, hogy más megközelítést kell választani a jó falatokhoz.

Reggel lett! A nap még nem törte át szürke felhőt, lehet nem is fogja, mert úgy néz ki, hogy még esni fog, illetve havazni. A tyúkok már nagyon szerettek volna kijönni, mert rikácsoltak, a kakas meg rugdosta a ketrec deszka oldalát. Nem engedhettem ki őket, mert parancsot nem kaptam rá.

A ház külső deszka ajtaja nyikorogva tárult. Dohányfüstbe burkolva jöttek a böllérek, hogy tegyék dolgukat.

—Na, fiam felváltunk a szolgálatban, menjél enni, azután gyere, mert az üstházba be kell gyújtani, és az üstöt tele kell hordani vízzel, ez lesz a te dolgod. – mondta apám.

Bementem. Bent még az asztalon az ennivaló, engem vártak, azután mindenki leült az asztal mellé, én is. Falatoztunk. Hagymás vér volt meg tea. Turkáltam az ennivalót, mert nem szerettem a sült vért, csak a kenyeret tömtem magamba, meg a teát. Nagymama egyszer csak felállt és a sütőből kivett egy tányér ennivalót és elém tette, mákos tészta volt, a tegnapi maradék.

—Gondoltam! – mondta, ha ez jobban ízlik. Nagymama anyámnál mindent jobban tudott, tudta mit szeretek, mit nem, mit meg csak megeszek. Ezért is szerettem nagymamát, és soha nem bántottam volna meg.

A fáskamrából a nagy krumplis kosárba vittem fát a házba az asszonyoknak, hogy tudják rakni a tüzet. Kint, János bácsi már begyújtott az üstházba, én meg fát raktam mellé, hogy tudjak majd tüzelni.

—Hozz gyorsan vizet a bádogba, nehogy a láng megkapja a zománcot, mert akkor mind a ketten szorulunk! – biztatott János bácsi. Megértettem az aggodalmát és a konyhából sebtében kihoztam egy vedret félig vízzel és belezúdítottam az üstben. Na, most már nem lesz baj, azután a kerekes kútról telehordtam az üstöt, had melegedjen a víz. A két ajtóból asztal lett a tornácon, fedett helyen, rögtön a kamara előtt, hogy ha belekezd havazni, ne ázzunk. Hamar felkerült a disznó az asztalra, így a tyúkudvar szabad lett és kiengedhettem a ketrecben raboskodó apró jószágokat. Gyuri a kakas nem bocsájtott meg nekem a zárva tartásért. Körülöttem járkálva leste az alkalmat, hogy mikor csíphetne, vagy rúghatna belém az arasznyi sarkantyújával. De én is résen voltam, mert a vasvillát magam előtt tartva hátráltam ki a birodalmából. A kölcsönös utálat még a múlt év nyarára nyúlik vissza, amikor nagyapát akarta megcsípni, ő meg akkorát rúgott belé, hogy nagymama két napig dédelgette nehogy elpusztuljon. És jöttem én:

—Nagymama mit dédelgeti az a rusnya kakast, tegye forró vízbe! Erre a kakas kómájából felébredt és rögtön, mintha ellenség lennék, nekem rontott, éppen hogy el tudtam ugrani előle. Na, azóta nem bírjuk egymást. Így vagyok Samuval is a kandúrral, mindi hízeleg, dorombol, de ha eléri, amit akar, nem ismer meg, hiába szólok hozzá.

Elkezdett havazni. Eleinte még csak emitt-amott egy-egy hópihe, de mostanra megindult a havazás. Szép nagy pelyhekben hullott a hó. A tenyeremet kitartva el-elkaptam pár példányt, de a tenyeremhez érve rögtön el is olvadtak. Így tudományos vizsgálatról nem eshetett szó.

—Szép karácsonyunk lesz, meg az őszi búzára is Istenáldás! – mondta nagyapa miközben a pipáját tömte.

—Béla! – jött az asztalhoz nagymama, adjál már egy darab orját a leveshez, meg darabolj már húst a toroskáposztához.

—Most mondjad asszony, hogy mi kell, mert kezdjük a hurkát tölteni. Ezzel nagyapa pöfékelt egyet a görbe pipájából.

A havazás, ahogyan jött, úgy el is ment, de a szürke felhő még az égen maradt.

HATODIK

Ma, 72-éves lettem, hálat adok a Jeremtőmnek, hogy megérhettem. A boldog gyerekkorom helyszínét, a szeretett nagyszüleim emlékeinek írását tovább folytathatom, Szeretettel!

Karácsony.

1956 Karácsony napjának reggele van. A nagy dunyha alól kipislogva néztem körül a szobában, hogy alszanak- e még, de senki nem volt bent, csak én, még Samu sem, pedig ő a dunyha tetején a lában végénél aludt. A konyha felől, az ajtó ablakán keresztül a petróleumlámpának halvány fénye szűrődött át. A szatyorból, mármint a falra akasztott szatyor kinézetű falurádióból zene szólt. Magamhoz tértem. A konyha felől hangokat hallottam, a nagyapáét, aki hiányolta a híreket, a nagymamáét, aki Samuval vitatkozott, mert Samu mindenáron a frissen sütött hurkából akart falatozni. De apámat nem találtam. Akkor eszembe jutott a tegnap esti beszélgetés, ami még a konyhában zajlott:

—Anyám, - monda apám – akkor az inas itt marad (mármint én) és iskolába is itt jár, elintézttem mindent a tanügynél, maguknak ezzel semmi gondjuk. Nem tudjuk, hogy mi lesz Miskolcon, mert az oroszok fent vannak az Avason, a Ládinál, a Pingyomon és az Egyetemen is páncélos egységek tartózkodnak, tankokkal, ágyúkkal. Csak egy véletlen puska lövés, vagy egy értelmetlen parancs, és Miskolcot szétlövik. Mi még csak megleszünk, a háborút megúsztuk, visszajöttem a Dontól, na meg vasutas vagyok, a szolgálat ide köt. A koraival megyek vissza! Anyám a csörgőórát húzza már fel, ébresztőre! Az inasra meg legyen gondjuk, ne engedjék a gyeplőt.

Na, most már értem, apám hazament, lehet, hogy köszönt, de biztosan nem akart felébredni. Kimásztam a dunyha alól, és mackó nadrágot, valamint annak felső részét húztam magamra, majd a nagyapa papucsába dugtam a lábam és kimentem a konyhába. Samu szemlátomást várt a reggelihez, mert rám nézve nyávogott egyet, tudomásomra hozva, hogy ő is itt van, és még ehetne valamit.

—Zsuzsi! - mondta nagyapa nagymamának – a tyúkoknak adtál már enni?

—Még nem, volt nekem időm arra, majd Pistu ad. Na, ha már nem eszel, szedd össze a maradékokat és vidd ki a tyúkoknak, a kamarában a zsákban van a kukorica, tegyél a régi szakajtóba két összmarékkal és szórd ki nekik, had egyenek. A jeget is verd ki a vizes edényekből és öntsél bele, innen a masináról, (ez a sparhelt) langyos vizet. A Gyurira figyelj!

—Jól van, ezzel a fejembe húztam a sísapkámat és kimentem intézni a dolgomat. Kint hideg volt, de tegnap óta nem esett friss hó. Az út, ahol jártunk el volt seperve, még a tyúkudvart is elseperte nagyapa, de akkor miért nem adott a tyúkoknak, pedig azt szerette. Úgy látszik mától ezt a munkát nekem szánta. Nekiálltam a munkának, szorgoskodtam, a tojásokat is összeszedtem a régi szakajtóba. Kicsi létemre is küszködve négykézláb másztam ki az ólból, a felhalmozott hó tetején, de amint kimásztam ki állt előttem: Gyuri a kakas! Ott állt teljes színpompájában a hókupac tetején. A reggeli napfény átszűrődött tollazatán és ettől, meg a szemben sütő nap, vakító fényétől, azt lehetett kivenni mintha egy csendőr állt volna ott. De nem egy kakastollas csendőr volt ott. A kijutási haditerv kieszeléséhez vissza kellett húzódnai az ólba, persze magam előtt tartva a szakajtót az ajtónyílás eltakarása végett. Kicsit gubbasztottam, majd rájöttem, hogy nyáron a tojásokat úgy vettük ki a fészkekből, hogy a tyúkház külső oldalát lenyitottuk és így könnyen hozzáférhettünk a tojásokhoz. Na, pattant a szikra, megvan a kijutási haditerv. Ez az ajtó csak egy hosszú deszka volt, ami takarta a tojófészkeket, a biztonság miatt pedig egy görbe szeggel volt lezárva. Menten nekiláttam a végrehajtásnak. A deszkaajtót addig-addig lötyögtettem, míg engedett, és fel tudtam hajtani. Mielőtt kibújtam volna egy résen keresztül még Gyurira ránéztem, hogy ott van-e, ott volt, és várt. Gyurit, mint állatot nem szabad lebecsülni, mert igen okos állat, valószínű régebben valami sérelem érthette velem kapcsolatosan, mert nem felejtett. Lassan óvatosan kimásztam a tyúkólból, a deszka ajtót visszazártam és mentem előre hónom alatt a szakajtó tojással. Gyuri még mindig ott állt és várt, egyszer csak észrevett, rám nézett, és kővé dermedt.

Bementem a házba: nagyapa a konyhaablak mellett ült egy széken, éppen a szatyor alatt és hallgatta híreket szájában a kajla pipával, amiből időközönként pöfékelt egyet. A hírek alatt nem volt szabad beszélni, kérdezni, enni, csörömpölni, még meg se lehetett moccanni. A hírek hallgatása szinte szertartás számba ment. Egy pillanatra megálltam, és hallgattam a híreket:

„Itt Nagy Imre beszél a Magyar Népköztársaság minisztertanácsának elnöke!

Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk Budapest ellen azzal a szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes kormányt. Csapataink harcban állnak. Ezt közlöm az ország népével”.

—Te Béla, - szólt nagymama - alig másztunk ki a háborúból, megint itt egy?

—Hallgass Zsuzsi, - intette le nagypapa.

Ebéd után nagypapa a masinából bevitte a tüzet a szobában lévő sparheltbe, és benne a tüzet felélesztette, majd egy-két nagyobb darab fát rakott rá. Így télen, falun, és nagypapáéknál is az volt a szokás, hogy délelőtt a konyhában égett a tűz, mert ott zajlott a főzés, az állatok ellátása és ki-be járkálással behordott hó is ott olvadt le csizmáról. A déli hírek már elmúlt, a hírek után a rádióból zene szokott szólni, de most az sem volt. Nagypapa vagy kétszer oldalba lökte a rádiót, de meg sem nyekkent.

—Mi van ezzel a szatyorral, ez is sztrájkol! - azután békén hagyta.

Már jócskán délutánba hajlott az idő, mire a szobába jó meleg lett. A szobának három ablaka volt, kettő az utca felé, egy pedig az udvarra nézett, nem nagy városi ablakok voltak, hanem olyan kisebbek, mint a falusi házakon szokott lenni. Azon a falon ahol a két nagy ágy volt véggel egymásnak ott lógott: középen Jézus képmása, mellette Mária Kisjézussal. Jézus másik oldalán egy nagy keretből, I. Ferenc József magyar király szigorú tekintete nézett le. Elszórva még pár kép az unokákról. A szoba másik oldalán, az udvarra néző ablak mellett nagy keretben nagypapa katona képe volt látható, alatta felnyitható karos lóca. Rögtön szemben az utca felől nagy szekrény és egy fiókos komód volt, tetején mindenféle figurákkal, szentek kicsiny szobraival, és mindenféle csecsebecsével megrakva. A szoba bejárati ajtója mellett egy vas sparhelt keresztben, mögötte a falnál karos lóca. Középen egy nagy asztal támlás székekkel, fölötte a mestergerendára akasztva, egy szép mázas petróleumlámpa függött. Lent a padlón mindenütt, ahol járni lehetett rongyszőnyeg.

Kintről nagypapa hangját lehetett hallani, meg azt, ahogyan a csizmájáról leveri a havat.

—Megint havazik, most kezdte, de rendesen, topogott, és húzott maga után egy fenyőfát, aminek már talpa is volt.

—Béla! – szólt nagymama – állítsd már a komód szélére, Pistu úgyis csak arra várt, hogy felöltöztesse a fát. Szépen oda lett állítva a komódra a két ablak közé.

A karácsony hangulatát, itt faluhelyen a hulló hóesés, a felöltöztetett karácsonyfa jellegzetes gyanta illata, és a szoba kellemes melege adja.

Öltöztettem a fát: Ugy válogattam a szép piros almákból, hogy csak a kisebbek kerüljenek rá, azokat pedig a kocsányuknál fogva kis cérnával kötöztem fel, szépen körben elosztva. Következett a dió, volt még tavalyról megmaradt, de párat pótolni is kellett. Ezüsfestéket elfelejtettem hozni, ezért alufóliába csavartam, majd szépen egy ruhadarabbal rásimogattam, szép lett, azokat is szépen elosztva felkötözgettem. A szaloncukor pótlására pedig az asszonyok gyűszűnyi tésztát sütöttek, és azt csomagoltuk be a régi szaloncukorpapírokba. Ezeket is szépen felraktam, majd következett a jézusos, az angyalkás, a télapós és mindenféle szentekkel ellátott ostya. Mire az ostya is felkerült szépen nézett ki a karácsonyfánk. Pár gyertya is kerülhetett volna a fára, amit szent este meggyújthattunk, de ezt nagypapa nem engedte, mert volt már a faluban ebből tűz.

—Na, ezt a két csillagszórót rárakhatod,- mondta nagypapa - majd az éjféli mise után meggyújtom. Egy karácsonyfa akkor van igazán felöltöztetve, ha a csúcsára ráteszik a csillagot, mivel nem értem el, nagypapa segített. Kész a fa! - örvendeztem.

Míg én elfoglaltam magam, addig nagymama leterítette az asztalt egy karácsonyhoz illő terítővel és rápakolt mindenféle finomságot. Annyi ennivaló volt az asztalra rakva, hogy az – ha a hó ellepné a házat – is kitartson tavaszig.

Kintről érthetetlen kiabálás hallatszott, csak annyit értettem: gazdaasszony!

Cigányok, - mondta nagymama – viszek ki nekik egy kis, előre összepakolt ennivalót, majd a nagykendőt magára terítette és hóna alatt a szakajtóval kiment.

—A faluhoz tartoznak, meg nekik is jut, falun ez így szokás, ha nagyobb ünnep van. A nagykendőt ráterítette a karfára, amikor visszajött.

Aludtam egyet a masina melletti karos lócán a jó melegben, persze nem egyedül, mert meg kellett osztanom a helyet Samuval, a kandúrral. Kicsit durcáskodott, de arrébb húzódott.

Felébredtem. A szobában nagypapa a masina mellett ült pipával a szájában, és néha rakott a tűzre egy-egy fadarabot, látni lehetett, hogy a világ megváltásáról elmélkedett. Nagymama a komód melletti ágy szélén ült, feltolva a dunyhát és a haját fésülgette. Még nem láttam nagymamát kendő nélkül, csak most. Azt hittem a nagymamáknak a haja fehér, de a nagymama haja fekete volt, és a befont haja a derekéig ért. Most le volt engedve. Egy jó darabig csodálkoztam. Nagymama, nagypapa felesége a mélyúti dédi sokadik gyermeke, Kmecz Zsuzsanna, nagypapa mégis Zsuzsinak szólította. Észrevette, hogy nézem, és rám szólt.

—Lassan készülj, öltözködj, mert a templomban ilyenkor igen hideg van, nem szeretném, ha megfáznál. Már a másodikat harangozták mire mindenki elkészült. A templom átellenben az iskola mögött volt, csak a keresztkénél le kellett menni. Szedelőzködtünk, nekem a Samut kellett kidobni, nehogy pocsékoljon az ételekből, nagypapa pedig a lámpát csavarta lejjebb, hogy csak pislákoljon a fénye. Elindultunk. Az utcán vak sötét volt, csak a leesett hó szikrázó fehérsége jelezte az utat. A falu felől már az emberek szállingóztak, lámpással a kezükben. A keresztkét elérve – ami a falu szélét jelezte – harangozták a harmadikat, pont időben vagyunk, gondoltam. A templomba a szokottnál több ember volt, de mi a helyünket üresen találtuk, és leültünk. Itt, vagy máshol is az volt a szokás, hogy az asszonyok a baloldalon, az emberek a jobb oldalon, a fiatalok pedig a karzaton foglaltak helyet. Én még nem mentem fel a karzatra, mert nem volt ismeretségem. A szószék, illetve az oltár felől csengettek, jöttek a ministránsok, végül három pap zárta a sort. A templomban lévő emberek felálltak. A kántor fent a karzaton belecsapott az orgonába, és felhangzott a „Menyből az angyal” c. ének. A templom, valamint az oltár nagyon szépen fel volt díszítve, a felállított fenyőfákon égtek a gyertyák, és ezek bevilágították az egész templomot. Az aranyozott képkeretek és a szobrok a gyertya fényét visszaverték és ez együtt egy csodálatos fényhatást hoztak létre. A templomfalán a szentek, a freskók kimondhatatlan pompában tündököltek. A göncruszkai templom ünneplőbe öltözve várta a Kisjézus megszületését. Én még soha nem láttam ilyen gyönyörűséges ünneplést. Az oltár előtt a mi papunk, a ruszkai pap az angyali üzenetet olvasta fel. Dávid fia Jézus megszületett! A kántor a karzaton megint az orgonához nyúlt és felhangzott: „Dicsőség menyben az Istenek”.

A karácsonyi szentmise végén felcsendült a csodálatos Göncruszkai orgona hangján a: Boldogasszony Anyánk c. régi, az-az az első magyar himnusz. Amint megszólalt az orgona az emberek, a magyar keresztény emberek egymás után felállva, szinte egy kórusban, fennhangon, és könnybe lábadt szemmel énekeltek, most 1956 karácsonyán.

HETEDIK

Ezerkilencszázötvenhat.

Igen finom szagokra ébredtem, a konyhában már a sült hurka, kolbász illata terjengett. Egyet-kettőt még nyújtózkodtam, majd nadrágba bújtam, és papucsban kimentem a konyhába. Nagymama elém tette a reggelire szánt ennivalót, és ő is leült mellém. Egyél, mondta. Most a konyhában volt melegebb, mert itt főztek, itt volt begyűjtva. Samu láthatóan már evett, vagyis megtömte magát,

mert nyújtózkodva ásítózott. Nagyapa most jött be, a küszöbön még lerugdosta magáról a havat.

—Most jól megfogta az idő, rendesen fagyott az éjszaka, az ég is tiszta, - mondta. A tyúkoknak szórtam, vizük is van, míg be nem fagy, és ezzel leült a székre a rádió alá, hírek hallgatni.

„ Itt Kádár János miniszterelnök beszél!

Munkások, parasztok, értelmiségi dolgozók, honfitársaim!
Megalakult a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány!
Szólni kívánok az általános helyzetről s ezzel kapcsolatban a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány álláspontjáról néhány fontos kérdésben!

Közölhetem, hogy az egész ország területén – mind a fővárosban, mind vidéken – a Magyar Népköztársaság ellen intézett nyílt fegyveres támadást leverték!

A fegyveres felkelésben részt vettek nagy része letette a fegyvert!

—Vidéken a békés napi munka megindítása mindenütt rendben folyik!

—A vasutak, a bányák, az üzemek, közhivatalok jelentős részében a munka megindult!

—Az iskolákban a tanítás megkezdődött!

—A törvényes rend helyreállt!

Dolgozó parasztok!

Védjétek meg a földet, vállvetve harcoljatok munkástestvéreitekkel közös ügyünkért, népi demokratikus rendszerünkért!

Csatlakozzatok a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz!

Támogassátok népünk igazságos harcát, védjétek meg népi demokratikus rendszerünket!

Fegyverezzétek le az ellenforradalmi bandákat!

A magyar kormány a rend s a nyugalom helyreállítása után tárgyalásokat kezd a szovjet kormánnyal és a Varsói Szerződés más résztvevőivel a szovjet csapatok Magyarország területéről való kivonásáról”.

Nagymama, Samu meg én álltunk szótlan a szatyor alatt, és hallgattuk, hogy szilveszter napján mi is fog történni velünk.

—Zsuzsi! - szólt nagyapa ingerülten – hol van a pipám, hozza már ki a szobából!

—Minek hozzam, a szájában van!

—Jól van, észre sem vettem.

A hírek után a rádió megint nem sugárzott zenét, mint korábban. Megszoktuk. Kicsit még vártunk azután mindenkinek akadt valamilyen dolga.

—Nagyapa, van nekünk szánkónk?

—Nincs, eddig nem volt rá szükség, de minek neked?

—Mert kimennék szánkózni egyet!

—Na, ebéd után, ha nem jön közbe valami, csinálunk egyet, fa van, szerszám is akad, az akarat is erőt vesz. Örültem az ötletnek, és egy nagy kosár fát vittem be a konyhába, majd egy másikat pedig a szobába raktam a masina alá.

Nagymama terelt össze minket:

—Gyertek, asztalhoz ebéd!

Szilveszter első napja!

Finom orjaleves, - ez húsleves, mert városon nem ismerik - és toroskáposzta, az utóbbit nem nagyon szerettem, mert eléggé zsíros volt, de elpiszkáltam.

Egyszer csak arra lettünk figyelmesek, hogy mintha földrengés lenne, zörög minden: a pohár a tányér, még a lámpa is megmozdult.

—Mi ez Béla? - kérdezi nagymama.

—Mit tudom én! - válaszolta, de a biztonság kedvéért a szoba ablakon keresztül kilesett az utcára, mert a hangok abból az irányból jöttek.

—Oroszok, itt vannak az oroszok tankokkal. Én, mint gyerek rögtön az ablakra tapadtam és leskelődtem, néha a leheletem is ráfagyott az ablaküvegre, amit le kellett kaparni, hogy jól kilássak. Nagymama rám is szólt:

—Pistu, gyere el az ablakból, mert még azt hiszik a ruszkik, hogy integetsz nekik, meg nem jó ilyenkor kukucskálni, még baj lehet.

Hallom, hogy nagyapa a konyhában matat, kilesek és látom, hogy a csizmáját húzza. Rögtön átvillant, kimegy, kinéz, hogyan kellene utána menni. A kijutási haditerv megvan, mármint nagymama miatt.

—Nagymama, kimegyek, hozok be fát a kosárba, meg a tyúkokra is ránézek! Szerette, ha a tyúkjairól gondoskodom, arról persze meg is feledkezett, hogy az oroszok is kint vannak, na ez volt a haditervem.

—Menj, csak jól öltözködj fel! - a többit már nem is hallottam, mert kint is voltam az udvaron.

A kiskapu nyitva volt, és látom, hogy nagyapa kint van az utcán, a vizesárok mellett álldogál, és nézelődik. A tankok hol elindulnak, hol meg megállnak. Minden tank tetején egy orosz katona ült kezében kis zászlócskákkal. Az oszlop az alvég felé araszolt Szerencs felé, de a végét nem lehetett látni, lehet, hogy csak ezért mert az út a temetőnél kanyarodik. Megint megállt a nyikorgó vastömeg éppen a házuk előtt. Látom, hogy nagyapa egyet előre lép, és hangosan kiabálva szót intéz a tank tetején ülő katonához:

—Служебный солдат! Разве вы не замерзаете в верхней части резервуара? (Szervusz katona! Nem fagysz meg a tank tetején?)

—Нет! Горячее, чем Сибирь! (Nem! Melegebb mint Szibéria!

—Нокуда вы идете? (Hová mennek?)

—В Будапешт! (Budapestre!)

—Вы хотите чай? (Akar teát?)

—Нет, сейчас поедем! (Nem, mert indulunk!)

A szóváltás után nagy csörömpölve elindultak a tankok, néha meg-megállva. Nagyapa több nyelven igen jól értett, így az orosz is jól beszélte, ezért tudott a katonával is szót váltani. Valószínűleg a falubeliek is lesték a kerítésen belülről a történeteket, mivel nem történt semmi, ezért ők is kimerészkedtek az utcára nézelődni. A faluban ennyit tudtunk 56-ról, meg annyit, amennyit a rádió bement. Délutánra a tankok elmentek, újabbak nem jöttek, nem jöttek teherautók, nem jöttek katonák sem. A térdig érő havas út szépen le lett taposva, szinte sima lett a tankok után. Délutánra a falu is feléledt, jövés-menés, néha egy szekér is elzötyögött.

NYOLCADIK

Szánkózás.

Az éjszaka megint esett, hordta is a szél a havat, mert az utcai ablakot félig belepte. Hamar összekaptam magam, sínadrág, bakancs, flaneling, garbó pulóver volt a téli ruházat. A konyhában az asztalon ki volt rakva a reggeli, az ilyenkor szokásos disznótoros, meg forró tea. Én az asztal másik oldalán szoktam ülni, ahol most Samu a kandúr nyújtózkodott éppen a helyemen. Samu látta, hogy jövök, fel is nézett rám, de úgy gondolta, hogy én csak egy vendég vagyok és tovább gebeszkedett, majdnem hanyatt fekve. Rászóltam az uraságra: sicc, a helyemről! A felszólításnak nem tett

eleget, ezért fogtam a kispárnát, ami alatta volt, és mint egy bűvész, kirántottam alóla, de a mutatvány nem sikerült, a kandúr hirtelen a földre került, én pedig a székre. A reggeli maradékot összeszedve éppen ki akartam vinni a tyúkoknak, amikor a küszöbön topogva nyitott be Margit keresztanyám.

—Ne menj sehova, mert frissen sült aranygaluskát hoztam, meg kell kóstolni, ezzel visszatuszkolt a konyhába.

—Keresztanyám, most ettem magam degeszre, nem férne belém!

—Na, olyan szekér nincs, amire ne férne még egy szalmaszál!

—Édesanyám! – szolt nagymamához – kimegyek, szólok édesapámnak!

Keresztanyám még be sem húzta maga után az ajtót máris kiabált:

—Édesapám merre van? Jöjjön csak be!

A frissen sült, dióval megszórt aranygaluskából kötelező volt enni ha ki akartunk jutni a házból, ezért csipegettünk, dicsértük, és végre kiszabadultunk. Azért a kiszabaduláshoz szerencse is kell, jött is, mert a kilincset a Vilmányi néniének adtuk át. Kint mondta is nagyapa:

—A három asszony ellesz egy darabig nélkülünk! - majd csillogó szemmel rám nézett.

Az udvaron a régi istálló előtt már több darab deszka, lécszó volt kirakva a hóra a szánkógyártáshoz. Méreteztünk, fűrészeltünk, ácsoltunk majd közös a munkánk eredménye kész lett. Az alját, vagyis a csúszó talpát egy régi roncsbordó abroncsból készítettük annak érdekében, hogy jobban csússzon. A mű elkészült, még egy vastagabb madzag is került rá, hogy lehessen húzni. A havas udvaron ki is próbáltuk, először én ültem rá, majd nagyapa következett. A szerkezet nem esett szét, szánkózásra alkalmas volt. Így játszadoztunk, mókáztunk a havas udvaron, még a tyúkudvar lakói is ugrándoztak. A nagy öröme, hogy kegyeibe férközhessenek Gyurinak, kapott egy jól meggyúrt hógolyót. Egyszer csak nagyapa megállt és a kapu felé intett:

—Itt vannak a barátok, mehetek szánkózni – mondta.

A kapuban ott álldogáltak a falubeli játszótársak: Kmezc Andris, tesója, Józsi és Gombár János bácsi unokája, Jancsika.

—Pista, gyere szánkózni a keresztkéhez, már tegnap jól letapostuk a havat, egészen a templom végéig le lehet csúszni!

—Megyek, várjatok csak beszélők, hogy kimegyek.

A keresztkénél már gyerekek csúszkáltak, vagy szánkóval, vagy talpon, vagy egy zsákdarabra ülve, kinek mi volt. Először Andris indult, egyedül, a templom kerítésében megakadt. Én voltam a

következő a sorban, mert mi gyerekek szépen érkezési sorban beálltunk a csuszáshoz. Még nem próbáltam ki a szánkómat, hogy parton lefelé hogy fog működni, kicsit tartottam is tőle. De a lecsúzás sikeres volt, én is a templom sarkáig mentem. Jó lesz ez a szánkó, csak még be kell járatni, hogy a vasalt talpa fényesedjen, mert még rozsdás csíkot húzott. Visszafelé, felfelé Polák néni kerítése mellett húztuk a szánkókat. A keresztkénél megfordultunk és megint le. Most a szánkómra Jancsikát is felültettem, ő volt a legkisebb, meg bártortalan is volt. Előre ültettem, én meg hátulról irányítottam a szánkó mozgását. A lecsúzás sikeresebb volt. A nagyobb fiúk egészen a parókiáig le tudtak csúszni. Nagy volt az öröm a kis partoldalon, a játékban észre sem vettük, hogy hideg van. Gombár János bácsi jött az unokáért, Jancsikáért, akit majdnem a hóban húzva vonszolt haza. Már késő délután volt, erősen szürkült, Andrist és tesóját, Józsit is hazahívták. Még egyszer én is lecsúsztam és mentem haza.

—Nagyapa, nagyon jól csúszott a szánkó a vas talpa miatt, örvendeztem, az nem is számított, hogy derékig el voltam ázva.
—Holnap próbáljátok ki a Krajnik kápolna dombját, gyerekkoromban én is ott szánkóztam, jó kis domb, de vigyázni kell, nehogy a kriptába kössön ki az ember fia. A dunyha alatt gondolatban még egy ideig a mai nap élményeit idéztem fel, nagyon jó volt ez a nap.

Reggel a szél hordta a havat, verte az utcai ablakot, a fagyott hó meg megrekedt az ablakpárkányon. A szobában nem volt nagyon meleg, de arra elegendő, hogy ki tudjak bújni az ágyból, és fel tudjak öltözködni. A masina fölött volt egy hosszú rúd, amire rá volt teregetve a száradni való ruha így az én ruhaneműm is ott lógott. A szárító elég magason volt, persze nekem, ezért oda húztam egy széket és leszedtem a ruháimat. A síbakancsom pedig a masina sütőajtaján száradt. Felöltöztem. A konyhában jó meleg volt, az asztalon a reggeli el volt készítve, leültem. Nagyapa a néprádió alatt ült, pipájával a szájában és hallgatta a híreket. A hírek alatt nem lehetett megszólalni, még kérdezni sem. Kimenni, bejönni, szóba sem jöhetett, szinte szertartás számba ment a rádió hallgatása, de ezen nem is csodálkoztam, mert itt a falusi embert a világgal ez az egyetlen dobozba bújt emberke kötötte össze. Falatoztam. Nagymama az asztal végén valami tészta félét gyúrt, néha lisztezett, néha meg

öntött hozzá egy kis tejet, azután megint gyúrta. Körbe néztem, mert valami hiányzott a konyhából, Samu, a kandúr vajon hol lehet. Mire végeztem a reggelivel a hírek is véget ért, mert a rádióból zene szólt. A némaság fel lett oldva, lehetett beszélni. Nagypapa vette a kabátját, kucsmáját a fejébe nyomta:

—Zsuzsi, – mondta nagymamának - megyek le Kmecz Józsihoz, mert kellene nekem trágya a pástra, intézzen nekem. Ezzel ki is ment a konyhából. Az ajtó üvegein keresztül még láttam, hogy megáll, gombolkozik, a kabát gallérját pedig a nyakába húzta. Na, gondoltam magamban jó hideg lehet kint.

Az utca felől dobpergés hallatszott.

—A kisbíró! - mondta nagymama – gyorsan-gyorsan Pistuka vegyél kabátot és szaladj, hallgasd, mint mond a kisbíró. Kiszaladtam az utcára a kisbíró ott állt, szemben az iskola előtt és verte a dobját, közben kiáltotta: Közhíré tétetik, a mai napon érvénybe lép, meg ez eladja, az meg venni akar, ezt mától tilos, azt meg lehet, de a végén kaptam fel a fejem, mert azt mondta: a tankerület értesíti a lakosságot, hogy hétfőtől megkezdődik a tanítás az iskolákban! Na, ez kellett nekem még két nap a szabadságból és jön a rabszolgasors. A kisbíró még rikácsolt egyet-kettőt azután odébbállt. Láttam, hogy a falu szélén, a keresztkénél megint megállt és kezdte előről a mondókáját. Bementem.

—Na, mit mondott?– kérdezte nagymama.

—Á, semmi különöset, csak annyit, hogy hétfőn már iskolába kell mennem.

A nagykabátot le sem vettem, mert a barátok már ott álldogáltak a kapu előtt, vártak. A kis csapat elindult a Krajnik kápolnához szánkózni.

A kápolna melletti domb igen meredek volt, majd kicsit rézsút a főúton lett vége. Szánkózásra csúszkálásra nagyon alkalmas volt ez a hely. Megérkeztünk. A dombon már nagyon sok falubeli gyerek szánkózott, a nagyobb fiúk, meg a legények egy jeges csíkon csúszkáltak úgy, hogy nekifutottak és megállva a jégen siklottak le. A kisebbek, mint mi oda nem mentünk, mert a nagyok úgyis elzavartak volna. A lejtő végén fékezni kellett, mert keresztben volt a kocs út és bármikor jöhetett valami jármű. Andris és tesója Józsi felváltva szánkóztak, én meg Jancsikát vettem pártfogásba. Nagy volt az öröm a dombon, aki lecsúszott az rögtön szaladt föl a dombra, hogy ismét lecsúszhasson. Így

ment ez egészen szürkületig. A gyereksereg lassacskán elfogyott a dombról, csak egy-két nagyobb fiú maradt még a jég hátán.

KILENCEDIK

Templomban.

Vasárnap van, január 6-a, vízkereszt. Na, gondoltam magamban, jobb lesz hamar kibújni a jó meleg ágyacskából, mert még késésbe leszek, ezért gyorsan felkaptam valami otthoni ruhát és igyekeztem kimenni a konyhába. Nagypapa éppen a konyha ablak mellett állt, ott ahol a lavór volt egy kerek vastartón, éppen borotválkozott. Egy hosszú nyeles bőrszíjon fente a nyeles beretvát, majd a szappanhabos ábrázatát kezdte borotválni. Egyszer már kioktatott, hogy ilyenkor nem szabad nézni, mert megvághatja magát, így mentem az asztalhoz valamit enni. Nagymama az asztalon tett-vett, a masinán egy nagy fazékban főtt a tyúkhúsleves, érezni lehetett az illatát, még egyet szippantottam a finom levegőből és máris korgott a gyomrom. leültem és ettem, abból, ami az asztalon volt.

—Nagymama, miért van megint ünnep? – érdeklődtem tele szájjal. Nagymama éppen egy kerek füles kosárba hímzett fehér

terítőt tett, majd telerakta fonott kaláccsal, és egy fonott korsó is került bele, majd felnézett és belekezdett a mondókába:

—Na, unokám elég nagy vagy ahhoz, hogy tudjad a vízkereszt az egyik legnagyobb keresztény ünnep Jézus születése, vagyis karácsony után. Mi itt az ország felvégén a háromkirályok napját ünnepeljük. Ebben a kosárban, amit viszek a templomba megszentelni, frissensült kalács van, a demizsonban meg tiszta kútvíz, amit a pap meg fog szentelni a mise alatt, ezzel letakarta a kosarat egy fehér terítővel, és mondta: Gáspár, Menyhért és Boldizsár nevében, majd keresztet vetett.

Harangoztak, az elsőt!

Az első harangszóra kezdjél öltözködni, vedd fel a szép ruhádat, pucold ki a cipődet, fényesre. A harangozás régi, nagyon régi szokás, még gyerekkoromba is így harangoztak, - mondta nagymama. Mi is elkezdtünk öltözködni, elővettük a nagykabátot, nagyapa a délceg keménycsizmát húzta, nagymama a lágy szárú női csizmát, én pedig, mivel városi gyerek volnék, síbakancsot fűztem. Sűrögtünk-forogtunk, öltözködtünk. Egyszer csak arra lettünk figyelmesek, hogy valaki toszódszkodik befele, keresztanyám volt.

—Dicsértessék a Jézus, - köszönt be! Édesanyám, ha kész van, induljunk, a kosarat ne feledje, ezzel indultak is kifelé, egy más után, kosarakkal a kezükben.

Harangoztak, a másodikat!

A második harangszóra a macskát ki kel dobni a házból, nehogy kárt tegyen, zárni kell az ajtót, majd elindulni. A falu lakosai, annak apraja-nagyja már szállingóztak a letaposott havas úton a templomba. Mi is kiértünk és csatlakoztunk a menethez, ahol én elől mentem nagyapa pedig pár lépéssel utánam jött. A templomba menet megbánóan, alázattal kellett menni, a gyerekek, mint én is kezeinket imára tartva bűnbánóan. Rendetlenkedni, rugdosni követ vagy havat nem volt szabad. A falu végén mindjárt az iskola után a keresztkénél kellett lefordulni a templom felé. A templomhoz értem, nagyapa is beért és a bejárat előtt kicsit álldogáltunk, mindig jött valami rokon vagy ismerős, akivel nagyapa szót váltott, én mellette álldogáltam.

Harangoztak, a harmadikat!

Ez a beharangozás azt jelezte mindenkinek le kell ülni, mert kezdődik a szentmise. Mi a padsor jobb oldalán ültünk, úgy

középtáj, ez a férfiak oldala volt. A másik oldalon ültek az asszonyok.

Az oltár felől megszólalt a csengettyű, bejöttek a ministránsok, és végül a pap. Mindenki felállt.

Kis idő múlva mi is leülhettünk a padba, néha felálltunk, majd ismét leültünk. A pap beszélt Jézusról, Vízkeresztről és a hitről, arról, hogy mindenkinek van hite, de a hitünk itt erősödik a templomban a szentmise alatt. Megint felálltunk, álldogáltunk, majd leültünk. Ahogyan üdögélek és elmélkedek magamban, egyszer csak azt éreztem mintha valaki nézne, felnézek abba az irányba, hát ott áll a templom falára akasztott polcon Péter apostol, vagyis Szent Péter fából faragott szobra, kezében egy nagy kulccsal. Felnézek, Ő pedig engem néz, látszik a szemén, és azt mondja:

—Te gyerek, neked van hited?

—Van, miért ne lenne, nagymama is mondta, meg imádkozni is azért kell, nem így van Péter?

—De, jól gondold, látom jó keresztények sorába állsz, itt ülsz lent előttem a padba, nagyapád mellett, nem is olyan régen még nagyapád mellett az ő apja, a dédapád ült, dédapád mellett pedig a ő apja, így ment, így öröklődött a Krisztusi szeretet. A hited, amit Istentől kapsz az csak egy ajándék, egy olyan ajándék, mint a karácsonyra kapott korcsolyád, amit néha élezni kell. A hited, ami a lelkedben van, ha őszinte az maga az életed, az életed persze Krisztus kegyelméből. Egyszer csak nagyapa oldalba lökött, észre sem vettem, hogy fel kell állni. Felálltam.

—Az Úr békéje legyen veletek mindenkor!

—Bólintottam, hogy egyetértek,

—Köszönsétek egymást a béke jelével!

Ezzel az elérhető távolságban lévőkkal kezet kellett fogni.

Mindannyian leültünk. Péter megint mondani akart valamit, mert megint felnéztem rá, a bozontos nagyszakállú fejéből kinéző tekintetünk találkozott.

Látod, ezen a háromkirályok ünnepén tehetsz fogadalmat, amit minden egyes évfordulón számon kérhetsz magadtól. A hit Isten ígéje, de erősítéséhez te is kellesz, nélküled nem jön létre, Ragadd meg ígéretét, mert mondta:

„Aki hozzám jön, semmiképp el nem küldöm!”

Nagyapa megint megbökött a könyökével, felálltam.

—Örökkévaló Istenünk, magasztalunk téged, aki felette állsz ennek a múlandó világnak, - mondta a pap kitárt karokkal. Az oltár előtt,

az asszonyok által összehordott kosarak sorakoztak a megszentelésre várva, a bejáratnál egy nagy fadézsában megszentelt víz volt, amiből mindenki meríthetett és vihetett haza. Ekkor a pap fennhangon énekbe foglaló szavakkal mondta: Megáldom a kosarakban lévő étket, és vizet, meglocsolom a kereszt jelével, majd egy vízhintővel meglocsolta a kosarakat. Ebben a pillanatban a kántor belevágott az orgonába, és felcsendült a Magyarok himnusza: a Boldogasszony Anyánk! A férfiak, ahogyan akkor mondták az emberek és asszonyok énekelték a dalt:

„Boldogasszony Anyánk, régi nagy patrónánk!
Nagy ínségekben lévén, így szólít meg hazánk:
Magyarországról, édes hazánkról,
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról!”

A templomból menet nagyapa mellett mentem, egy darabig szótlánul, de úgy gondoltam szólok Péter apostollal való beszélgetésünkről.

—Nagyapa, - hogy is kezdjek hozzá – Egyszer észrevettem, hogy Szent Péter néz, és hozzám szól, az, aki padsor végén, a falon, egy polcon álldogál kulccsal a kezében.

—Na, és mit beszélgettetek? Észre is vettem, hogy el vagy foglalva vele.

—Nem úgy beszélgettünk, mint ember az emberrel, hanem csak gondolatban, de én is tudtam, hogy Ő mit mond meg Ő is tudta, hogy én mit mondok. Nem furcsa ez nagyapa? Ez így szokott lenni, ha beszélgetsz az angyalokkal, vagy a szentekkel, apostolokkal, vagy éppen magához Jézushoz könyörögsz.

—Kis unokám, én mikor olyan kis legény voltam mint te, apámmal jártam a templomba, és pontosan ott ültünk ahol most mi. Apám mesélte, hogy ő meg az apjával, aki neked a dédapád lenne, ők is ott ültek, talán a templom felépítése óta. Na, ott azt a padot a Csámerek koptatták, Péter apostol pedig mindig ott volt, néha velem is szót váltott, különösen legényke koromban. Így bandukoltunk egymás mellett hazafelé, észre sem vettem, hogy megint szálingózik a hó, pedig nagyon hideg volt. Félúton lehattunk, amikor nagyapa megfogta a kezem, éreztem az erős meleg kezet, amivel dolgozott, kereste a kenyeret a családnak, fegyvert forgatott két háborúban.

A konyhába benyitva megcsapott a finom ebéd illata. Mondta is nagyapa: a gyomrom korgóra fogta!

—Nagymama, az előbb a templomba, most meg itt? Falun ez mindig így volt szokás, míg az emberek a templom előtt pár szót váltanak, egymással addig az asszonyok hazamennek és a már elkészített ebédet tálalják.

—Asztalhoz, leültünk, vendég nem volt. Asztali áldás, kezdte mondókáját nagyapa,

—Majd én, had mondjam én! Nagyapa bólintott.

„Édes Jézus légy vendégünk,
Áld meg amit adtál nekünk.
Adjad Uram, hogy jólessék,
Jézus neve dicséértessék. Ámen”

A nagy mázas leveses cseréptálban tyúkhúsleves csigatésztával hozzá töltelék. Szedtem egyszer, kétszer talán háromszor is, mellé tölteléket. Degeszre ettem magam. Nagyapa sem szedett már, ezért nagymama levette az asztalról a tálát, rátette a masina szélére, és helyébe egy ovális cseréptárcát tett, megrakva főtt hússal és főtt zöldségekkel, ez volt a második fogás. Mindenki szedett, először nagyapa, kicsit vártam, hogy nagymama következzen, de Ő rám szólt szedjél csak kis unokám! Szedtem.

—Pistuka, - szólt nagyapa - hozd már ki a szobából a fonott demizsont, azt, amiben bor van, nehogy a szenteltvizest hozd, szagolj bele. Hoztam is rögtön, meg a komódról a címeres boros poharat, mert nagyapa azt nagyon szerette. A templomból hazajövet óta valami megváltozott bennem nagyapa iránt, mert eddig mindig tartottam tőle, de ma, egészen más volt mint szokott. Lehet, hogy Péter apostol az a bodros-bozontos ember vaskulccsal a kezében megváltoztatott. Lehet benne valami. Az ebéd végére jártunk, nagyapa felállt kezében a címeres boros pohárral, amiben vörösbor volt töltve, és belekezdett a mondanivalójába:

Emelem poharam Vízkereszt napján a három királyra: Gáspárra, Menyhéltre és Boldizsárra! A karácsonyi ünnep véget ért, meglocsollak benneteket, a ház népét, a házat, és minden jószágot, hogy ebben az évben is békességben élhessenek. Ámen!

Véget ért az ebéd, nagymama hogy, leszedhesse az asztalt az asztali áldást, amit magamra vállaltam elmondtam:

„Aki ételt-italt adott, Annak neve legyen áldott.

Nekünk adtál, hála Isten!
Annak is adj, kinek nincsen. Ámen”

Délutáni dolgom az lett, hogy leszedjem a karácsonyfát, mert ilyenkor Vízkereszt napján ér véget a karácsonyi ünnep. Nagymama közben a szobában az asztalt terítette meg, felrakott mindenféle finomságot, kalácsot, egy butellába bort, és poharakat, ha jön valaki újévet köszönteni, regölni.

—Gazduram, a ház gazdája! – hallatszott a kiabálás. Kóróék a tekenős cigányok jöttek köszönteni, mondta nagymama, majd a kötényébe rakott egy-egy kalácsot, meg ami megmaradt az ebédből.

—Béla, - szólt nagyapához – adjál már egy üveg bort, had vigyem ki nekik, ismered őket, ezek dolgos emberek, csak szerencsétlenek. Ezzel a sebtében összepakolt ennivalóval kiment, persze én a nyomában. A kerítésnél a kiskapu előtt ahol a hó el volt hányva álldogáltak. Észrevették, hogy jövünk és máris rákezdték:

—Gazdaasszony, Újévet jöttünk köszönteni, regölni, tessék már közelebb jönni! Nagymama kinyitotta a kiskaput, én mögötte álltam, hogy jól lássak, akkor vettem észre, hogy nagyapa is mögöttem állt.

Rákezdték!

„Tekints reánk gazda, te házad népével.
Hozass sültet, gubát, minékünk jó szívvel.
Azt is megadhatja az nagy jó Úristen!”

Mindenkinek boldog Újesztendőt kívánunk!

Nagymama a kötény tartalmát, az ennivalókat, és az üveg bort átadta a regösöknek, minden jót nektek jobb esztendő legyen rátok! Befelé menet nagyapa megjegyezte: ezek a faluhoz tartozó cigányok, sok mindent megcsinálnak, amit mi nem, legyen nekik is Vízkereszt.

A masina alatt volt a nagy kerek kompérás kosár, amiben a hasított fát tartottuk a tüzelés miatt, rá pillantottam és láttam, hogy alig van benne fa, mivel az én feladatomban volt pótolni a fogyóban lévő fát, hát kihúztam a kosarat a masina alól és kimentem a kamarába fát hozni. Jobb, ha most megyek ki, mint később – gondoltam – mert akkor már az egerek is előjönnek, de nem azért mondom, mert félnék. Megraktam a kosarat, az egerekkel való kalandot is megúsztam már mentem be a házba, amikor látom, a kapu előtt

furcsa emberek álldogálnak és egy nagy botra akasztott marha kolomppal csörömpölnek. Megláttak és kiabálni kezdtek befelé:
—Hé, te fiú, három királyok vagyunk, regölni jöttünk, itthon van a gazda? Erre én mintha a kamra összes egere kergetne rohantam be a házba:

—Nagymama, a kapu előtt furcsa, maskarába öltözött emberek álldogálnak! Nagypapa a fejébe nyomta kucsmáját és ki ment, közben azt mondta: regösök!

A furcsa teremtmények már bent is voltak az udvaron és ott álltak félkörben az ajtó előtt az öreg barackfa alatt.

Nagypapa után és is kimentem, meg nagymama is utánam, megálltunk a tornácon az ajtó előtt.

A magasabbik ember, akin egy kifordított bunda volt, fejében kucsma, kezében egy jókora csörgős bot, előre lépett:

„Bort, búzát, békességet, sötétségben fényességet!
Újesztendő újat hozzon, régi jótól meg ne fosszon.
Ki barát volt, az maradjon, ki elindult az haladjon!”

A másik, maskarába öltözött ember, akinek a kucsmája tetején aranyos korona volt, köszöntőt mondott:

„Adjon Isten minden jót,
diófából koporsót,
poharunknak feneket,
hogy ihassunk eleget!”

A négytagú társulat, a három király és az öreg, miután egy pohár borral behangoltak egy köcsögduda kíséretében elkezdték a regös éneket:

„Adjon az Úristen ennek a gazdának
ökröt, egy hold földön száz kereszt búzát.
Adjon az Úristen hű gazdaasszonyának
Tyúk alól száz csibét, hat hízót, jó nagyot.
Azt is megadhatja az nagy jó Úristen!”

Boldog újévet a ház népének!

—Köszönjük a Jó kívánságot – ezzel nagyapa, az én segítségével a poharakba bort töltött és kínálta a vendégeket, nagymama pedig egy tálból, amiben mindenféle sütemény volt, kínálgatott.

TIZEDIK

Korcsolyázás dédinél.

A Kincses kalendárium szerint a január a leghidegebb hónap, de ez igaz is, mert a hideg cseppet sem enged szorításából. Az ablakok teljes terjedelmében egy jégművész alkotásai. Ki hinné, hogy a fagyott, jeges világban is vannak virágok, jégvirágok. A konyha ablaka is ilyen, bent jó meleg van, kint pedig minden jeges, deres, persze az ablakon a jég alkotta művészet miatt nem lehetett kilátni. Ott álltam az ablak előtt és gyönyörködtem, kerestem egyforma virágokat, de nem találtam. A Kincses Kalendáriumot, ami az ablak párkányán volt kinyitottam és forgattam, mert nagyon sok érdekes írás, meg kép is volt benne. Többet olvastam belőle, mint az iskolai olvasókönyvből. Volt benne gazdálkodás, technika és időjárás jóslat is. Innen tudtam meg, hogy másfél hónapot kell kibírni és jön a meleg, és március közepétől már lehet vetni. A következő oldalon volt egy téltemető, ami nekem nagyon tetszett, hangosan fel is olvastam:

„Itt van a várt kikelet,
Repdesnek a verebek.
Eltűnik a szürkeség,
Eliszkolt a sötétség.”

—No, te gyerek, - mondta nagymama - látom, már nem férsz, vigyél anyámnak, - mármint a dédinek – le a mélyútba egy kis szentelt kalácsot! Öltöztem is hamar, sínadrág, sí cipő, de a nagykabát helyett kértem egy bekecset, amiben lehet mozogni is. Ha már a dédihez megyek, viszem a korcsolyát is, mert a kertje alatt a zsidó temetőnél egy jó kis patak folydogált, persze ilyenkor jó vastagon be volt fagyva, már tavaly is korcsolyáztunk rajta. Emlékszem jól lehetett játszani. Hamar nekiláttam a készülődésnek, nem kellett biztatni. A korcsolya kint volt a kamarában a falon egy nagy faszegre akasztva, megtaláltam. Kicsit meg kellett olajozni, hogy a csavarja működjön, szerencsémre a korcsolya kulcs is megvolt, azért szerencse, mert mindig valahova elhányódik, elkallódik, hogy finomabb legyek. Emlékszem tavaly csináltam egy szöges botot, amivel jól lehetett fakutyázni. Kerestem, de nem volt meg, ezért csinálni kellett egyet. Szaladtam is menten a tyúkudvar mögé, mert ott volt rakáson egy csomó karó, amit nyáron a paradicsom mellé szoktunk leütni, abból válogattam egy jó formás darabot. A jövés-menésbe, vagy inkább a szaladgálásban ügyet sem vettem a tyúkudvar közepén álló, és tekintettével engem követő Gyurira, a kakasra. Rá-rápillantottam, de nem álltam le vele incselkedni, ez Gyurit szemlátomást idegesítette, mert ha a tekintetünk találkozott, egyet kapart a nagy sarkantyús lábával. Most nem érek rá, kiáltottam oda, de bepótolom! A megszerzett botot még egy szöggel el kellett látni, ezért keresni kellett egyet. Hosszasan kotorásztam a szerszámosban, de csak görbe szöget találtam. Nem baj kiegyenesítettem egyet majd beleütöttem a bot végébe.

—Kész vagyok nagymama, - mentem be a konyhába.

—Jól van, amit küldeni akarok beleraktam egy kosárba, a kosárkát hozd vissza, mert ha ott marad, soha többé nem látom, elkallódik.

Az óra mutató még meg sem mozdult már kint is voltam az utcán. Igyekeztem, s közben arra gondoltam, hogy a játszáshoz barátok is kellenek, mert egyedül unalmas. A tervet ki is gondoltam: a tejgyűjtő után a kis utcán lemegyek, mert arrafelé laknak Kmeczék és szólok Andrisnak, meg tesójának, Józsikának, hogy jöjjenek Ők is játszani egyet, dédi mama nekik is dédi!

Oda értem.

—Andris, kiabáltam befelé a kaputól, azután még egyszer, meg még egyszer. A kiabálásra ki is jött, András bácsi, aki nagymamának volt a testvére és dédinek a fia. András bácsi okos és jóindulatú ember volt, Ő volt a faluban a TSZ- elnök. A falut az ínséges időkben sem hagyta magára, mindenkin segített.

—Gyere be Pistuka! Bementem. Hava igyekszel?

—Megyek dédi mamához, nagymama küldött valami kalácsot, én meg viszem a korcsolyámat a patakra, Andris és Józsika jöhetnek velem?

—Szedelőzködjete, - szólt a unokáinak András bácsi, vigyétek a szánkót is, a zsidó temető oldalában jót lehet csúszkálni, régen én is ott szánkóztam.

Holnap iskola, kiabált utánunk.

A kis csapat, mi hárman mindent felpakoltunk a szánkóra, hogy semmit ne keljen cipelni menetközben. Útközben még hozzánk csatlakozott Andrisnak két barátja. A kocsmá után rögtön balra az állomás felé kellett menni, az volt a mélyút, ott lakott dédi mama.

A szalmatető verandás füstös kéményű, fehérre meszelt ház, a porta közepén állt. A kerítés is csak úgy, ímmel-ámmal veszőből font volt. Állatok már nem voltak akkor meg minek a kerítés, minek a kapu.

—Dicsértessék a Jézus Krisztus, - köszöntünk be. Zsuzsi mama küldött kalácsot, meg játszani is jöttünk a jégre.

—No, gyertek csak inasok!

A pitvar, ahova bementünk egy régiesen berendezett füstös konyha volt. A szabad kémény alatt a rakott spór, rajta edények. A falon körbe akasztgatva konyhai eszközök. A mestergerendáról pedig egy szárító rúd lógott, rajta egy törőlkendő. A pitvar nem volt túl nagy. Volt közepén egy asztal, körbe székekkel. A spór fölött a szabad kémény, a füstös, fen egészen magason keresztbe botok, teleaggasztva disznóságokkal, amiket a disznóvágás után a füstre tettek. Csábítóan nézett le rám a sok kolbász, de oda felmászni nem volt egyszerű. Miután meg volt a vizit, a báméskodás, fordultunk is ki.

Lent, mélyebben a kert hátsó részén volt a patak, befagyva. Lementünk, bejártuk a patak jegét, hogy jó lesz-e csúszkálásra. Néhol tisztogatni kellett a rá hullott száraz ágaktól. Még igénybe vettünk egy régi sütőlapátot is azzal simítottuk le. Közben hozzánk verődött még két gyerek, Fojtóék két fia, akik lejjebb a patak túloldalán laktak közvetlenül a kövesút mellett. Korcsolya

csak nekem volt, az is a bakancsra csavarozható kivitelben. Talán jobb is volt, mert kitaláltuk, hogy egyszer lecsúszok az átfolyóig, meg vissza, azután cserélünk. Jöhet a másik gyerek, és így mindenkire sor kerülhetett. Egy gyerek sem volt a korcsolya művésze, sokszor hempergőztünk a nevetéstől a hóban, mókás játék volt. A nagy hancúrozásra még Fojtó bácsi is kijött, meg vele a nagy fehérbundájú komondor kutyas. A kutyasnak is jó neve volt, mert Hógolyónak hívták. Egy ideig üldögélt Fojtó bácsi mellett, azután úgy gondolta neki is jár egy kis játék, és velünk együtt ugrándozott a jégen, sokszor el is estünk benne, mert láb alá került.

—Inasok! – kiabált dédi mama a ház végétől – jönni, meleg tea inni, és egy kancsó, gőzölgő teát letett a tornác szélére. Rájártunk. Egy idő múlva meguntuk a patakot. A zsidótemető lejtős oldalán lesimogattuk a havat a régi kenyérvető lapáttal, hogy lehessen rajta szánkózni. Egy szánkót hoztunk ami Andriséké volt. Egy darabig felváltva szánkóztunk, míg előkerült egy másik szánkó is amit Fojtó bácsi hozott ki. Később egy harmadik is lett, vele még két gyerek, őket nem ismertem. Nagy volt az öröm a ricsaj, a játszás, Hógolyó sem fáradt el az ugrándozásba. Egyszer láttam Fojtó bácsit a jégen csúszkálni. Mikor észrevette, hogy nézem, csak ennyit mondott: Kipróbálok!

—Inasok! - kiabált megint dédi – jönni be enni hurka, gyorsan! Dédi mama azért beszélt így, furcsán, mert szlovákul jobban tudott, keverte a szavakat, néha nem is értettem. Bementünk mi hárman, az unokák, a többiek addig kit szánkóztak. Dédi mama a pitvarban az asztalra tett egy tepsit, megrakva mindenféle hurkával, kolbásszal, egy kerek szakajtóban pedig kenyeret, cserépkancsóban pedig teát készített. No, egyetek, és nézte boldog arccal az unokákat, hogy falatoznak. Majd nyáron is gyertek, mert az almát, ami leesik a földre, már nem tudom összeszedni, fáj a derekam. Nagyapátokat meg nem akarom ezzel háborgatni, van neki elég baja a TSZ-ben, ha már a nyakába vette.

Jóllaktunk, és nehogy megártson a finom hurka mentünk is ki a többiekhez szánkózni. Hógolyónak is vittünk egy kis maradékot a hurkából, mert még a kutya sem ugrándozhat korgó gyomorral.

—Inaskák! – kiabált a patak másik oldaláron Fojtó bácsi felesége, Margit néni: gyertek süttöttem túrós batyut, még forró! A

szánkózó gyerekek hamar ki is ürítették a fonott kosarat. Már szürkült az idő, elég hírtelen. Az előbb még jól lehetett látni, most meg köd lett. A két gyerek, akiket nem ismertem már elmentek, a két Fojtó fiú is szedelőzködött, megyünk mi is. Fojtó bácsi is átszólt menjete ti is, mert úgy látom mindjárt hóvihar lesz, a Gergely-hegy felől csap le Ruszkára. Mi is elindultunk hárman. Andris és tesója Józsika a közön mentek haza, én pedig ballagtam a jéggé fagyott nadrágban még egy darabig, hazáig.

TIZENEGYEDIK

Az iskolában.

Lehet, hogy reggel van, néztem szét a szobában álmos szemekkel. Az van, mert a konyha felől jövés-menés hangja hallatszott, és a masina meleg szaga is érződött. Na, jó lesz felkelni, gondoltam magamban, mert ma iskola, elég a szabadságból. Míg bambán, az ágy szélén ülve elmélkedtem, egyszer csak nyílik az ajtó, nagymama jött be:

—Pistuka, jó lesz mosakodni, öltözködni, mert iskola, és letette az ágy szélére a megmelegített ruháimat.

—Megyek, öltözködöm, mondtam, majd nagy fészkelődéssel lemásztam az ágyról. A konyhában ettem valamit, már nem is emlékszem, hogy mit, mert nem volt nagy kedvem. Azon járt az eszem, hogy mi lesz az iskolában, ki lesz a tanító, meg a gyerekek milyenek lesznek hozzám. Nagymama szólt:

—Itt van ez a vászontarisznya, amibe rakhatod a könyvet, füzetet, meg egy kis harapni valót, monda, és letette az asztalra, hogy pakoljak. Nagymama öltözködött, magára borított egy nagykendőt. Mehetünk.

Az iskola velünk szemben részút a másik oldalon volt, csat át kellett menni az úton. Átmentünk. A falu felől már jöttek a gyerekek, hol egyedül, hol meg többen, összeverődve. Az iskola bejárata az épület közepén volt, egy kétszárnyas üvegezett ajtó. Bementünk. Nekem teljesen idegen volt minden, nagymamának persze nem, mert rögtön tudta merre kell menni. A bejárati ajtó után rögtön volt egy kis üvegezett előtér, ahol egy alacsony öreg eléggé megviselt képű bácsi üldögélt. Ő volt a pedellus, az iskolában csak úgy hívták, hogy Pípás, hosszú í-vel.

Nagymama otthon este mesélte, hogy: Pípás, az iskolagondnok, régen az ő idejében is az iskolában volt, csak akkor úgy hívták, hogy iskolaszolga, vagy inkább pedellus. Tesz-vesz az iskola körül, a folyosón a rendre ő vigyáz, ha kell, tesz a tűzre. Van egy nyeles csengője, vagy inkább egy kis harangja, amivel becsenget meg kicsenget. Amúgy elég morcos ember, és éppen e miatt a gyerekek, még a felsősök sem mernek vele incselkedni. Kerülik. Azt is megtudtam, hogy az iskolától lejjebb, az öreg templomon is túl az utolsó házban lakik, kertje egészen lenyúlik a gönci-patakig. A háza egy hosszúkás tornácos ház, olyan amelyet itt a faluban szokás építeni. A teteje, ami fedi a házat az pléhborítású bádogtető. Itt a felvidéken, akinek ilyen bádogtetős háza volt arra azt mondták, hogy amerikai ház. Később azt is megtudtam, azért hívták amerikai háznak, mert akik ezeket a házakat építették, azok az emberek, még a nagy háború előtt kiment Amerikába dolgozni. A pénzt, amit hazahoztak abból építették a bádogtetős házakat. Valószínű, hogy Pípás apja lehetett amerikai.

—A tanító néni keressük, mert az unokámat hoztam iskolába!

—Egy kicsit várjanak, mindjárt jön! Pár perc várakozás után jött is, éppen hozzánk igyekezett:

—Zsuzsi néni, meg hozta az unokát!

—Meg Margit, összepakoltuk az iskolai dolgokat, ami még hiányzik, pótolni fogjuk, csak üzenje meg.

A tanító néni nagymamától jóval fiatalabb, és magasabb is volt, az arcán nem látszott a szigorúság, első látásra barátságos kinézete volt. Az iskolától nem messze, a templom mögött, a plébánia melletti házban lakott idős anyukájával. Valószínű, hogy régebben jobb idők járhattak rá, mert a hosszú házuk tetejét amerikai pléh tető fedte. Még annyit tudok róla, hogy Ő meg a családja ősi Göncruszkai. Neki közel volt az iskola, ha bármi volt csak átlépett.

A tanító néni, aki ott állt előttem egy kék köpeny volt, kezében egy doboz fehér krétát tartott, a hóna alatt pedig egy nagy könyv volt, valószínűleg az osztálynapló. A másik szabad kezével pedig megfogta a kezem és elindultunk az osztályterem felé. Az előtértől balra volt az alsós terem, jobbra pedig a felsős. A hátsó ajtó előtt, - ami az udvarra vezetett - egy nagy tömör ajtóra az volt ráírva, hogy IGAZGATÓ! Az osztályterem ajtaja éppen tárva-nyitva mert, még az óra megkezdése előtt Pípás fát hordott a kályha mellé. Beléptünk! A gyerekek zivaja kicsit

csendesült, még nem csengettek be. Körülnéztem, mint vett malac a disznóólban. A szag, ami először megcsapott az az olaj szaga volt, mert a padlót a szünet alatt átmázolták olajjal, hogy tartósabb legyen. Az ajtótól jobbra egy, majdnem a plafonig érő kerek fekete vaskályha volt, mellette gondosan felrakott fahasábok. Az udvar felöli falon képek sorakoztak katonás pontossággal felszegezve, a képeken betűk és számok voltak, pár szép színes állatkép is volt. Hátul a terem végén kabátakasztók sokasága volt felszerelve, alatta egy hosszú lóca. Tovább két széles szekrény, megrakva könyvekkel, füzetekkel, az egyik szekrény üveges volt. Az utca felől három ablak, az ablakok között történelmi alakok, akiket még nem ismertem. A belső falon akol a bejárat is volt egy éktelen nagy vaskampóra akasztgatva betűírásos ABC kis és nagybetűi sorakoztak egymás mögött. A fal közepén, egy majdnem a mennyezetig érő nagy fekete tábla, amit egy vékonyabb kötéllel lehetett húzogatni lefelé, hogy vonalas vagy kockás, vagy éppen teljesen fekete legyen. Alatta favályú, ami egyben krétatartó is volt. A tábla törlésére használt nyúllábak is itt voltak. A tábla fölött egy üvegezett keretben címer volt. A tábla előtt egy igen nagy deszkából készített dobogó volt, rajta egy hosszúkás asztal, mögötte két székkal, ez volt a tanító néni asztala és a széke. A terem közepén három sorban padok, a két szélsőben két gyerek ülhetett, a középső padosorban pedig három. A pad közepén egy kerek alakú üveg tintatartónak volt helye, amit tintával a tanító néni töltött fel, ha szükség volt rá. A mennyezetről három petróleumos lámpa lógott a gyerekek fölé, ha kellett a Pípás jött be meggyújtani. Az előtérben a kisharangot rázta Pípás. Becsengettek. A tanító néni behúzta az ajtót, a gyerekek leültek a helyükre, én pedig ott álltam a dobogó mellett.

—Hoztam egy gyereket, Csámer Béla bácsi unokáját, Pistit. Hová is kellene ültetni? Na, ott van egy hely, középen, hátul, Kmecz Andris mellett, mutatott oda a tanító néni, legyen ott a te helyed. A helyemre mentem, leültem. Mellettem lévő fiút már ismertem ő unokatestvérem volt, Andris. A pad másik végén, mert ez hármas pad volt, az a fiú a kondás fia volt, bűdös is volt, mint egy disznó. A gyerekek az udvaron mikor kimentünk a szünetbe levegőzni úgy is csúfolták: kondás disznó. Mind a hárman negyedikesek voltunk. A hátsó padosorban mind negyedikesek ültek. Előttünk a harmadik, azután a második, végül legelöl pedig az első osztályosok voltak. Ma, nekünk olvasás óránk volt, majd

a nagyszünet után pedig számtan. Holnap, írás és tornaóra lesz. Nagyszünet, kabát sapka fel, és már szaladtunk is ki a hóval borított udvarra. Az iskola udvara igen nagy volt, leért egészen a katolikus templomig, volt hely a szaladgálásra. Valaki kitalálta, persze a felsősök közül, hogy hócsatázzunk. Ez nekünk, kisebbeknek nem volt szerencsés, mert a nagyok erősebbek voltak és jobban tudtak célozni a hógolyóval. Az elsősök közül egyet-kettőt úgy eltaláltak, hogy pityeregtek. A csatának, éppen jókor, Pípás vetett véget azzal, hogy a lépcső tetején megrázta a csengőjét. Becsengetett!

A tanítás folytatódott, a hetesek kihordták a tintásüvegeket, de abból csak a negyedikesek kaptak, mert a feladat, amivel a tanító néni megbízott minket egy fogalmazás volt. A vonalas füzetünkbe kellett írni, tollal. Hát, ez nem volt egyszerű feladat, ahogyan visszaemlékszem, mert a mártogatós tollhegyről mindig lecseppent egy kis tinta, és az pacát ejtett valahol. Ha nem volt jó napod, akkor éppen a füzet lapjára. A paca eltüntetésére volt ugyan egy kis itatós papír, de az sokszor még nagyobb pacát csinált. A tintáskodásból az ujjad sem maradhatott ki, mert az a két ujjad, amivel a tollat fogtad az is tintás lett. Megesett, hogy éppen akkor, amikor könyéig tintás voltam, viszketett a fülem, megvakartam, na, ettől lettem fülig tintás. A szerencse a negyedikeseket sem kerülte el, mert egy héten csak egyszer volt tintatollal való írás. Szorgoskodtunk a füzetünk fölé hajolva, az agyunk pedig az emlékképeket idézett fel a fogalmazáshoz. Az elsősök, akik az első padsorban ültek, fiúk-lányok azok pedig a sokvonalas táblánál formálták a betűket. Egyszerre mintha beesteledett volna szürkesség támadt, a tanító néni ki is nézett az ablakon, kicsit hátra fordult, és azt mondta: hóvihar lesz, megint hó, lassan ellepi a mi kis falunkat, Ruszkát!

Már éppen az írás végére jártunk, a hetesek kezdték összeszedni a tintásüvegeket egy nagy fadobozba, amikor kint a folyóson a Pípás megrázta a csengőt: vége a tanításnak, mára, gondoltam. Összeszedtem magam meg a holmimat, és mire körülnéztem már csak egyedül voltam a teremben, legközelebb fürgébb leszek!

Éppen rohantam ki nyakamban a tarisznyával, a tárva-nyitva vaskapun, amikor hirtelen azt vettem észre, hogy valakinek nekimentem, egy ember volt. Egyet vissza is léptem, hogy jól lássam kinek mentem neki. Ez az ember magasabb volt, mint az iskola kerítése, de alacsonyabb a templomtoronynál.

—Kerget a gyomrod, te gyerek – mondta. Te vagy az új tanuló, aki Béla bácsi unokája?

—Az vagyok, majd hirtelen kikerültem és szaladtam tovább, haza. Ő volt az igazgató!

Az udvaron a leesett hó már el volt seperve, nagypapa elseperte. Az ajtóban, a küszöbön Samu a kandúr üldögélt, amint meglátott eléggé savagyú ábrázatra váltott. Azt hiszem arra gondolhatott, hogy miért nem tartottak fogva az iskolában, vagy a pince tömlőcében miért nem vertek vasra, hogy haza ne jöhessek, mert amióta itt vagyok az ő megszokott helyén ülök. A konyhában az asztalon egy fehér cseréptálban az ebéd, bobájka, mákos bobájka, a kedvencem.

TIZENKETTEDIK

Farsang.

Nagymama! Nagymama, rohantam be ajtóstul a házba, átgázolva a küszöbön ülő Samun. Farsang lesz, a tanító néni mondta! Jól van, jól van, azért nem kell felborítani a házat. A tanító néni azt mondta, hogy minden gyerek készítsen otthon egy farsangi jelmezt, és írjon hozzá egy mondókát, amit bemutatkozáskor el fog mondani. Azt is mondta, hogy aki a legjobb jelmezt készíti, az ajándékot fog kapni. Zsúri is lesz! Na, ülj le, egyél, ha nagyapád hazajön, keresünk neked valami maskarát, vagy mit. Ebédeltem, de a gondolatom azon járt mi lehetnék. Ebéd után, amit gyorsan bekapkodtam, a rám kiszabott feladatokat nagy gondossággal kezdtem elvégezni, nehogy hibázzak már valahol. Pont most! Hoztam be fát, a kerek kompérás kosárba, összeszedtem a tojásokat, még két kanna vízért is elszaladtam a kútra. Nagyapát vártam, hogy hazajöjjön. Még az ablakon lévő jégvirágokat is lekapartam, hogy kilássak az utcára. Feltérdepeltem a lócára, úgy leskelődtem, de nem jött. —Nagymama, hol van nagyapa ilyen sokáig!

—Lement András bátyádhoz a TSZ-be, vetőmagot válogatnak a tavaszi vetéshez, mert tudod, farsang után kertek alatt a tavasz. Hümmögtem egyet-kettőt, de nem volt mit tenni. A szobában már jó meleg volt, raktam is a tűzre. Az olvasást is átvettem, meg volt egy kis számtanpélda, amit a könyvbe kellett beírni. Másnapra össze is pakoltam az iskolai dolgokat.

Hallom, hogy jön valaki, nagyapa volt. Az ajtó előtt leseperte magáról a havat, hogy a házba ne hozza be, mert akkor itt olvadna el.

—Béla, sokáig voltál – mondta nagymama – a szobában van az ebéded, már bevittem. Végeztetek?

—Nem, még van elég munka, zsákolás, a vetőmagot zsákoljuk. Alig vártam, hogy nagyapa megegye az ebédet, oda is ültem az asztalhoz, vele szembe.

—No, mi van, leégett az iskola – kérdezte – mert látom, van valami mondani valód, ami feszeget!

—Van. Farsang lesz! Ki van adva, hogy jelmezt kell csinálni, amolyan maskarát, csak nem tudom kitalálni, mi legyen.

—Persze kell hozzá valami öltözet, némi rongy, alakítás, fabrikálás meg ötlet. Mi lehetnél: Szakács, kéményseprő, királyfi vagy rongyos koldus, na, az ne legyél, abból úgylis van elég. Legyél katona, kiskatona, az jó lenne. A padon valahol van egy régi zubbony, meg egy fapuska, ami még apádé volt mikor leventébe járt. De kellene még egy katonasapka és meg is lenne minden.

—Azt hiszem, tudok egyet – szolt nagymama - ha még megvan, ha az egerek még nem ették meg. Édesanyámnál a mélyúton, a padon láttam egyszer, talán még a Pistáé volt, - mármint az apádé. Szedjétek össze, én meg rendbe szedem, ha kell, megvarrom, alakítom, hogy jó legyen. A délutáni szürkeség a szobába is betört, a masinában a tűzlángok ugrándoztak, amik a réseken keresztül a falra vetítődtek és tovább ott járták táncaikat, a táncból jutott még a plafon deszkáira is de a mestergerendán túl már nem mentek. Ördögi tánc, vagy az ördög tánca, de szerettem nézni. Samu ott ült a lenyitott sütő ajtón, onnan bámulta a parázsról ugrándozó lángnyelveket. Egy darabig nézte, majd egy oroszlanásítás után elégedetten leheveredett. Nagypapa a karos lócán ült, mindjárt az ablak alatt, hogy a beszűrődő kevés fény mellett is tudjon olvasni. Nagymama az ágy szélén ült, mellette egy halom mosott ruha, amit válogatott. A lámpa még nem égett, drága volt a petró, csak akkor gyújtották meg, ha már tényleg sötét volt a szobában így spóroltak. A bakancs még a lábamon volt felkaptam a nagymama bekecsét meg a kerek kompérás kosarat és kimentem az udvarra. Kint a ház előtti tornácon volt a padfeljáró, nekitámasztva a létra. Ez mindig így van, mert sok dolgot felvisznek a padra, vagy azért mert már nem kell, vagy azért mert száradni kell neki. A dió is ott van kiterítve. Gondoltam, mint gyerek, ha már kint vagyok, meg a létra is ott van, miért ne nézhetnék fel a padra. Elkezdtem lassan felfelé mászni, jó erősen fogódkodtam nehogy leessek. Felértem és bedugtam a fejem a tátongó sötét nyíláson, de nem láttam semmit, jobbra-balra néztem, sötétség. Na, ekkor elhagyott a bátorság: lehet itt boszorkány, vagy ördög, ki tudja. Hallottam már itt a faluban, hogy a padláson találtak már akasztott embert is. Egyszerre a gyávaság úrrá lett rajtam, és lassan óvatosan kezdtem lemászni,

mint a macska, nehogy zajt keltsek. Majd nagyapa felmegy, ő nem fél, már a háborúban is volt, mit neki egy ördög.

Másnap az iskola után első dolgom volt, hogy lepakoljam az iskolai dolgokat, a kabátomat le sem vettem.

—Nagymama, megyek, dédimamához felnézek a padra a katonasapka miatt, majd igyekszem, mert hamar esteledik. Az utolsó szót már az ajtón kívül, a küszöbön mondtam. Fagyott hó miatt eléggé nehézkes volt sietni, mert egyet léptem előre, egyet meg hátra csúsztam. Jön, egy szekér Gönc felől, akármeddig is megy, belekapaszkodok, gondoltam. Szerencsémre a TSZ-be ment, le az alvég felé így útba eset a hirtelen jött fuvar. Amikor a szekér döccent a Ruzska-patak hídján akkor engedtem el vendégrudat. Letértem az állomás felé, még egy ház és ott is voltam.

—Dédi! Dédimama, zörgettem meg az ajtót.

—No, mi van inaska? - nézet ki a résnyire kinyitott ajtón.

—Felmennék a padra keresgélni, nagymama mondta.

—No, jó csak le ne essél. De onnan mi kell, hátha tudom!

—Apámnak van ott valahol egy katona sapkája, az szeretném megtalálni, farsangra kellene.

—No, várni kicsit, hozni nekem kendő! Két lélegzet és jött is mama. Megtámasztotta lábával a lajtorját, hogy el ne csússzon, én pedig az eléggé rozoga tákolmányon, mint a macska, felmásztam. Előbb a fejem dugtam fel a félhomályba, látok-e valami ijesztőt, de sehol egy árva ördög. Lassan óvatosan körülnéztem hol lehet valami láda, vagy holmi lerakva. Vártam egy kicsit, hogy a szemem is szokja a homályt. Na, ott egy láda, amolyan katonaláda, rajta egy zsák, a zsákon pedig egy vízhatlan esőkabát. Itt körül kell nézni, gondoltam. A zsákot lehúztam a ládáról, egészen a padfeljáróig ahol volt már valami fény, és kezdtem szedegetni a zsák tartalmát. Előkerült mindenféle ruhadarab, kendő abrosz meg minden, míg végül egy katonasapka, amin még jelvény is volt. Na, megvan, amit kerestem! Kezemben a szerzeménnyel hátráltam le a rozoga lajtorján. Dédimama! Megvan, megtaláltam apám sapkáját.

Majd jövök fát hordani! Ezzel a sapkát, amit még le sem poroltam bedugtam a kabátom alá, jó mélyen nehogy kiessen valahol és elindultam. Hazafelé már nem kellett sietni, az út szélén a letaposott hóban ballagtam. A behavazott faluban csend volt, nem volt nagyon sötét, mert világított a hó, vagy a palacsinta

képű hold az ég tetejéről. Lépéseim alatt recsegett a hó, nagyon hideg volt.

Megtaláltam apám sapkáját, megvan, mondtam köszönés helyett.

—Nagyapa? – kérdeztem, mert nem volt bent.

—Kint van valahol fészerben, apád puskáját kente be olajjal, hogy szép fényes legyen.

Az iskolában is szorgoskodtunk, színes papírokat ragasztgattunk fűzérbe, nagy volt az izgalom. A mondókát, amit a tanító néni kiadott, próbálgattuk, több-kevesebb sikerrel. Már a delet harangozták mire mindenki elkészült.

Holnap farsang, - szólt a tanító néni!

Otthon az asztalon már elő volt készítve a ruha, csak rám kellett illeszteni. A nadrággal nem volt baj, az egy régi katona színű csizmanadrág volt, pont jó volt. A kabáttal bajlódott nagymama, mivel elvágni nem akarta, ezért az ujját begyúrte és odavarrta méretre. Próba, igazítás, agyusztálás, majd végre megállt rajtam. A sapkába gyűrni kellett egy kis papírt, hogy ne lötyögjön a fejemen, de az is jó lett. Felöltöztem, puska a vállamra, úgy álltam a szoba közepén, mint egy igazi katona.

—Béla, adjál már a jelvényeidből egyet-kettőt, vagy hármat is lehetne, jobban nézne ki a zubbony, - mondta nagymama.

—Azt nem! Nem lehet, talán csak egyet, a vaskeresztet – felelte nagyapa.

—Az nem jó mert németes, kitudja, ki látja, még baj lehet.

—Zsuzsi, neked semmisem jó! Azzal nagyapa kihúzta a komód alsó fiókját, majd kis keresgélés után elővett egy vászonzacskót, aminek a szája be volt kötve egy ezüstsínű zsinórral. A zacskó tartalmát kiöntötte az asztalra, jelvények kitüntetések kerültek elő. Ezt azért nem adom, azt meg azért, végül két kerek kitüntetést azért csak adott. Nagymama fel is tűzte a zubbonyra, még oda is varrta a biztonság kedvéért. Elkészült a jelmez, már csak egy papírból kivágott szemüveg kell, hogy ne ismerjenek fel. Még nem lett vége az előkészületnek, mert hiányzott a mondóka, tanító néni kiadta, mindenki írjon egyet. Elővettem egy régebbi füzetet, odakuporodtam a karos lócára, ami a masina mellett volt, és próbálkoztam költeményt fabrikálni. Nem ment a versformába öntése, úgy látszott nem voltam egy Petőfi. Samu, aki eddig a masina sütőajtáján ült, megsajnálhatott, mert átugrott hozzám és a nagy kandúrfejét hozzám dörgölte, biztatás képen. Teleirkáltam a füzetemet mire valami elfogatható rege

megszületett, íme: Jön a tavasz gyerekek, zsákban hoztam meleget, hogy, ne fázzon a fületek!
Na, ez jó lesz, ezt jegyezd meg, - mondta nagymama, majd a másnapi mulatságra összepakoltunk.

A reggeli felkelés, az izgalomtól gyorsan ment, a jelmezt, vagyis a katona ruhát felvettem. Rávettem a nagykabátomat, a meglepetés miatt. Még kora reggel nagymama sütött egy tál fánkot is, amit egy kiskosárba rakott.

—Vidd el Pistuka, farsangi fánk, egyétek meg, de elsőnek a tanító nénit kínáld meg! A kosárkát meg a tarisznyámat magamhoz vettem és igyekeztem át az iskolába.

A fél osztály már ott volt, nagy volt az izgalom, a szaladgálás, ahogy lenni szokott ilyenkor. A kosárkát a fánkkal kivettem a tanári asztalra, ahol már mindenféle sütemény volt.

—Tanító néni, nagymama sütötte, farsangi fánk, tessék venni – mondtam.

Kezdődött az öltözködés főleg a hátsó sor körül volt nyüzsgés, tolakodás. Eltelt, talán egy óra is mire mindenki rendbe hozta a jelmezét. Láttam, hogy a tanító néni is örült, ő is izgatott volt a gyerekekkel együtt. Az igazgató jelent meg az ajtóban, kicsit álldogált, körülnézet, biztosan a díszítést nézte, majd leült a tanári asztal mögé a karosszékre.

Elkezdődött e műsor!

Először az elsősök kerültek sorra, úgy, ahogyan ültek, kivonultak. A lányok közül volt, aki angyalkának öltözött, volt, aki királylánynak, a fiúk pedig, az egyik Ludas Matyi, a másik pedig kéményseprő volt, létrával a vállán. Az osztálytársak, akik hátul álldogáltak, és várták a sorukat, megtapsolták a kicsiket, azután következett a második, a harmadik, és végül mi a negyedikesek. Felsorakoztunk az ablak felőli padosor előtt. A szélső gyerek, aki pásztornak öltözött, egyet előre lépett, és belekezdett a mondókájába, jó volt. Azután sorba következünk, volt teknős cigány, volt szakács, majd én következtem, a katona. Belekezdtem a regös versbe:

Jön a tavasz gyerekek,
zsákban hoztam meleget,
hogy, ne fázzon a fületek!

A farsangi mulatság jól sikerült, az asztalról hamarosan eltüntettük a süteményeket, a nagymama fánkjából még az igazgató is vett, kettőt is.

Hazafelé menet nem vettem magamra a nagykabátot, csak úgy katona zubbonyban, vállamon a puskával mentem haza.

TIZENHARMADIK

A katonai behívó.

A reggeli után a masina mellé húztam a széket, hogy a megmaradt mézes teámat megigyam. Nagyapa a konyha ablak melletti széken ült közvetlenül a szatyor alatt, hogy a híreket jól halhassa, felkészülve, mert a pipája már füstölt. Samu a kandúr a masina lenyitott sütő ajtaján békésen nyújtózkodott, nyalogatta magát, nem törődve a világgal. Nagymama pakolgatott, ide-oda mászkált, persze csendben, mert a hírek szólt a rádióból.

—Pistuka, ha felöltöztél hozz vizet a kútról, had legyen, - szólt hozzám. Én meg hogy ne beszéljek, bólogattam. Fogtam egy vizes kannát, a pirosat, mert volt egy kék és a piros, mindkettő ott állt az ajtó jobb oldalán a nagyapa állttal készített magas lábú vizeskanna tartón, a két kanna között egy pettyes bögrével. Kimentem a házból, ki az utcára. Kutya hideg volt, mert csak úgy ropogott a hó a bakancsom alatt. A kút az utolsó ház előtt volt, szemben a keresztkével mindjárt Margitkáék előtt. Ez kerekos közkút volt, ide járt a környék vízért. Egyszer kérdeztem nagyapát, hogy miért nincs nekünk is egy kút, de azt mondta, azért mert a hatóság nem engedi, a közkutat meg ellenőrizni szokták.

A kiskapun kilépve szétnéztem hogyan lehetne megközelíteni a kutat. A kerítés mellet most nem lehet menni, mert ott a hó méteres magasságig volt felhányva, maradt a kövesút. A kitaposott úton jártak a kocsik, szekerek meg az emberek is, félig meddig vigyázva egymásra. Nagyapáékkal majdnem szemben volt az iskola, így előtte mentem el, néha rá-rá pillantva a tudás házára. Az úton kicsit csúszkálva haladtam, egy-egy ember mindig jött vagy ment, de ismerős nem akadt. A kúthoz értem már volt ott egy ember, húzta a vizet. Kannámat letettem a kút mellé és, hogy töltssem a drága időmet a vizesárok jeges oldalán csúszkáltam. Vigyázni kellett, mert aki vízért jött az pár nyelet vízzel kiöblítette a kannáját és kiloccsantotta az árok oldalára, ezért volt jeges az oldal. Ahogy így elfoglaltam magam, valaki a kövesútról rám köszönt:

—Pista, szervusz, vigyázz nehogy vizes legyél! Gombár János bácsi volt az, a nagypapa barátja. Maga után húzott egy szánkót, a szánkón egy nagy füles kosár meg Jancsika az unoka.

—Vigyázok János bácsi, köszöntem vissza. Hová mennek ezen a friss levegőn?

—Megyünk le ángyomékhoz, viszek neki egy kis kompérát. Nagypád?

—Megvannak, tüzel, meg rádiót hallgat.

—Na, ha sikeresen hazaérsz, mond meg neki, hogy est előtt átmegyek!

—Megmondom! Ez a János bácsi nagyon vicces ember, jegyeztem meg magamba. Közben a kút felszabadult, húzhattam a vizet. A kút teteje úgy volt kialakítva, mint egy háztető, egyik oldala nyitható volt úgy lehetett a vödörhöz férni. Oldalán egy óriási kerék volt, a kerékből pedig kiállt egy fogantyú, amivel lehetett hajtani. Letekertem a kereket, hogy a vödör a vízbe merüljön, vigyázva hogy csak félig teljen meg, mert nem bírtam volna felhúzni. Kétszer húztam, és a kannám megtelt. Cipeltem a vízzel telt kannát és azon töprengtem, hogy jövőre csinálok a szánkóra egy keretet, amibe bele lehet tenni a kannát hogy le ne essen, azzal könnyebb lenne szállítani, de lehet hogy nagyobb keretet csinálok mert két kanna van. Gondolatban tervezgettem, néha a kanna vizet cserélgettem, mert hol az egyik kezem fáradt el, hol meg a másik.

—Nagypapa, nyitottam be az ajtón, szerencsémre a híreknek vége volt és a rádióból valami zene hallatszott: Gombár János bácsi üzeni, hogy még szürkületkor átjön üldögélni.

—Na, hallod Zsuzsi –szólt nagymamához, süssél már egy tál aranygaluskát, tudod, János mennyire szereti.

—Teszek is oda melegedni egy kis élesztős tejet, majd begyúrom. Pistuka te meg darálj nekem egy kis diót –osztotta ki a feladatott nagymama.

János bácsi Nagypapa barátja volt egy évben is születtek, ő nem volt a nagy háborúban, mert sok apró gyerek kenyérkeresője volt, az apja régem meghalt, ezért mentették fel. A nagy konyha asztalra csavaroztam fel a darálót, és daráltam egy fehér zománcos tába a diót.

—Jaj, Pistuka szaladj már ki a tyúkólba és hozd be a tojásokat, mert most kellenek!

—Szaladok! Menetközben húztam magamra a pulcsimat, és fogtam a kis kerek kosarat, amiben a tojásokat szedjük össze. A

tyúkól hátsó fedelét felnyitottam és a tojófészkekből szedtem ki a tojásokat, közben egyensúlyoztam, mert a hóbucka tetején álltam. Egyszer csak azt éreztem mintha valaki nézne, mert állítólag az ember érzi, ha nézik. Oldalra nézek, hát ki állt a kerítéshez tapadva, Gyuri a kakas. Látni lehetett rajta, hogy mérges, vagy inkább mindenre elszánt. Láttam, hátrányba vagyok, menekülni kell! lassan leengedtem tyúkól deszkáját, ráfordítottam a görbe szeget és óvatosan a kosár tojással kezdtem hátrálni. Valakitől már hallottam, ha egy állattal szemben szorult helyzetbe kerülsz, ne fordulj el tőle, és ne szaladj, mert akkor prédának tekint és támad. Így tettem, egészen a ház sarkáig, vagy még inkább az ajtóig hátráltam. Gyuri az utolsó pillanatig nézett min egy csendőr, ha zshiványt észlel.

—Nagymama, rontottam be a konyhába, Gyuri megbolondult, dühös volt rám. Mi a baja?

—Mi a baja- mi a baja, te városi inas vagy azt sem tudod, hogy tojásból lesz a tyúk, na, ez van, most kell a tyúkoknak a tojást gyűjteni, hogy tavaszra kiscsibe legyen, a kakas, mint apa ezt felügyeli, ezért volt veled ellenséges. Azért óvatos legyél Gyurival, mert veszélyes is lehet.

—Hát ezt nem tudtam Nagymama. Ez a falusi világ nem is olyan egyszerű –mondtam magamban, majd nekiláttam a diót darálni. Nagyapa a szobába bevitte a tüzet, már érezni lehetett a masina melegét, Nagymama pedig egy bádoffazékba, ami a masina tetején volt, vizet hordott, mondván: ettől még melegebb lesz! Láttam, hogy a fáskosárban kevés fa van, ezért fogtam magam, és kimentem hozni egy kosár fát, had legyen. A konyha felől finom illat szálingózott, szinte belepte az egész házat, megsült a diós kalács, az aranygaluska.

Valaki topog, veri a havas csizmáját az ajtó előtt, majd benyit, és bejön Gombár János bácsi.

—Dicsértessék a Jézus, - köszönt be.

—Gyere János – fogadta Nagymama, aki éppen a konyhában pakolászott. Fogd Zsuzsi egy kosár alma, rakd már ki, ezzel bement a szobába ahol télen tartózkodott a család.

Nagyapa és János bácsi a fal melletti karos lócára ültek, közvetlenül a masina mellé. Én sem maradtam távol, mert odahúztam egy széket, hogy a közelben lehessenek, hallhassam, mit beszélnek, mert rám fért némi tudomány.

Nagymama jött be egy cseréptállal a kezében, amiből a finom illat szálingózott, bejárva a szobát.

—Vegyetek belőle egyeteket, - mondta Nagymama, majd az ég szélére leült és valami ruhára, gombot vart.

Nagyapa és János bácsi beszélgettek, beszéltek a politikát, a sorsukat, hogy ezek után sem lesz jobb.

—Béla, sokszor el akartad mesélni a nagy háborút, többször kaptál kitüntetést, megvan a kis ezüstöd meg a nagy Ferencz József ezüst is, Horthytól vitézséget kaptál szántani, vetni, aratni sem lehet, hát itt az ideje, hogy elmeséld.

—Hát ez igaz, majd kinyitotta masina ajtaját, kivett kézzel egy darabka parazsat, amit a pipájára tett, és amikor a pipa, füstre kapott hátradőlt és belekezdedt.

Az elején kezdem, mert lehet, hogy még egyszer nem tudom ugyanúgy elmondani. Pistuka legyen a füled nyitva, mert egyszer meg kell írnod, te meg János az egyetlen barátom vagy, csak egyszer hallod!

Egyszer nekem ezt a történetet anyám mesélte:

Anyám bent volt a házban pakolgatott közben a konyhában feltett valami cibereféleséget főni a masinára, egyedül volt otthon, talán még egy Máriát is mormogott, mert ha magában volt, szokott. Egyszer csak arra lett figyelmes, hogy a kiskapunál hangoskodás van és kiabálnak befelé:

—Csámer Béla! Csámer Bélát keressük! Vagy ha van valaki a házban, jöjjön ki! Csendőrség! Néha bele-bele rúgtak a kerítésbe, hogy nagyobb legyen a zaj faluhelyen ez volt a szokás.

—Megyek már!- szolt ki anyám, közben a vizes kezét a kötényébe törölgette. Kutyánk nem volt, aki csaholhatott volna, mert ha szereztem is egyet mindig ellopták.

—Mi baj történt csendőr urak, hogy így lármaznak!

—Csámer Bélát keressük, behívót hoztuk számára, hol van a keresett személy?

—Béla a barátokkal lement a Hernádra, mert Patay gróf úr adott nekik valami munkát, nem tudom, hogy Béla mikorra kerül elő.

—A keresett személynek maga néném kicsodája?

—Az anyja vagyok, Szóledi Zsuzsanna! -nem ismeresz meg János!

—Hivatalos ügyben vagyunk -válaszolta az idősebbik csendőr. Szalasszon valakit a fiáért és küldje be az őrsre, ott átveheti a

behívót, de ha lehet máris, emelte fel szavait az idősesbbik csendőr.

Anyám kinézett az utcára, ki is hajolt a derékig érő vesszőből font kerítésen hátha lát valakit, akit leküldhetne Béléért a Hernádra, hogy jöjjön gyorsan, mert behívót kapott, de nem volt senki. Várt egy kis ideig hátha jön egy ember, de senki. Mit tegyek, töprengett és eszébe jutott, hogy lejjebb két házzal van a kovácsműhely, az öreg kovácsnak meg a fiatalnak van egy szekérderékra való gyereke, hátha akad egy, aki elszaladna. Még a kapuban a kötényt levette magáról, majd rádobta a kerítésre mondván az utcára mégsem mehetek ki így, és átszaladt a kovácshoz.

—Jaj, János! –van itthon egy nagyobbacska gyerek, akit le lehetne küldeni Béléért a Hernádra, mert a csendőrök keresik!

—Csendőrök keresik Bélát, - ámuldozott a kovács.

—Behívót hoztak neki azt meg csak ő veheti át, ezért!

—Na, Jancsi tedd le a ló lábát,(mert éppen patkoltak) és szaladj le a gátra Béléért, ott dolgoznak, szólj neki behívót kapott, jöjjön gyorsan. Jancsi, egy tizenöt éves forma fiú volt, hol az apjának, hol meg a nagyapjának segített a kovácsműhelyben, nyakából kiakasztotta bőrkötényét, rádobta a lókörtőre és már szaladt is le a gátra.

Messziről még a nyárfás legelőről meglátta az embereket, és ahogyan a torkán kifért, kiabált:

Béla! Csámer Béla! Behívót kaptál, gyere hamar!

A kiabálásra az emberek közül előkerült egy legény, Csámer Béla.

—Gyere Béla, mert behívót kaptál, rögtön menj a csendőrőrsre átvenni, anyád szalajtott utánad.

—Rendes gyerek vagy Jancsi, derék kovács leszel, jó szándékú, mint nagyapád meg apád!

—Na, akkor szegény ember maradok! - halkán és keservesen dünnyögte Jancsi.

Jó napot! A csendőr urak kerestek, mert behívót kaptam!

A csendőrparancsnok az asztalon lévő akták közül elővett egy címeres lapot és kérdezett:

—A neve?

—Csámer Béla!

—Anyja neve?

—Szőledi Zsuzsanna!

—Születési éve?

—1897. Göncruszka!

—Na, lépjen ide és a nyomtatott neve után írja alá.

Majd a kezembe nyomta a behívót. Bent az irodában rá sem mertem nézni a címeres lapra, csak amikor már kint voltam az utcán, és leültem a vizes árkot szegélyező kőlapra, vettem szemügyre, és olvastam.

KATONAI BEHÍVÓJEGY, alatta nagybetűvel SAS- behívó - volt olvasható, azt már tudtam ez azt jelentette, hogy haladéktalanul, vagyis azonnal! A bevonulás helye Kassa Ferencz József kaszárnya. A dátum, 1915. október 15.

Felálltam a kőről, amin eddig ültem és úgy éreztem magam, mint a kacska az eperfa alatt, kicsit szédelgősen. Alig lettem felnőtt és máris katona, most a nyáron lettem tizennyolc éves!

—Édesanyám! Édesanyám, behívóm van, visznek katonának! – kiabált a kerítéstől, hogy a fél falu hallhatta.

—Jól van-jól van, ne jajgass, ment már más is katonának.

—Édesapámék?

—Még hajnalban elmentek Pistával Kassára van ott valami faragni való munka, de estére haza jönnek. Na, Béla a SAS-behívó nem játék ezért vegyük számba a teendőket! Először is hozd elő apád katonaládáját, tedd ide az asztalra! Szedd össze amit vinni kell, és bepakoljuk.

Apám katonaládája oldalán a neve olajos festékekkel volt felírva, ezt ki kellett javítani az én nevemre, a katona számomat pedig a kaszárnyába fogják ráírni, hozzá is kezdtem a festéshez.

—Te Béla, ha kész vagy a festéssel szaladj le Patay gróf úrhoz és köszönj el, így illik! – mondta édesanyám miközben pakolgatta a ládát.

Lent a kastély udvarán éppen azon tűnődtem, hogyan szólítsam meg a gróf urat mikor hirtelen az istálló felől megjelent.

—Béla gyerek hallottam behívót kaptál, csak nem engem keresel?

—De igen a gróf urat keresem, el akarok köszönni!

—Na, gyere utánam!

Ezzel elindultunk a kastély felé, egyenesen a gróf úr irodájába. Patay gróf az íróasztala mögé lépett, majd kihúzott egy fiókot és kivett belőle egy barna fedelű kazettát, kicsit matatott benne, majd szót intézett hozzám:

—Rendesen szorgalmasan dolgoztál nálam soha nem volt kifogásom ezért kapod tőlem ezt a bevonulási segélyt, ezzel átnyújtott egy ötven koronás bankjegyet.

Másnap a fél ötös vonattal indultam útra, de tíz óra még nem volt mikor Kassára értem. Az állomáson katonák vártak minket, bevonulókat és irányítottak katonai szekerekhez. A sokaságban ismerőst próbáltam keresni, nézelődtem ide-oda, de hiába, rengeteg ember érkezett a vasútállomás előtti peronra. A katonaszekér, amire raktam a ládámat hamar megtelt, így sorba igazodva elindultunk. Még egy pipát sem lehetett volna elfüstölni és máris a kaszárnyához értünk. A kaszárnya rácsos nagykapuja tárva-nyitva. A két vastos kaputartó kőoszlop tetején egy étívelő vasrácson ez volt felírva:

M. KIR. 5. HONVÉD-HUSZÁREZRED

TIZENNEGYEDIK

A Nagy Háború.

Mi ez a csobogás-csepegés hangja, beázik a tető, ültem fel az ágyban, és néztem szét keresgélve a beázás nyomait, de nem találtam. Az ablak felől jön, állapítottam meg! Nagyapa jött be.

—Megjött a tavasz, még az éjjel, olvad, csepeg az eresz. Ruszkát is elérte a tavasz lehelete, úgy látszik a szél is megfordult, mert még tegnap Kassa felől fújt most meg a hegyközön jön fel. Kimentem, hogy szemügyre vegyem a jövevényt, bele is szagoltam, mint a kutya mikor szagot fog, szimatoltam. De jó szaga van a tavasznak! A verandán az ablak alá húztam egy lócát, oda ahová a nap is besüt és leültem. Nézegettem az olvadó jégcsapokat, amik az ereszről lógtak le, mint orgonasípok. A nap sugarai a szivárvány színeivel látták el. A természet a legnagyobb varázsló, állapítottam meg. Szemben a szomszéd ház eresztét is összefüggő jégcsipke díszítette, bámulatos a természet művészete. Nyílik az ajtó. Nagymama kiengedte a macskát, Samut. Oda ült mellém, kicsit arrébb is húzódtam, mert nem fért el. Samu is azt nézte amit én. Vajon a macska is azt látja amit az ember szeme, kitudja. Egyszer csak, Brrrrrrrrrr, veréb sereg húzott el az eresz előtt, majd leszálltak a kerítés melletti jázminbokorra. Samu nyújtózkodott egyet, karmait belevágta az lóca deszkájába, majd egy ugrással lent is volt a földön. A verébnép láttán megjött a tavaszi vadász kedve. Visszanéztem a lelógó jégcsipkére. Az ámulattól majd leestem az amúgy is billegő lócáról, mert a szemből sütő nap sugarai szivárványt varázsoltak a jégcsapokra.

—Nagymama! – kiabáltam be a házba. Szivárvány a jégcsapon! Együtt néztük a színekben pompázó ereszt. Nagymama meg is jegyezte: Mátyás megette a telet, Sándorra meleg lesz!

Nyikorog a kiskapu, nagyapa jött meg.

—Ti meg, napoztok?

—Szivárvány a jégcsapon, ujjongtam.

Bent a szobában már meleg volt, most hamarabb bemelegedett. Én még hoztam be egy kosár fát, had legyen elég.

—Estére jön János, kicsit üldögélni, beszélgetni, temetni a telet – mondta nagyapa, közben tömte a kajla pipáját dohánnyal.

—Zsuzsi, - szólt nagymamához, kerítsd már elő a ritka szitát, mert János hoz magával pattogatni való kukoricát, egy kis

csemegének jó lesz. Nagymama elő is kerítette a régi szitát, a kamarában volt felakasztva a falra. Lisztszitálásra már nem használták, mert több helyen lyukas volt, de kukorica pattogtatónak még jó volt. Nagyon izgatott a kukoricapattogtatás, ezért még elszaladtam egy kanna vízért, had legyen éjszakára. Éppen a hozott vízzel töltöttem fel a vízforraló fazekat, amikor kintről kopogás hallatszott. Megjött Gombár János bácsi, nagyapa barátja.

—Na, Zsuzsi, hoztam egy tejesköcsög kukoricát, pattogtatni valót, önts már ki, mert a kancsó holnap kell.

—Jól van János, - ezzel nagymama kiment a konyhába kiönteni, majd egy vizes csuporban hozott vissza a kukoricából. Nagyapa közben levette a masina tetején az egyik karikát, hogy a láng kicsit kitörjön, majd fölé tartotta a szitát, amiben a kukorica volt. Kicsit rázogatta a ki-kicsapó lángnyelvek fölött, majd kis idő múlva, durrogás közepette apró fehér rózsává alakult a kukorica.

—Fedőt rá, gyorsan, mert kiugrálnak – Szólt János bácsi.

Volt mit csipegetni, magamhoz is vettem egy csuporral, mert arrébb ültem a masina elé, ha kell a tűzre tenni én kéznél legyek. A masina ajtaja félig nyitva, sugárzik ki a tűznek melege, ugrándozik a vörös fény. Szerettem a tüzet nézni, mint minden gyerek. A lángnyelvek táncolása izgalmas és egyben rejtelmes is. Nincs bennük rend, csak véletlen, megjelennek, felcsapnak, eltűnnek. Az ember csak nézi az ősi elemet, az arca ég, pirul, de nem baj, az agya megtompul, álom szállja meg, bóbiskol. Samu a macska is dorombol, hallani lehet, szőre szinte sűt, de nem bánja, néha felpislant, ránéz a tűzre és szundít tovább. Télen a falusi esték ilyenek. Hamar esteledi, kint csak a hó világít, vagy a hold a palacsinta képével, ha fent van az égen.

Nagyapa és János bácsi a fal melletti karos lócán üdögéltek, mindjárt a masina mellett. Nagyapa a pipáját piszkálgatta, mert nem akart szelelni, kopogtatta a masina pléh oldalához, majd megint fújta-szívta, míg jó nem lett. Végül dohánnyal megtömte, majd egy darabka izzó parazsat tett rá.

—Na, Béla, - szólt János bácsi – most ráérünk, meséld el a Nagy Háborút!

—Elmesélem nektek, mert időm is van, leírni meg úgysem fogom, mert ki kíváncsi rá, legfeljebb te unokám, ha egyszer leírod. Eddig erről még barátok közt sem beszéltünk. Némán szereltünk le, némák is maradtunk, soha nem volt beszédtema a hőstettek, a stációk felidézése. Most ezt a csendet megtöröm.

Azt már elmeséltem nektek hogyan kaptam behívót, hova vonultam be, mint kiskatona. Most elmesélem a háborút:

Bevonultunk, jobban mondva a kassai állomásról egy katona szekér bevitt minket, pakkokkal együtt a kaszárnyába. Egy hosszú épületbe tereltek be minket, ahol asztalok lócák, és mindenféle ládák voltak. Először orvosi vizsgálat volt, tetőtől talpig vizsgáltak még a fogsoromat is megnézték, úgy, mint a cigány a lóvásárban, ha lovat vesz. Pisszenni nem lehetett, mert egy őrmester, aki kísért minket, állandóan ordított. Az orvosi vizsgálat után kaptunk egy sátorponyvát, amit magunk után kellett húzni a földön, az asztalok előtt. A felszerelés, a ruházat osztása következett. Az öreg baka rám nézett, szemmel méretet vett, majd, a ponyvára dobott egy öl ruhát. Három lépés előre, ordította. Lábbeli következett. Megint szemmel méret, és már dobták is a bakancsot. Így lépegettünk az asztal sor előtt előre, míg végül a végére értünk. Megvolt a ruházat. Következett az elosztás ki- ki hova kerüljön. Te ide állj, te meg oda, ordította az őrmester, közben folyamatosan átkozódott. Eltelt egy kis idő mire kialakultak a sorok. A menet elindult, majd egy hosszú emeletes épület előtt álltunk meg. A bejárat fölött ez volt olvasható: Negyedik zászlóalj. Négy-öt öreg katona volt a lépcső legfelső fokán, akik olvasták a névsort, és osztottak minket, ide-oda. Egyszer csak hallom a nevem:

—Csámer Béla, Szőledi Zsuzsanna, Göncruszka!

—Jelen, válaszoltam.

—Beosztása, lovas huszár felderítő ide álljon. Lassacskán az elosztás a végéhez ért, négy sor alakult ki.

A kiképzés során sok bajom a lovaglással nem volt, mert otthon Ruszkán Patay gróf úrnál már lovagoltam. Tavasz lett, május, mire a kiképzés véget ért. Lovas felderítő lettem, a 18. században, Sarlay Sándor százados parancsnoksága alatt.

Az egyik hajnalban, talán még otthon Ruszkán, a kakas sem kukorékolt, fújták a kürtöt. Riadó! Általános mozgósítás! Mire Sarlay százados bejött a század már felszerelt. A kaszárnya külső körletében ahol az istállók és a lőszerraktárak voltak, volt a vasúti sín ahová néha beérkezett egy-egy szerelvény, oda igyekeztünk. A vagonok ki voltak alakítva szállításra, például lőszereknek, lovaknak, ágyúknak, majd nekünk, katonáknak. A csapatszállító vagonban két oldalt, ácsolt emeletes fekhely volt kialakítva, úgy, hogy a fekhelyek szalmával voltak leterítve, a

katona pedig pokrócot dobott rá és már el is foglalhatta a helyét. A tiszti vagon is hasonló volt, ott egy sor fekhely volt, a másik oldalon pedig egymást érő asztalok. A lovakat még nem vagonírozták, azokat csak indulás előtt volt szabad. Késő délután lett mire berakodtunk.

Parancskihirdetés!

A részleges mozgósítási parancs szerint, az ötödik Kassai huszárezred négy zászlóalja Hegedűs Pál ezredes úr parancsnoksága alatt katonai támogatást biztosít a nyolcadik. kilencedik, kialakulóban lévő Isonzói csatában álló hadosztályoknak. A felszerelt vonatszerelvény ma este, huszonkét órakor elindul Ajdovcsina (Szlovénia) állomáshelyre!

Az általános mozgósítási parancs kihirdetése után, - ami a kaszárnya, alakuló udvarán volt, - a századok elvonultak a körletekbe és a felszereléseket csomagolták. Felvettük az élelmet és a lőszert, majd a század elfoglalta helyét a kijelölt vagonokban. A lovakról nem kellett gondoskodni, azokról lovászok gondoskodtak. Estére a katonai szerelvény menetkész volt. Tíz óra, eljött az indulás ideje. A mozdony két síppal jelezte az indulást, majd a szerelvény elindult a háborúba. Útközben két-három óránként megálltunk, vizet, szenet vettünk fel. Ilyenkor le lehetett szállni a szerelvényről vízért, vagy szükségletet végezni.

Másnap délutánra érkeztünk Ajdovcsina (Szlovénia) állomáshelyünkre. Valahol a város peremén volt a tábor telepítve. Este volt mire odaérkeztünk. Éjfél lehetett mire megérkezett a székely hadosztály is. Ez a két hadosztály tartotta tovább a frontot Isonzónál. Az ott lévő, teljesen kimerült, sebesült két hadosztályt váltottuk fel. Másnap reggel sorakozó, parancskihirdetés, beosztások. Lovas felderítő beosztást kaptam hatod magammal. A századomból egy hadnagy volt a parancsnokunk, és három székely katona. A tétlenség nem váratott sokat, mert még dél sem volt, kaptuk a parancsot: Az olasz állások felderítése Görz és az Isonzó hídfő térségében. Most kaptam meg a lovat. A ló civilből bevonult, belovagolt jószág volt, bélyege szerint, K 0455 számmal ellátva, amit Kassán sütöttek bele. Mind a hatan megkaptuk a lovakat, majd felszereltük őket. A hadnagy vezetésével jártuk a kijelölt övezetet.

A táj egy kietlen, száraz karszt sziklafennsík, az Isonzó folyót kísérő hegyekkel. A távolban, a fennsíkból emitt-amott kiemelkednek, felhőbe vesző csúcsai. A köves sziklás hegy nem hasonlítható a megszokott felvidéki, főleg a Ruszka környéki hegyekre. Erdő itt is volt, de csak foltokban, a fennsík peremén, vagy ott ahol település is megbujt a félelmetes vidéken. A terep általában nem volt lovagolható, ezért a fás-bokros területen otthagytuk a lovakat. Lovas mozgásunkat a repülők is zavarták. Nappal a fennsíkon lóval nem lehetett menni, mert a pilóta észrevett és tüzet nyitott, fedezék meg nem volt. Legtöbbször szurdokvölgyben, vízmosásban haladtunk, ha lehetett. Az éjszakai pihenés, a táborverés sem volt gondtalan, nem beszélve az ivóvízről, a lovak itatásáról.

Első kitüntetés

Egy alkalommal történt, hogy a lovakat hátrahagytuk egy száraz vízmosásban, majd gyalog, helyenként kúszva próbáltuk megközelíteni az Isonzó meredek szakadékát, hogy szemügyre vegyük az olaszok mozgását. Görz és az Isonzót átívelő híd az olaszok kezébe került, ezért kellett felderítést végezni.

Embermagasságú sziklák között igyekeztünk felkapaszkodni egy vízmosás fölötti, magaslati pontra, ahonnan jobban szemügyre vettük az ellenséges oldalon beásott halálosztó ágyúkat. Felértünk, a sziklák közül távcsővel néztük a terepet. Szemben egy sziklacsúcson, majd ezer méterrel arrébb egy másikon egy-egy tarack. Egymástól 3-4 méterre lehattunk belapulva a sziklába, de halkan egymással is tudtunk beszélni a látottakról, amit a hadnagyunk a térképen be is rajzolt. Egyszer arra lettünk figyelmesek, hogy a két sziklacsúcs között a karszton mintha egy ember sisakja menne. A hat távcső egyszerre oda irányult, majd szinte egyszerre suttogtuk: sziklába vájt lövészárók!

Már pirkadt mire visszajutottunk az ezredünkhöz, sértetlenül. A jelentésünk alapján a vezérkar a támadás irányát megváltoztatta, egy átcsoportosítással. Sikeredt az olasz tüzérseget, nem kis emberáldozat révén megsemmisíteni. Ezáltal a Doberdó nyugati részét elfoglaltuk.

A sikeres felderítésért a parancsnokság Károly csapatkereszttel tüntetett ki minket. Megkaptuk az első fehér csillagot, mindenki örvezető lett.

Második kitüntetés

Sikeresek voltunk a felderítésben, mert az igen nehéz terepen, a karszton már jól mozogtunk. Mi hatan felderítők, szinte szó nélkül tudtuk, hogy a másik mit lát, vagy mit akar. Egyszer így tudtunk kijönni egy tűzérségi zárótűzből, ahol a debreceni, 39. ezred szinte minden katonája elesett San Martino del Carso falu elfoglalása közben. Egy nap pihenőt kaptunk, ez jót tett a lovaknak is, meg nekünk is. Másnap, eligazítás után málháztunk, nyergeltünk. Már a nap a halálos karszt fölött, fényéből is vesztett mire elindultunk. Általunk ellenőrzött területen gyorsan haladtunk, egészen a Vipava folyóig. Átkeltünk egy gázlón, szerencsénkre, mert alig kászálódtunk ki a vízből, leszakadt az ég. Az addig még száraz völgyben pillanatok alatt hömpölygött a víz. A szakadó esőtől alig lehetett látni, ezért a völgygel párhuzamos kövesútra kapaszkodtunk fel. A fennsíkról szerencsénkre nem láthattak le, sátorlapot takartunk magunkra, hogy ne ázzunk. Az erdő és az aljnövényzet ritkult. Megálltunk egy sziklaszírt alatt egy üreg védelmébe húzódva. A lovakat kikötöttük egymással szembe, – az egyik székely katona szerint – hogy tudjanak beszélgetni. Állítólag, így a lovak nem nyerítenek. Hajnalodott. Egyszer csak beszédet hallunk, olasz szavakat. A hadnagyunk int a két székelynek, nézzék meg. Azok felkúsztak a sziklán. Lövést nem hallottunk, így gondoltuk nagy baj nem lehet. Ültünk az üregben, mint a nyulak, a lovak meg se nyekkentek. Vártunk, az eső meg csak szakadt. A lovakat hátrahagyva mentünk egymás mögött az út szélén botorkálva, felfelé a ritkuló növényzetek között. Jó negyedórát mehettünk, mire kiértünk egy kopár sziklás területre. Hajnalodott. Balra tőlünk hirtelen emelkedett az oldal, megálltunk. Hallgatóztunk, mert mozgolódást hallottunk. Belapultunk a kövek közé, szinte kővé váltunk. A pirkadatban látni lehetett, hogy a felhők szakadoznak, az ég, kékje is fel-felvillant. Éppen egy nagy fekete felhőt fújta a szél a gerinc fölött, nyomában a tiszta ég. A látványtól, ami elénk tárult megdermedtünk. A gerinc csúcsán egy halálosztó tarack volt, aminek a csöve a fennsík felé nézett. A hadnagyunk intett, hogy bújunk össze: egy pisszenést se, mert leszednek minket. Az olaszok területén vagyunk, vissza a lovakhoz. A kövek között lapulva hátráltunk lefelé egészen az útig. A szerencse mellénk szegődött, mert lent a vízmosás

melletti úton még félhomály volt. Térdig gázoltunk a vízben, a hegyről patakokban folyt a sáros hordalékos víz. A felderítő csapatunk elején a három székelly katona ment, inkább bandukolt a pataokban. Egyszer csak az egyik sziszegve hátraszólt: Feküdj balra, lövés ne legyen! Felnéztem, előttem vagy ötven méterre négy Olasz járőr. Ebben a pillanatban mind a hatan belefúródtunk a patakmederbe, bele a sáros hordalékos mocsokba. A fejem a víz alatt volt, de hallottam a katonák lépteit, beszédeit. Éreztem, hogy lépteik nyomán rám-rám fröccsen a víz, távolodtak. Levegőt még nem mertem venni egy kis ideig, csak akkor, amikor már a fulladás határán voltam. Lassan felemeltem a fejem, a derengő homályban láttam, hogy a katonák távolodtak. A többiek is, egymás után kibújtak a vízből, még jó félórát mentünk mire elértük a lovakat. A hadnagytól parancsot kaptam, hogy egy székellyel vágassunk a parancsnokságra, és jelentsük, hogy a szikla szirttel szembeni nyugatra lévő magaslaton ellenséges tarack van beásva! Elváltattunk. Már a nap kikandikált az elvonuló felhők között, mire a parancsnokságra értünk. Délután tudtuk meg, hogy a 46-os szegedi ezred bal szárnyát nem tudták kivonni a Vipava áradása miatt. Elestek. A hadosztály parancsnokság minket a hat lovas felderítőt bronz vitézségi éremmel jutalmazott meg. A hadnagyunkat főhadnaggyá léptették elő, mi pedig, közkatonák megkaptuk a második fehér csillagot. Mindenki tizedes lett.

Harmadik kitüntetés

A Piave folyó áradásai miatt nem tudtunk visszamenni a parancsnoksághoz, ugyanis a Piavén nincs híd, de ha lett volna, már az olaszok régen felrobbantották. Szerencsék volt, mert a kassai negyedik zászlóalj éppen egy mészköből kifaragott lövészárokból húzta meg magát, már második napja. November vége volt, reggelre a bokrokat fehér dér borította, mindenütt fehérség. A Montellóról, szinte minden magaslatról ágyútűz. Az olasz ágyúk felváltva lőtték a magyar állásokat. Két magaslaton tarack ágyú is volt, ami egyetlen lövéssel beterített egy falunyi területet. A katonák próbáltak lőni a kövek fedezékéből, de reménytelenül. Az olaszok mindenütt beásva voltak. Az osztrák vezetés hatására többször volt gyalogsági kitörés, az eredménye teljes veszteség. Az ember amerre és ameddig lát, mindenhol halottak. A levegő bűzös, nem lehet temetni, a sziklán nem, a

szállítást meg az olaszok nem engedik. A sziklák mélyedéseiben mindenhol összegyűlt vér. Embervértől ragad minden, a fehér szikla pedig feketéllik. Ha a fedezékben nem kaptál golyót, vagy nem ért szilánk, ami megölhetett volna, hát még kaphattál az emberfej nagyságú röpködő szikladarabokból. Tegnap óta nem kaptunk ennivalót, ivóvizünk nem volt, a hadtápot meg valahol menetközben szétlótték. Montello véráztatta dombjai alatt gubbasztunk, mint verebek. Támadásról ebben a helyzetben szó sem lehetett, ráadásul tudomásunkra jutott, hogy a jobb szárnyon, ahol cseh és szlovák katonák voltak, az éj leple alatt meglógtak. Felismertük, hogy a jobb szárny támogatására nem számíthatunk. Dideregve és éhen átvészeltük az éjszakát. Hajnalodott, és mi azt terveztük, hogy egy hasadékon keresztül kitörünk. Egyszer csak olasz tüzérségi tűz szakadt a nyakunkba. A levegőben bömbölő, süvítő lövedékek hangja volt, egyik másik be is csapódott, szétszaggatva a katonákat. A köd, ami ellepte a tájat kezdett felszállni. A tüzérségi tűz egyszerre, szinte vezényszóra megszűnt. A főhadnagyunk déltájban elő került, parancsot hozott. Be kell menni az olasz állások mögé, és meg kell semmisíteni a közeli magaslatra telepített ágyút. Egy vízmosáson lecsúszva jutottunk ki a borzalmas lövészárokból. A szikla csoportot elérve megpihentünk, majd összeszedtük magunkat. Kisebb nagyobb sebekkel ellátva, de mind a hatan megvoltunk. A lovakat a parancsnoki fedezéknél hagytuk, úgy három-négy napja, reménykedve abban, hogy valaki csak ad enni a jószágoknak. Az égnek törő sziklafal alatt, derékig az őszi avarban vánszorogtunk lefelé. A fülünket hegyeztük, nehogy ellenséges járőrökbe ütközzünk. Hallottuk, hogy megint heves ágyútüzet zúdítottak a mieinkre. Már jócskán túlmentünk a magaslaton, ahol az ágyú volt. amikor kezdtünk felkapaszkodni a sziklák között a magaslati pont felé. Az ágyút még nem láttuk, csak hallottuk, vagyis éreztük a lökeshullámaid, amit hátra lökött. Közel voltunk, igen közel. A parancsnok, aki a baloldalon kúszott, intett, hogy feküdj. Lehasaltunk, bele a sziklába. Intett, hogy látja a löveget, majd mutatta, hogy ék alakban megyünk fel. Én voltam az ék tetején, bal kezemben a puska, jobb kezemmel meg a bajonettet markoltam. Három-négy, emberrnyi távolságot mászhattam felfelé, amikor hirtelen egy katona állt előttem, valószínű az őr volt. Szerencsémre mind a ketten meglepődtünk, de ő jobban, mert mire a fegyverét rám tarthatta volna, egy szikladarabot megmarkoltam, és úgy vágtam hozzá,

hogy szinte pontosan a homloka közepén ütött lyukat a fején. Egy pillanat alatt előntötte a vér, kezéből a puska kiesett, majd holtan bukott előre. A többiek is felértek, már láttuk az ágyút, de a katonákat álcaponyva takarta. Kicsit lejjebb csúsztuk, hogy tudjunk beszélni, mit tegyünk. Kitaláltuk, hogy kössük össze az összes nálunk lévő kézigránátot és dobjuk rá a fedezékre. Egy kötszerrel négy-négy gránátot összekötöttünk, majd az egyikkel én, a másikkal pedig egy székely katona kúszott fel egészen a fedezékig. A székelynek intettem, hogy háromra a gránát biztosítóját ki, és dobjuk a ponyva alá. Hatalmas robbanás rázta meg a hegyet, ugyanis nemcsak a gránát robbant fel hanem a felhalmozott lőszerkészletük is. A füst és a por még szállt a levegőben, de mi már hatan sértetlenül fent voltunk az ágyú mellett. A gödörben, a fedezékben mindenütt szétszaggatott emberek. A fehér szikla oldala mindenütt piroslott a vértől. Borzalom. Az ágyút ártalmatlanná kell tenni, de hogyan. Mozdítani nem lehetett, szétszedni sem. Szétnéztünk az ágyú körül. Az ágyú talpán találtunk egy lőszeres ládát, benne három sértetlen lőszerrel. Az egyik székely katona kitalálta, hogy töltsük meg az ágyút, egy másik lőszerrel meg nyomjuk a cső elejébe, hátha sikerülne szétrobbantani a csövet. Megcsináltuk! Az elsütőt egy kötél segítségével húztuk meg. Megint egy óriási robbanás, még lapultunk a földön, amikor az egyik katona a fogai között hangosan sziszegte: Sikerült! Felnéztünk, az ágyúcső hosszan szétrepedt. Na, ez sem dörög tovább,- jegyeztem meg. A füst már elült, de mozdulni még nem mertünk, nehogy észrevegyenek a másik magaslati állásról. Mivel nem vettek tűz alá, ezért azt gondoltuk, hogy a robbanást balesznek vélték. A parancsnokunk jelzett a visszavonulásra. A magaslatról egy sziklavályúban csúsztuk lefelé egészen az útig, majd azon túl az égnek törő sziklafalig. Megálltunk kicsit pihenni, éhesek és fáradtak voltunk, a ruházatunk pedig teljesen átázott. Kezdett hűlni a levegő, elindultunk. Próbálkoztunk, hogy kimegyünk az útra, hogy jobban haladjunk, de reménytelen volt. Az út járhatatlan, mindenütt gránáttól származó tölcsérek érték egymást. Egyik másik tölcsérben már víz is volt, mocskos hordalékos ihatatlan víz. Visszamentünk a sziklák alá, ott botorkáltunk a derékig érő őszi avarban. Esteledett. Nagy sokára elértük a sziklaszírt végét, elértük a mieinket. Az olasz tüzérség a délutáni órákban nem lő, kicsit nyugtunk lesz! – mondták a katonák. Nem sokkal előttünk ért ide a hadtáp, hozott valami főtt

ételt. A csajkánkba mi is kaptunk. Valami főtt kompéra féle volt, meg hús, valószínű lóhús. Ültünk a sáros, nedves földön, ahol emitt-amott feketéllett az emberi vér. Két katona hozott vizet, iható tiszta vizet egy forrásból. Mesélték, hogy a forrásból felváltva az ellenséges olaszokkal merték a vizet. Az egyezés az volt, hogy itt legyen tűzszünet, aki pedig a forrásnál van, az hagyja a sziklán a sisakját, jelezve ki van lent a forrásnál. Előfordult az is, hogy dohányt hagytak, persze mi is viszonzottuk. Tűzszünet katona módra. Beállt az este. Szedelőzködtünk, mert el kellett menni a parancsnokságra jelentést tenni. Elindultunk lefelé az út melletti sártengeren botorkálva. Már nem kellett tartani az olasz járőröktől, mert az általunk ellenőrzött területen voltunk. Nagyon sokára értük el a hadosztály-parancsnokságot – egy álcázott sziklaüreget - ahol a lovainkat hagytuk. Szegény jószágok nem ettek semmit, mert nem volt mit, csak a száraz szalmát rágcsálták kínjukban. Kicsit időztünk, majd elindultunk megint a koromfekete éjszakában a hadosztály parancsnokságra. Lovainkat végre rábízhattuk a lovászokra, mi pedig egy tábori sátorban kerestünk fekhelyet magunknak. Később, úgy számoltam, hogy legalább két napon át aludtam. Még két nap pihenőt kaptunk a táborban, majd újabb parancs következett.

A hadosztály parancsnokság napi parancsban hirdette ki, hogy:

Az 5. kassai lovasezred felderítő katonáit II. osztályú vitézségi éremmel, (kisezüst) tünteti ki. valamint egy rendfokozat előléptetést kapnak. Megkaptuk a harmadik fehér csillagot, mindenki szakaszvezető lett.

A kitüntetést Hegedűs Pál tábornok úr tűzte fel a zubbonyomra.

Negyedik kitüntetés

Tavasza volt a fákon, bokrokon friss levelek, egy magányos fűzről a barna virágai lógtak, mint jégcsapok az eresz alatt. A levegő, amit a tavaszi szél hozott az Alpok felől még csípett, ha bele szippantottam. Ágyúzásnak hangja sem hallatszott, szokatlan csend uralta a tájat. Ez nem valami jó előjel. A csend, a cselszövés barátja. Mi a tábor közepén lévő favályúnál álldogáltunk, amit egy forrás látott el tiszta hűsítő vízzel. Mosakodtunk, már ahogyan lehetett. Arrébb, egy kövekből rakott kupacon egy olaszoktól zsákmányolt ágyú volt. Az ágyú körül forgolódott pár tüzér katona, nézegették, tapogatták, az

egyikük még a csőbe is beledugta a kezét. Lejjebb a patak partján, nagy lombos fák árnyékában hosszú katonai ponyvasátor. A sátor nyitott oldalán lovak leskelődtek ki. A mellettem lévő székely katona a könyökével meglökött, fejével intet, hogy nézzek fel. Főhadnagyunk a parancsnokság felől jött a paranccsal, de a fejét lógatta, ez nem valami jó jel – gondoltam. Eligazításra bementünk egy tiszti katonai sátorba, ahol térkép fölé görnyedve tanulmányoztuk az útvonalat. A parancs értelmében: A Caporettói (ma Kobarid szlovén település a Júlia-Alpok alatt) áttörést készítettük elő. Az olasz vonalak mögötti katonai területet kell felmérni. A monarchia katonai vezetése számít a felderítésünk sikerében, - a parancsnokunk többet is tudhatott a küldetésünkről, mert nem valami nagy lelkesedéssel beszélt, és közben nem is nézett ránk. Tizenhat órakor indulás, addig mindenki vételezzen egy hétre való élelmet, a lovaknak meg zabot, – adta ki a parancsot. A hadtáp csak veszekedés és egy parancsnoki tiszt közbelépése árán adott konzerveket, azt is a tiszti tartalékból. A lovak ellátmánya is hasonló képen volt. A zabot, ami kellett az egy hetes küldetéshez, szinte lopni kellett. A nap még jócskán sütött az olasz csizma felől, de mi már felnyergeltünk. Indultunk is rögtön, a főhadnagyunk nyomában. Az irány észak, Solkan település (ma Szlovénia) és valahol az Isonzón kellett átkelni olasz területre. Eddig az átkelés sikertelen volt, az útba eső két, az Isonzót átívelő híd olasz ellenőrzés alatt volt, így kénytelen voltunk tovább menni, egy szurdokvölgyben Skalnica (ma Szlovénia) magaslata felé. A szurdokból a sziklák közül a hold fényében megpillantottuk a csúcsot. Éjfél van. Az eső már elállt, fölöttünk a felhők között szétszórt csillagok ragyogtak. Elindultunk. Azt terveztük, hogy az avszi vasútállomás mellett megyünk át ellenséges területre. Beértünk az állomásra. Az állomás szétlőve, így nem is mentünk be. Az állomástól feljebb, Doblár irányában volt egy gázló az Isonzón. Szemügyre vettük az átkelés lehetőségét, de lóval nem lehetett, ezért a lovakat hátrahagytuk a vasútállomással szemben lévő tanyán. Nekiindultunk az átkelésnek, óriási kövek között igen nagy sodrással zúdult a víz. Ellenséges területen voltunk. Megkerülve Doblárt (ez egy szlovén falu az Isonzó partján) egy sűrű bükkfa erdőn mentünk keresztül észak felé Caporettó irányában. Egy tisztásnál jobbra, az Isonzón át megpillantottuk Tolmin csúcsait, még nem volt dél. A gyaloglás közben kerestünk egy pihenésre alkalmas helyet,

ahová behúzódhatunk, hogy védve legyünk az ellenséges járőrök miatt. Találtunk is egy jó kis sziklaüreget, ami beljebb barlanggá szélesedett. A barlang belseje száraz volt, gondoltuk ez jó lesz pihenésre, meg enni is kellene. Éppen neki kezdtünk falatozni, amikor pokoli dübörgés támadt. Az robbanás kellente lökéshullámokat érezni lehetett. Az ágyúzást Tolmin és Doblár felől lehetett hallani. Valahol még az Isonzó szikláin egy tarack ágyú is lehetett, mert jellegzetesen bömbölő hangot adott. Felettünk repkedtek a visító gránátok, egyenesen az olasz állásokra. Az alattunk elterülő olasz völgyet lőtték. A parancsnokunk kiment a fedezékből, kicsit szétnézni, majd kis idő múlva vissza is jött, inkább berontott: A hegyek felől ahol a tüzérségi állások voltak, gázriadót jeleztek. A tervezett gáztámadás megkezdődött mivel a széljárás nekünk kedvezett. A völgy felől a gázgránátok pukkanásos becsapódásait lehetett hallani. A halált osztó tarack szakadatlanul bömbölt. Az olasz oldalon a géppuskák némák, a lövegek is találatot kaphattak. Az éjszakát a barlang vádelme alatt vészeltük át, a levegő szaga nem volt édeskés, ide nem jött fel a gáz, szerencsénkre. Hajnalodott, a fák lombjai között átszűrődött egy-egy fénysugár. Hallottuk a kézifegyverek ropogását, megindult a mieink részéről a gyalogsági támadás. Gáztól már nem kellett tartani, mert elfújta az Alpok szele, ezért leereszkedtünk a völgybe az elfoglalt állások felé. Iszonyatos látvány fogadott, a lövészárkokban mindenütt halott olasz katonák. Délutánra az olasz gyalogsági támadás is felélénkült, valahol egy tüzérségi ágyú vonyított, a maradék olasz szuronyrohamra kapott parancsot. El kell indulni, nem várhattunk tovább. Egy kopár sziklás terepen kapaszkodtunk vissza az erdőbe, az mégis fedezéket biztosít. Feküdj, gránát! – ordította a főhadnagyunk. Egy repeszgránát robbant fölöttünk. A sziklába olvadva feküdtünk még egy darabig, mivel másik gránát nem visított, ezért lassan felálltunk. A földön, a fűben feküdt két felderítő, találatot kaptak, elestek. Az egyik egy hidasnémeti fiú volt, a másik pedig egy székely legény. Temetni nem tudtunk a sziklán nem is lehetett. Lapulva kapaszkodtunk tovább, majd elértük a menedéket adó erdőt. Szótlanul a fejünket lógatva ballagtunk egymás mögött Caporettó felé. A fák között lidérces pára bolyongott. Tőlem balra a főhadnagy, mögöttem lejjebb a két székely bandukolt. A főhadnagyunk intett, hogy állj! Közvetlen előttünk a fák mögül ellenséges tüzet kaptunk, olasz járőrökbe ütköztünk. A

főhadnagy találatot kapott, összerogyott, rám pedig három szuronyt szegeztek. Az egyik olasz katonától kaptam is egyet a fejemre, utána csak arra eszméltem, hogy egy épület pincéjében vagyok. Sötét volt nem tudtam tájékozódni. Fogságba estem – gondoltam Egy kis keskeny rácson keresztül valami fény derengett. Odahúztam valami faládát, ráálltam és óvatosan leskelődtem kifelé. Kint az udvaron, kicsit távolabb a háztól katonák üldögéltek, Olaszok voltak. Majd a kicsi rácson pinceablakon, beszélgetés hallottam, hajnal lehetett. Tegnap óta senki nem nézett rám, be sem nyitották az ajtót. Fölöttem mászkálás, és beszédfoszlányok hangja szűrődött le a pincébe. Füleltem. A hang egy helyen teljesen érthető volt, nagy csendben tisztán lehetett hallani minden szót. Egyre jobban tájékozódtam a sötét pincében, amikor észrevettem, hogy a belső terméskőből rakott falban egy szekrény nagyságú beugrás van. Az égett szag, és a korom jelezte, hogy ez nem más mint egy kandalló alatti hamutér. Beleálltam, fölöttem vasrács. Szerencse, hogy nem égett benne tűz, mert nyár volt. Minden szót tisztán hallottam. Olaszul és szerbül beszéltek, úgy véltem valami tanácskozás volt. A szláv nyelvet jól ismertem, azt amikor a szerbek beszéltek megértettem.

A napokban összefogott, olasz és szerb támadást kell indítani a monarchia állásaira, hallottam. Rohamezredeket kell átjuttatni az Isonzón, Solkan térségében. A szerb csapatokat pedig a Nanos-fennsíkról vezényeljük át! - volt a megállapodás. Valaki bejöhetett a teremben ahol a tanácskozás volt, mert olaszul jelentett valamit, majd egy szlovén tiszt válaszolhatott. Este végezzétek ki, vagy adjátok nekünk, majd mi ellátjuk a baját. Rólam lehetett szó. Délután volt, augusztus vége, felettem kopogás, mászkálás, lónyerítés volt hallható. A tisztek elmentek. Az udvar közepén a katonák tüzet gyújtottak, elég nagy lánggal lobogott a tábortűz. Előkerült valami ital is, mert jó kedvük volt az olasz katonáknak. Láttam jól szórakoznak. Most vagy soha, villant át az agyamon, tennem kell valamit. A pincéből menekülni szinte lehetetlen, a pici rácson csak egy macska férne ki. A kandalló rács jutott eszembe. A kandalló alá bújtam, be a kürtőbe, és óvatosan emelgetni kezdtem. Megmozdult. Lassan kivettem a helyéről, letettem a földre, ez lett a létrám. Felmásztam. A fejem kidugtam a tűztérben, körülnéztem a szobában. Nem volt ott senki. De ekkor hirtelen egy katona nyitott be. Visszahúzódtam. Az asztalon lévő ennivalókat egy

vesszőkosárba dobálta, és ment is ki. Kimásztam a kandallóból, füleltem, de hangot nem hallottam. Az ajtón nem mehetek ki, villant át az agyamon, rögtön lelőnének, de az ablak az hátra néz. Egy lépéssel ott is voltam, kinyitottam, ki is néztem, nem láttam senkit. Kiugrottam, éppen egy csörgedező patakban loccsantam. A patak mögött sűrű erdő volt, lehet, hogy az, amiben elfogtak. Futottam, mint a macska mikor vadászni megy, puhán, nehogy zajt keltsék. Látszólag a szerencse is hozzám szegődött, vagy Péter apostol segített, nem tudom. Az ég tiszta volt, rajta már egy-két csillag is pislogott, a hold is feljött, nagy kerek feje fogyóban volt. Egy tisztásra értem, leültem egy szikla elé hátam nekitámasztva. Az égen a Göncölszekeret kerestem, muszáj volt tájékozódni, hogy merre menjek. Az izgalomtól lehetett, de alig találtam meg. Megvan, keleti irányba kell tartani. Indultam. Egy pipát sem szívhattam el, amikor zúgást hallottam. Az Isonzó, jó irányba haladok, nyugtattam magam. A sötétben tapogatózva, egy kidőlt fa segítségével, keservesen, de átkeltem. Az általunk elfoglalt területen voltam, ha még az volt. Doblár alá értem, már azt is elhagytam. Egy erdős területen mentem, egyszer csak: Állj! - ordított magyarul egy katona. Megmenekültem. A közelben volt egy parancsnoki fedezék, ott kaptam lovat. Vágtattam a két-háromórányi járásra lévő hadosztály-parancsnokságra jelentést tenni. Rögtön kivontak a térségből egy hadosztályt és két tüzér századot, akik általam menekültek meg a biztos haláltól. A két székely felderítő társaimról nem tudtam meg semmit. Parancskihirdetés volt. A tartalékban lévő, egy zászlóalj, és egy rohamszázad volt a táborban. A hadosztályparancsnoka olvasta fel a kitüntettek névsorát. Én az I-osztályú vitézségi érmet kaptam, (nagyvezet) és segédtiszti rangban, őrmesterré léptettek elő. A kitüntetést, a negyediket is, Hegedűs Pál tábornok úr tűzte fel a többi három mellé.

A Caporettói, vagyis a 12. Isonzói csaták október végére befejeződtek, a területről a harcoló egységeket kivonták, ugyan ezt tette az olasz hadvezetés is. A monarchia 1918. október végén fegyverszünetet kért, ezzel befejeződött a harctéri küzdelem.

Nagy üggyel-bajjal kezdtük meg a berakodást. Előbb vagonok nem voltak, majd mozdony sem, élelemről nem is beszélve. A katonák szédelegtek az éhségtől. Úgy látszott, hogy a monarchia katonai vezetése magunkra hagyott. Egy hét vasúti zötykölődés

után érkeztünk Körmendre. Körmenden tudtunk pár zsák lisztet két-három disznót szerezni, így menekültünk meg saját hazánkban az éhhaláltól. Itt egy hazai mozdonyt szereztünk, és november 20-án indultunk haza Kassára az ezredünkhöz. Kassára 24-én az éjféle órákban érkeztünk meg. Másnap megkezdődött a leszerelés. A forradalmi hangulat miatt mindenki a katonai egyenruhájukban mehetett haza, a segédtsztek, mint én is, a kardot és a bajonettet vihették magukkal. Ha Rákóczi láthatná e szegény magyart, aki nemrég még vérét áldozta, és most kullog haza.

Kassáról Hidasnémetig még el is lehetett jutni, mert bármilyen vonatra felvették a katonákat, de a hegyalja felé már nehezebb volt. Páran leszerelők bandukoltunk az úton, már majdnem elértük Göncöt, amikor arra jött egy postautó, az vett fel minket. Ruzskán, a házunk előtt tett le a derék sofőr. A nap már lemenőben volt, mire benyitottam az ajtón.

—Édesanyám, megjöttem a pokolból, Ruzskára, én egyedül. A konyhában volt egy fiatal lány. Alacsony, de szemrevaló teremtés volt. Fekete fonott haja a derekáig ért, egy füles kosárka volt a kezében.

—Béla nem ismered meg, Kmeicz Zsuzsannát a mélyútból! – mondta édesanyám.

Ez a fekete, befont hajú alacsony teremtés lett a feleségem, a te nagymamád!

Kassán, az 5. Lovas Huszárezred udvarán ütöttek vitézzé 1939 májusában.

MÁSODIK RÉSZ

TIZENÖTÖDIK

Nyári vakáció.

Hurrá, itt a nyár! Vége az iskolának, egyelőre. Kiadták a nyári szünetet, 1959 júniusában. Alig vártam, hogy haza érjek az iskolából és levegyem magamról az úttörőruhát, mert minden iskolai ünnepélyre úttörőruhában kellett menni. Meleg volt, már április végétől hőség volt, alig bírtuk ki az iskolában, a tanteremben a felforrósodott levegőt. A barátommal, Sanyival, aki az utca végén,

mindjárt a sarkon lakott, leültünk nálunk a kertben egy fa alá, a hűvösbe, hogy tervet dolgozzunk ki a további elfoglaltságok miatt.

—Sanyi, volna egy javaslatom! Menjünk fel a Bükkbe kirándulni!

—Jó, de hova kellene menni, mert ha felmegyünk valahol aludni is kell, nem?

—Fent, Létrás-tetőn jó lenne, ott ház is van, meg víz is, a forrása a leghidegebb, tudod. Létrás-tetőn van egy hosszú, parasztház kinézetű épület, aminek az egyik végében az erdei munkások vannak hét közben, a másik végén meg a barlangászok alakítottak ki maguknak pihenőt, és szállást. Néha, ha mi is felmegyünk a Bükkbe, odamegyünk, mert beengednek minket. A tervünk már megvan, a holnapi indulással, csak még hátra van, hogy a szülők engedjenek el. Este ez is megtörtént, elengedtek minket. Másnap amint a szülők elmentek a munkába már készen is voltunk az indulásra, mert ki tud aludni ilyenkor. Némi elemózsiával, kiscsákánnyal, karbidlámpával, el is indultunk a felfedező túrára. Számunkra nem volt ismeretlen a Bükk, meg Létrás-tető sem, mert az iskolának ott volt egy kiránduló helye, sőt, a Ságvári Endre emlékmű is, amit néha, talán ősszel megkoszorúztunk. Sanyival nem ez volt az első kirándulásunk, máskor is elmentünk egy-két napra felfedezni a Bükköt.

Apám az egyik este, amikor a család már együtt volt azt mondta nekem: Pénteken, ha hazajövök a szolgálatból –mer vasutas volt – a munkásvonattal, ami fél háromkor indul, megyünk Ruszkára nagyapádékhoz. Addigra pakold össze a holmidat, amit akarsz vinni, ruhát, cipőt, ha van valami kiadott kötelező olvasmány azt is hozd. A ruha meg a cipő az rendben, de olvasnivaló, az minnek. Nyár van, - gondoltam magamban. Össze fogok pakolni mindent, mire menni kell, addig is van még pár nap hátra, -válaszoltam apámnak. Egy-két nap azért még akadt, hogy a barátommal, Sanyival felfedezzünk valamit, vagy valamilyen huncutkodásban részt vegyünk. Péntek. Összepakoltam, amire csak szükségem lehetett, eltettem az újonnan gyártott csúzlímat is, kitudja. Elkészülve vártam apámat. Meg is jött. Menet közben még beszaladtam a barátomtól, Sanyitól elköszönni.

A Tiszai pályaudvaron, a váróteremben rengeteg ember volt. Lökdösték, taszigálták egymást. A hangosbemondó, a tihanyi visszhangot lepipálva bömbölt, amit ember fia nem értett.

—Menjünk a nyolcadikhoz, a nyolcadik vágányhoz, arra jön be a hidasi – mondta apám. Hétvége volt, a munkások utaztak haza - erre menet közben jöttem rá. Volt időm, mert alig haladtunk a

tömegben. Nemsokára jött a vonat. Prüszkölve fújta a gózt, a gőzösök királya, egy 424-es gőzparipa. Ez volt a kedvenc mozdonyom. Megállt. Utasok le-fel, mindenki lökdösődött tolakodott, hogy ülő helyhez jusson.

—Vigyázz, el ne sodorjanak – szólt hátra apám – foglalok helyet, csak gyere utánam. Apámnak sikerült helyet találni. Leültünk. Nagyon sok embernek nem sikerült leülni, ezért a folyosón végig álltak, vagy volt, aki a csomagjára ült. A vagonban az ablakok mindenütt lehúzva. A huzat majd kivitt, de nem baj, mert mindenki bagózott. Inkább a huzat, mint a fulladás – gondoltam. A bűdös bagózás közben mindenki egyszerre beszélt. Volt, aki próbálta túl harsogni a másikat, hogy a másik megértse, ezért szép érthetetlen hangzavar alakult ki. A vagonban voltak gyerekek is, akik közül egyik-másik valamiért húzta a száját, vagy éppen egy csecsemő sivalkodott. Apám látta, hogy fészkelődök, rám is szólt:

—Még három-négy állomás, és az emberek fele leszáll. Szikszó után meg lehet, hogy egyedül maradunk, bírd ki addig.

A vonat, néha meg, megállt, mindig volt leszálló. Egyszer csak Szikszó. A kupé fele, vagy még több utas is leszállt.

—Na, megmondtam, ez munkásvonat, még a neve is az. Hozza, viszi a munkásokat, most éppen hozza őket, mert hét vége van. Még Encs és egyedül fogunk maradni, meglátod.

Az ablakhoz már odafértem, oda is álltam, hogy bámulhassak. Néha a szemembe bele is csapódott egy-egy, a gőzös füstjéből származó korom vagy szénpor darabka, amit a szemem sarkából ki is piszkáltam. Bámultam a tájat, a távolban egy sűrű fűzfásor jelezte, itt folyik a Bodrog. A vonat megállt, egy állomáson. A kalauz, akit még eddig nem láttunk leszállt a vonatról, és kiabálta: Bodrogolaszi állomás! A vagonban az utasok létszáma csökkent, már mindenütt volt szabad ülőhely, maradt is, mert felszálló nem volt. Továbbra is könyököltem az ablakban, és nézegettem a Bodrog kanyargós vonulatát. Talán még két-három megálló volt, amit a kalauz nem kiabált, és Encs következett. Az encsi állomásban majdnem mindenki leszállt a vagonunkból, egyedül maradtunk, ülhattünk volna oda ahová csak akarhattunk, de minek. Nem zavart senki, még a kalauz sem jött erre. Egyszer apám szólt:

—Szedd össze a cuccodat, mert a vonat mindjárt megáll. Na, gyere, mert itt nem szoktak leszállni. Állomás nem volt, csak egy esőbeálló és egy nagy tábla, ráírva, Hernádvécse. Megvártuk, amíg a vonat elmegy, és átmentünk a sínen másik oldalra. Rögtön a vasúti töltéstől egy hajításnyira egy meredek töltés volt, ami lement

egészen a Hernádig. Lementünk. A töltés szélén kicsit megálltunk nézelődni, én le is tettem a hátizsákomat a földre, minek húzza a hátam. Csodálatos táj tárult a szemünk elé. Rögtön előttünk a szélesen szétterülő folyó, aprócska kavicssziketekkel tűzdelve, ez volt a gázló. Még nagypapa mesélte, hogy azért gázló, mert itt gázolnak át a szekerek, vagy éppen az emberek. Kicsi a víz, néhol alig ér térdig, a sodrása sem nagy. Sokszor előfordult, nyáron, amikor szárazság volt, és ügyes voltál, egyik szigetről a másikra át tudtál ugrálni úgy, hogy nem lettél vizes. Jobbra lent, a ruszcai oldalon, nem egészen a víznél volt egy ház, a gátórház. Látni lehet a ház oldalán, hogy téglalapítványú, mert a vakolatot valószínűleg levitte a víz. A házikó teteje, cserép, piros cserép. Most nem látok ott senkit, az udvarán életnek semmi nyoma, mert gazos. A háztól jobbra, úgy két-három kilométernyire látható Vilmány, mögötte messze a hegyek között húzódik meg Hejce. Elöttem a gázló túlsó oldalán, a gátórház mellett szekérút kanyargott, a nagy legelőn keresztül Ruszkáig. Innen a gát tetejéről jól látszott a falu katolikus temploma, arrább, majdnem mellette pedig a régi templom kicsiny, huszártornya. Szép tiszta idő van, a levegő sem párás. Keresem Göncöt, de nem látom. A szemem azért megakad a templomuk tornyán. Megvan Gönc is. A Hernádon túl, a faluk mögött, jobbról balra, balról jobbra elterülő fenséges hegy húzódik. Az volt, Amadé nádor birodalma. A várat már nem lehet látni, mert elporladt, amúgy is a Borsó-hegy másik oldalán volt.

—Ne báméskodj annyit, induljunk – szólt rám apám.

Nekivágtunk a víznek, rövidnadrágban voltam, nyáron ezt szoktam hordania ezzel nem volt bajom a szandálomat levettem, ne ázzon. Bőrből van, vagy ki tudja. Hernád vize kellemesen hűsítő volt ebben a nagy melegben. A közepén azért megálltam egy kicsit. Körülnéztem. Néztem a folyót, félelmetes. Most látom milyen kicsi az ember a természetben, és milyen kiszolgáltatott. Itt állok a nagy víz közepén, ami, ha akarna, elragadhatna. A talpam alatt a meder alja köves, kavicsos, kicsit belefúrom magam, hogy biztosabban álljak. Nézem a vizet és közben azon töprengem, hogy ez a törékeny víz át tudja magát fújni a hegyek szikláin, és lejut ideig, nekünk.

—Ne állj meg, mert víz eltaszíthat, gyere! - szólt hátra apám.

Szép lassan ballagtam apám után. Minden baj nélkül átértünk a túloldalra. Nagy élmény volt az átkelés, de egyedül nem mertem volna.

A part a ruszcai oldalon szélesen kavicsos, milyen jó lenne itt heverészni, napozni egy kicsit – gondoltam.

Füves, bokros területre értünk, aminek egy mesterséges domb, a gát vetett véget. Felkapaszkodtunk a gát tetejére. A hegy felől jövő fuvallat szagot hozott, de nem rezeda illatot. A gáttól a faluig legelő, végig öreg, terebélyes nyárfákkal. A legelő, nekem pedig rét, igen gazdagnak látszott, mert a fű, és mindenféle növény a térdemig ért. Foltokban, vagy inkább kis csoportokban tehének legelésztek. Pár tehén még a nagy nyárfák árnyékában delelt. Egykedvűen nézték a gyönyörű gazdagon terített legelőt, vagy a röpködő színes pillangókat, miközben kérődztek. Az egyik fa alatt, távolabb a delelő tehentől, úgy látom, van valami, egy kupac, de megmozdult. Mi lehet az? Egy kiterített suba alól egy öregember kászálódik ki. Előbb a karimás kalapos fejét dugja ki. Meglátott minket. Most, hirtelen két, valamikor fehér szőrűnek született puli került elő, csaholva támadnak ránk.

—Vissza, ül! – szólt a kutyákra a juhász. A két szénaboglya kinézetű teremtmények, a vezényszóra abba hagyták a csaholást és leültek a juhász mellé.

—A gázlótól jönnek? – kérdezte.

—Vécséről a vonattól, itt jöttünk át, alacsony a víz, gyalog is járható! – mondta apám.

—Most látom, Pista vagy Miskolcra! Apádékhoz mentek?

—Hozom az inast nyaralni, had legyen jó levegőn, meg segíteni is tud. – válaszolta apám, csak úgy menet közben.

Ballagtunk tovább a szekérúton, a legelőn keresztül, a nagy nyárfák árnyékában a falu felé, hamar be is értünk az óvodáig, ami az alvégen volt, talán még ma is ott van.

TIZENHATODIK

A gönci vásár.

A kondás repedtfazék hangú kürtjére ébredtem. Még a hétalvót is felverte a sajátos muzsika, szörnyű hangja van, de mindenki tudja, jön a konda. Az én dolgom volt a disznókat kiengedni, had menjenek ki a gyönyörű legelőre. Szerintem, - mert biológiából is tanultuk - az állatok is beszélgetnek. Persze nekik a rőfögés a beszéd nyelve. Kaptam magam, vettem a szandálomat, és rohantam volna ki, ha, az ajtóban nem szaladok neki nagyapának. —Ne rohanj, kiengedtem őket, már el is mentek a kondával - mondta nagyapa. Meglepődtem, mert nagyapa korán reggel, még a konda előtt elmegy a TSZ-be, ezért bízta rám a disznók kiengedését. Gondolataimban keresgéltem a választ, mert biztosan van oka annak, hogy még itthon van. Nagymama a konyhában tett-vett és látta, hogy a gondolataimmal bajban vagyok.

—Megyünk Göncre a vásárba, ha elharangoznak, indulunk is. – mondta. Na, igen, tényleg mondták a vásárt, de itt falun a gyerekeknek, vagy inkább az inasoknak – mert én már inas voltam – rengeteg dolga akadt. Lemenni a gönci patakra játszani, fürödni, ugrándozni. A Hernádra nem engedtek, mert mindig belefúlladt valaki. A kertben, ami tele volt mindenféle gyümölcsfával, almát szedni, meg szilvát, ringlót. Menni dédimamához, megnézni Margit keresztanyámat, aki az alvégen lakik, nem is beszélve a barátokról. Szóval a városi ember nem is tudja, mennyi dolga van a falusinak, mint nekem most a nyáron. Csak megemlítem, a kovácsműhelyt, ahol mindig lovat patkolnak, na, ott el tudok időzni. Egyszer a kovácsmester megbízott a fújtató hajtásával, amiben örömet leltem. Hajtottam a fújtatóját, ami levegővel táplálta a tüzet. Lobogott a faszéntűz, izzott a patkónak való vas. Amikor a kovács kivette a tűzből a vasat, a valósággal szikrát hányt, mint egy karácsonyi csillagszóró.

—Készen vagy már, indulni kellene! – szolt rám nagymama.

—Felőlem, mehetünk – válaszoltam. Majd a tarisznyát átvetettem a vállamon és indultam is nagymama után. Nagyapa még bezárta a házat és a nagy kulcsot pedig feltette az eresz alá a deszka szélére.

Elindultunk mind a hárman a kövesúton gyalog, Gönc felé. Gönc nem volt messze, városi távolsággal mérve úgy két-három villamosmegállónyira lehetett. Kiértünk a faluból, a temetőt is elhagytuk, egészen a gönci patakig mentünk, majd a hídján át kellve jobbra lefordultunk, és haladtunk a patak mellett a fűzfák árnyékában. Ezen a földúton járt a falusi ember gyalog vagy szekéren, ha Göncre akart menni. Ballagtunk, nagyapa elől, én meg nagymamával, nagyapa után. Nemsokára be is értünk a faluba, mert a híres nevezetes Göncből falu lett. Nem mentünk át rögtön az első hídon a túloldalra, mert ott az állatvásár kezdődött, majd ha jövünk visszafelé, megnézzük, hallottam nagyapától. A falu közepén vannak a boltok, meg a kocsmá is, ami központi tudakozónak számít. Itt található a tanácsháza is, ha van valami ügyes bajos, dolgod itt elintézheted. Ha az ügyintézés nem járt sikerrel, a következő házon ez a tábla áll: Dr. Ruszkai Pál ügyvéd. Mondják, hogy az ügyvéd úr ügyes ember, a rossz szomszédságot is feloldja, ha például a szomszéd elszántja a földedet, vagy a rigó csicsergésében gyönyörködsz, ami nem a te fádon ül, ilyeneket. Pár házzal feljebb van a Huszita ház. Nagyon régi, megvan négyszáz éves is. Egyszer hallottam, hogy itt az őseim régi iratait is tárolják. A származásom titkai ide Göncre vezettek. Az úttest másik oldalán,

ha átmegyünk, a hídon kezdődik a vásár, végig a patak partján. Mindenütt a portékájukat áruló árusok. Van több egymás utáni ruhaneműs sátor. Pontosan itt a híddal szemben van egy forgóhinta, nagyon magas, láncos, aki benne ül, azt nagyon kirepíti. Tetszik. Bámulom.

—Na ha megáll, beleülhetsz egyszer, befizetek rá, - mondta nagyapa.

—Jaj de jó, még nem ültem ilyen igazira! - örvendeztem. A körhinta egészen kirepített az emberek fölé, a lábam lelógott a semmiben. Kapaszkodtam a láncba, mint egy ejtőernyős a zsinórba. Nagyon boldog voltam ezen a vidám vásári mulatságon, hogy a körhinta repíthetett fel magasba az emberek fölé. A körhintán ültek lányok legények, akik néha összekapaszkodtak. A legények forgatták a lányokat, azok meg visongtak, nevetgéltek. A jó kedvnek, és a mulatságnak akkor lett vége, amikor megállt a forgóhinta.

Nagymama közben ruhaneműket, kötényt meg mindenféle dolgot vásárolt. Arrébb egy bábjátékos színpada volt. A bohóc ugrándozott, színes karikákat dobált, és kiabált: Nagyérdemű közönség, és még nagyobb érdemű társulatunk most adja elő a Vitéz László színművet, amiben a hős vásári bábfigura ismét szembeszáll az ördöggel. Csak itt, és csak most. Belépő húsz fillér! Jöjjenek, üljenek ide, vagy oda ahol hely van. Nagyon sok gyerek jött, és ült le egy alacsony hosszú lócára. A paraván függönye megnyílt, megjelent Vitéz László: Szervusztok, pajtikák! Rikácsolta. A bábszínház után, ami nagyon tetszett elmentünk csizmát nézni nagyapának. Meg is álltunk egy csizmadia mester portékái előtt. Nagyapa nézegette, le is vett egyet, próbálgatta, de az egyik szorította a másik meg lötyögött a lábán. Odébbálltunk. Néztük a másik mester portékáit, próbálgattunk, majd odébbálltunk. Az egyik sátorban nagyapa rátalált az igazira, na, ez jó, ez jó lesz, de az ára, abból alkudni kell. Végül megegyeztek, megvette. Valahol a közelben fúvós zenekar játszott, távolabb pedig egy lakodalmas okoz szép kis hangzavart. Sétálunk le-fel a kínált portékák között, amikor szép szagokat érez az orrom. Ezek illatok a javából. Korog a gyomrom.

—Nagymama, együnk valamit, mert romlik a látásom - mondtam.

—Jó, csak nagyapadat érzük utol!

—Addig várhatok még! Utolértük és egy pecsenyesütőnél meg is álltunk falatozni. Sült kolbász, meg hurka mustárral, meleg cipókenyér, jól be is laktam belőle.

—Megjött már a látásod? - kérdezte nevetve nagymama.

—Meg, tisztán látok mindent, még a kedvem is jobb lett.

—Mindjárt gondoltam, még nagyapád kedve is jobb lett, a tömeget nem szereti, csak azért mondom.

Nézegettünk még ezt-azt, edényeket, cserepeket, és mindenféle hasznos tárgyakat.

Egy gönci kádármester a hordói mellett rögtönzött bemutatót tartott a szakma szépségeiből. A segéd inasa segítségével, a patak partján ahol köves volt a terület egy hordó volt félig összeállítva, benne parázslott a tűz. A parázs adta hő segítségével puhult meg a fa, és lehetett a vasabroncsokat ráhúzni. Ezen mesterkedtek, kalapálták, hogy összeálljon a hordó, aminek szépen alakult a formája. Én, meg még sok kíváncsiskodó ott álldogáltunk, vártuk, hogy a deszkákból, amiket sok-sok abroncs fogott össze hogyan lesz hordó. A munka közben a mester, szó szerint oktatást tartott a kádár mesterségről.

—Ki tudná megmondani, hogy itt Göncön, milyen hordó készül? – csak úgy félvállról intézte hozzánk a kérdést. Csend, nem szólt senki, pedig az ittenieknek illett volna tudni.

—Hát, a gönci hordó – nevetett a mester.

Ha már itt tartunk, inkább elmondom én az érdeklődő közönségnek, hogy a gönci hordót úgy kellett csinálni, hogy a borszállító szekéren éppen három férjen el, hosszában, az úrtartalma pedig, 136 liter legyen. Most itt a láthatjátok, hogyan készül egy történelmi, igazi gönci boroshordó, ami zempléni tölgyfából készül.

Vegyétek, vigyétek! A jó bor csak gönci hordóban terem! – harsogta a kádármester.

Még egy kicsit álldogáltunk, nézegettünk, azután lassan bandukoltunk lefelé a nézelődő tömegben, míg elértük az állatvásárt. Volt mindenféle háziállat, előbb apró jószágok, drótketreben, Csipogó, sárgapihés kiskacsák, egy nagy kerek vesszőkosárban. Odébb, Lúdas Matyi fehér libái hangoskodtak, sziszegtek, nyújtogatták szép fehér nyakukat. Hamisíthatatlan tyúkudvari zűr-zavar. Majdnem a falu szélén a hol már házak alig voltak, túl az utolsó gönci-patak hídján voltak a tehenek, ökrök, kisborjúk. Nézegettük őket, az egyik tehénkére ki is volt írva, hogy harminc liter tejet ad, ez jó sok, akkor minek adják el – gondoltam. Venni nem vettünk az állatokból, mert minek is, nagyapáék csak ketten voltak, én pedig, vagy csak telelni, vagy nyaralni szoktam jönni. Visszamentünk a hírhoz, hogy a patakon átmenjünk, mert a másik oldalon voltak a lovak. Gyönyörű paripák, kis ló, nagy ló, fekete, barna, meg deres, volt mindenféle. Oldalt volt még egy kirakodó is, lószerszámok, hámok, nyergek, meg mindenféle,

amiket sorolhatnám még, úgy holnap estig. Nagyapa ment előttünk, mint szakember, mert ő már legalább közelről is látott lovat, én meg nagymamával utána ballagtam. Egyszer nagyapa megállt ez egyik ló előtt, nézegette, körbe is ment rajta, kezével paskolgatta, mintha ismerné. Megállt előtte, szembe a lóval, majd a kezét rátette a ló fejére, a homlokára, oda ahol egy fehér félhold volt. A ló nem mozdult, nem is kapkodta a fejét, mint ilyenkor szokás a lovaknál. Nagyapa nézte a lovat, a ló pedig őt, mintha régi ismerősök lennének. Elő került a ló gazdája, valahol kódorgott.

—Tetszik a lovam, érdekli? – kérdezte a ló gazdája.

—Szép jószág, hova valósi?

—Hidasi, Hidasnémetiben van a tanya, odavalósi, ennek a lónak az apja, annak az apja is oda való, még a nagyapám hozta a csikót, azóta ott születtek.

—A ló jele, a félhold, az fogott meg. A háborúban nekem is volt egy lovam, annak a homlokán is a félhold volt, ezért álltam meg itt.

—Kassán volt huszár? Apám mesélte, hogy három lovunkat oda vonultatták be, az egyik ló fején a félhold volt. A háború után nem került haza, lehet, hogy odaveszett. Szerencsénk volt, mert az egyik kancánk vemhes lett tőle, emiatt nem is vitték el. Így van most félholdas utód.

—Nem veszem meg, mert nincs rá pénzem, meg minek is nekem. Nagyapa még, talán utoljára megsimogatta a lovat, óriási fejét magához húzta, talán még a fülébe is súgott valamit.

—Menjünk, Zsuzsi – mondta halkán nagyapa.

Elindultunk hazafelé Ruszkára, azon az úton, amelyiken jöttünk, azon a földúton végig a gönci patak partján. Nagyapa elől ment vállán átvetve az új csizmája. Nem szólt hátra, csak egykedvűen bandukolt, lehet, hogy a háborús lovára gondolt a félholdásra. Kis idő múlva kiértünk a hídhöz, már át is mentünk rajta, amikor a tiszta égből menydörgés. Dörög az ég!

—Igyekezzünk, mert a hegy felől dörög, ebből eső lesz! - Gönc óta most szólalt meg először nagyapa. Hamar haza is értünk, éppen bementünk a házba, amikor hatalmas csattanással, égzengés. Ebben a pillanatban leszakadt az ég.

TIZENHETEDIK

Szőlőhegyen.

Szép nyári reggelre ébredtünk, az udvar felöli ablakon a nap már benézett a szobába. Kint az udvaron a levegő még friss volt, párszor bele is szippantottam, ami nagyon jól esett. A kert felől, nagypapa jön, szerszámokat hoz egy füles kosárban. Megyünk a szőlőbe dolgozni, metszeni, kötözni, meg amit ilyenkor nyár elején tenni kell.

—Nagypapa előre megyek, mert be szeretnék nézni dédimamához, úgyis ott kell elmenni a szőlőbe – mondtam.

—Jól van, de csak egy fél óra, vagy valamivel több, mert még ki kell érni a hegy alá. A szerszámokat, meg amit hozni akarsz, azokat vigyed – szólt nagypapa. Indulni is készültem, amikor nagymama jött ki a házból. Egy füles kosár volt a kezében.

—Ez te vigyed, ennivaló van benne, vigyázz ki ne boruljon! – mondta.

Ezzel elindultam, bunkósbottal a kezemben, a falun át, le az alvég felé dédimamához. A legtöbb faluban általában nincs járda, itt Ruszkán sincs, ezért az emberek a kövesúton gyalognak, ott ahol a szekerek meg az autók is járnak. Az úton jöttek is a szekerek, néha egy-egy teherautó is. Vigyázni is kellett nehogy elcsapjon valamelyik. Már a Krajnik kápolnához értem ahol egyszer libatámadás ért. A kápolna alatti házban egy öreg nénike él, a nevét nem tudom, de láttam, már amikor egy nagy görbe bottal terelgeti a libanyáját. Most nem volt kint, a libái pedig békésen legelgettek az árokparti szép zöld fűben, mindaddig, míg a gúnár észre nem vett. Úgy mentem az út szélén, hogy szemmel, vagyis félszemmel

tartottam őket. A gúnár előre nyújtotta hosszú fehér nyakát, már sziszegett is hozzá jelezve, hogy támad. De a viadaltól, vagy a futástól – mert inkább futni szoktam – egy arra jövő TSZ traktor mentett meg. Úgy csörömpölt, meg pöfögött, hogy a libanép is odébb állt. Itt mindig vigyázni kell a libákra, mert minden áron meg akarnak csípni. A bátorságom ellenére előfordult, - lehet, hogy mindig - hogy hazáig rohanni kellett, mert ezek az elvetemült libák még repülni is tudnak. Leértem a mélyútig, ez az út visz ki az állomásra is, oda is értem dédimamához.

—Dicsértessék a Jézus! - köszöntem be.

—Na, erre jártál, már azt hittem te is kerülöd a házam, mint nagyapád – mondta dédimama.

Azért jó, hogy jöttél, mert nem tudok felmászni a füstösbe, a sonkából kellene vágni egy darabkát a babocskához. Szerettem itt lenni az öreg házban. Itt nincs nyüzsgés, zshivaj csak csend és nyugalom van. Leszaladtam a kertbe is. A kert ház mögötti gödörben volt. Összeszedtem az álmát, meg a sárgabarackot egy kompérás kosárba. Még volt annyi időm is, hogy zöldséget is szedjek, vizet készítek be. Jött is nagyapa, nem jött be, csak a kerítésen keresztül szólt be.

—Na, gyere, menjünk, és ballagott tovább.

Rögtön a nyomába szegődtem, kosárral a kezemben. Az állomás épületét is elhagytuk kint voltunk a mezőn. Elöl, ez első tábla Kovács Pali bácsié volt, egy hatalmas kompéra tábla, már fel volt töltve, géppel, mert látni lehetett a sorokon. Utána volt még egy-két terület, majd a TSZ birodalma, végig a hegyháton. A hegy felől egy meleg fuvallat sárgabarack illatot hozott. Itt kezdődött a közös barackos gyümölcsös. Emberek álltak a kétágú létrán, és ládába szedték a Zemplén aranyát, a sárga kajszibarackot. A TSZ a piacra viszi, és értékesíti, vagy főznek belőle lekvárt, a túléréttből pedig a híres, nevezetes gönci pálinka készül. Az egész országban itt a legfinomabb ízű a barack. A hozzáértők azt mondják, hogy a klíma miatt, de én meg azt mondom a hegy, a hegy fuvallata és védelme biztosítja a barack finom ízért. Egy pótkocsis traktor körül emberek forgolódtak, pakolták a ládákat. Oda értünk, az egyik falubéli ember nagyapámra köszönt.

—Jó reggelt, Béla bácsi, csak nem a szőlőbe mennek? – kérdezte.

—Nektek, meg jó munkát. Kimegyünk már az unokámmal kötözni, meg ami még adódik, megcsináljuk.

—A legényke a Pista fia? Pistát már régen láttam, ritkán jön.

—Az ő fia, Miskolcra, most itt nyaral, na, megyünk, minden jót! – mondta nagyapa.

Elindultunk a rövid beszélgetés után, már elértük a szőlőskert alsó szélét, amikor nagyapa így szólt hozzám.

—Na, vegyünk vizet a korsóba! – állt meg nagyapa egy útszéli betongyűrűnél.

—Nagyapa, ez egy kút? – kérdeztem csodálkozva, mert nem volt a kútnak tekerője, olyan amilyen szokott lenni.

—Na, nézd, behajolsz, és eléred a vizet, mert ez egy forrásvíz, tiszta és hideg. A hegyből jön, itt a szőlők mellett négy forrás is útba esik. Ha kell víz, majd felsétálsz a szőlők fölé, a felső forráshoz, és onnan hozol vizet, úgyszólván szeretsz felfedezni. Nagyapa behajolt a kútba és megmerítette a fonott demizsont.

—Na, igyál, jó hideg, húzd meg alaposan! – mondta.

Jót ittam a hús vízből, majd mentünk tovább.

—Na, itt vagyunk, ez a mi szőlőnk, jegyezd meg a helyét, mert nemsokára neked kell egyedül kijönni, ha dolog akad. Ezzel egy homokos partoldalon felkapaszkodtunk, és a szőlőben voltunk, a mi szőlőnkben. Körülnéztem, nem nagy tábla volt, talán hat-hét sor, de felért egészen a hegy alatti útig.

—Nézz körül, ezt a szőlőt apámtól örököltem, lehet, hogy ő meg az ő apjától, ezért egyszer az apádé lesz, majd a tied. Soha ne adjátok el. Jó szőlő, a bora is jó, két gönci hordó bort ad az meg elég egy családnak – mondta el a történetet nagyapa.

Nekiláttunk a munkának. Nagyapa megmutatta hogyan kell kötözni, a kötözés után pedig meddig vágjam vissza a vesszőt, hogy az éjig azért ne érjen. Hamar belejöttem a munkába. Tetszett is, mert nem volt nehéz, és a jó levegőn voltunk. Valamivel többet, mint a felét, már meg is csináltuk, amikor nagyapa szólt.

—Na, gyere, üljünk le enni, oda a fa alá az árnyékba! – mondta.

Néztem a vizeskorsót, lötyögtetem, de víz csak az alján volt. Gondoltam elmegyek vízért, szóltam is nagyapának.

—Nagyapa, hol van az a forráskút, mert a víz az fogytán van az ebédhez, meg jó lenne hideg víz.

—Fel mégy itt egyenesen. A szőlők és a barackos fölött egészen az út mellett van, mutatott a karját kinyújtva.

—Viszem a csúzlímat is, mert ki tudja még támadás is érhet – mondtam.

—Na, mutasd, már milyen fegyvered van – kíváncsiskodott nagyapa.

—Ilyen, mutattam büszkén a saját gyártmányomat. Pontlövő, pont oda lő, ahová akarom. Muníció, illetve kavics meg mindenütt akad a földön.

—Nézegette, forgatta nagyapa, azután megjegyezte. A gumija jó tejgumi, nyúlik és erős. Vigyázz rá, majd visszaadta. Elindultam a korszóval a forráshoz. Nem kellett sokat keresni, mert hamar megtaláltam. Merítettem, a forrásból ittam egy jót, azután visszaballagtam nagyapához.

—Gyere, ülj ide, együnk! - mondta nagyapa. Letelepeltünk egy öreg szilvafa alá, ami éppen a szőlő végén volt. Falatozás közben, hogy nagyapát ne zavarjam evés közben, gyönyörködtem az előtttem szétterülő borsó-hegy szépségében. Arra gondoltam, hogy régen, nagyon régen tudták az urak hol kell élni. Persze, az Amadéknak is, ott fent pontosan szemben a hegytetőn volt a váruk. Még nem láttam, de egyedül nem is mernék odamenni.

—Nagyapa, nagyon szeretnék egyszer felmenni, megnézni az Amadék fészket, a várat!

—Nem sok látnivaló van ott. A várat az idő megviselte, de ha a hét végén esni fog, akkor eső után felmehetünk gombázni.

—Jó lenne, mert ha egyszer történelemből tanuljuk, legalább én azt mondhatnám, hogy már láttam a várat, vagy annak a helyét.

Kicsit még üldögéltünk, vagy inkább ejtőztünk a fa alatt, majd nekifogtunk az utolsó szőlősort kötni. A nap a Hernádon át, a csereháti dombok fölött már félúton volt lemenőben. Nemsokára elindultunk hazafelé. Most nem a barackos mellett mentünk, hanem a sorfák-dűlőnél haladtunk be a faluba. Otthon nagymama már vacsorával várt minket. Zöldséges, fehér bableves volt csipetkével. Ez is a kedvenc ételeim közé tartozott. Jó alaposan belakmározottunk, majd a maradék vizet, amit még a forrásból hoztunk, megittuk rá. Had dagadjon a bab. Én már nagyon fáradt voltam, ledőltem a szobában az ágyra, mint egy lisztes zsák. A többire már nem emlékszem.

TIZENNYOLCADIK

A várban.

Tegnap egész nap esett. Délben megállt pár percre, talán azért, hogy a falusi ember óra híján hallja harangozni a delet. Másnap reggelre ébredve, látom, hogy, süt a nap. Nagyapát kerestem, de nem volt bent a házban, pedig megígérte, ha eső után kisüt a nap, megyünk fel a hegybe gombát szedni, meg elmegyünk, a várrom hoz is.

—Nagymama, szaladtam ki a konyhába, nagypapa hol van?

—Kiment a kertbe, fel a diófákig megnézni a hegyet, mert ha a hegy, eső után párában van, gomba is van. Ilyenkor annyi gomba szokott lenni, hogy kaszálni is lehetne! – mondta nagymama.

Menten ki is szaladtam a kertbe, fel egészen a diófákig. Nagyapát ott találtam, ahogy kémlelete a hegyet.

—Megyünk nagypapa? – kérdeztem izgatottan.

—Mehetünk, vigyünk kosarat a gombának, meg korsót a víznek – mondta.

Összeszedtem, amire csak szükségünk lehet, és indultunk is. Most is a Sorfák-dűlőnél mentünk fel, majd pontosan a szőlőknél kötöttünk ki. A hegy alatti szekérúton Gönc felé tartottunk, majd egy hegybe vezető erdei úton mentünk egyenesen fel egy emelkedőn. Rövidesen beértünk egy tölgyesbe, jól jött, mert alaposan sütött a nap, a lomb pedig árnyékot adott.

—Na, keressük a gombát, úgy haladjunk felfelé a hegyen! – szolt nagypapa.

A kiadó eső után, találtunk is szép, friss gombát, nagypapa többet én pedig kevesebbet. Egy kiálló lapos sziklánál megálltunk pihenni,

kiraktuk a gyűjteményünket, és szortíroztuk, illetve csak nagyapa, mert én nem ismertem a gombákat. Nagyapa rögtönzött előadást tartott gombaismeretből. Melyik gomba ehető, melyik meg nem. Megmutatta azt a gombát, amit jobb nagyívben elkerülni.

—Ezt a gombát érdemes alaposan megismerni, mert ez a legfinomabb, ez a Vargánya! – mutatta nagyapa. Még egy kicsit üldögéltünk, ittunk is egy jót a korsóból, és mentünk tovább. Egy hosszú, és mély vízmosáshoz értünk, a túloldalán kaszáló volt, körbevéve hársfákkal. Felkapaszkodtunk a meredek várhegyen, mehettünk volna körbe a szekérúton, de az hosszabb lett volna. Végre felértünk.

A magas fáktól alig lehetett valamerre ellátni. Egy erdőirtást követő facsemetés fölött nézve, Kassa, és a Fűzéri vár is felismerhető volt. A hegy teteje, sziklás füves, középen egy kőrakás, majd egy hosszabb kőfal volt. Egykor ez lehetett az Amadék fészke, a vára. Nagyapa leült a kőfallal szemközt egy kidőlt vaskos fára és a szedett gombákat vizsgálta tisztogatta. Én pedig álltam a kőfallal szemben, és most valamiért eszembe jutott a Himnusz egyik versszaka:

Vár állott: most kőhalom;
Kedv s öröm röpkedtek:
Halálhörgés, siralom
Zajlik már helyettek.

Leültem a fűre, a várból maradt kőrakás elé, úgy, hogy a hátamat nekitámasztottam. A nap süti az arcomat, szinte éget, de nem baj, szinte jólesik a perzselés. A szememet becsukom, úgy érzem, zsibbadok, zsibbad a fejem, talán szédülök is. A szemem csukva, de látok. Érzem, elszakadok e világtól. Megjelent a régen letűnt kor, bele kerültem, benne vagyok. Egy ló dobogására eszmélek fel. Egy lovas jön az úton. Nyár van. A lombos fák közül előkerült a lovas. Már látom is. Egy vitéz, nincs vértbe, de kardot hord. A feje mögött kilátszik az íj csücske, amit a hátán hord. A ló oldalán, elől felszójazva a nyíltarsoly. Közel megy el mellettem, egészen közel, úgy hogy a ló patái rám dobálják a földet. Csak rám ne lépjenek. Arrébb húzódtam. Egy kőhajításnyira a vár vaskos tölgyfa kapuja.

A kapu tárva nyitva. A kapu előtt híd nincs, mint szokott lenni a váraknál. Felállok az útszéli fűben, leverem magamról az út porát, meg azt amit a ló a patájával rám rakott. Elindulok a nyitott kapu felé. A kapunál őrnem áll. Bemegyek. Az udvar nem tágas, körben sziklából épített falak, itt-ott díszes ablakkal. A sziklafal ridegségét fehér tufából faragott ajtókeretek törik meg. Szemben az egyik torony alatt, kétszárnyú tölgyfaajtó, előtte három ívesen kialakított lépcső. Az udvar közepén kőből kirakott kút. Oldalt, a zsindeyes féleresz alatt, egy hosszú lóköttő. Három, vagy négy ló nyereg nélkül álldogál, hozzákötve. Az egyik lovon, egy pej kancán még rajta a nyereg, ez jött az előbb az úton. A lovasát, a vitézt már nem látom. Egy ember jön, szénát hoz egy háromágú favillával. A szénát a lovak elé dobja. Ott állok a lovak mögött, a kút előtt, de az ember nem lát engem, pedig észre kellett volna, hogy vegyen. Testben nem kerültem be az időbe, csak gondolatban. Lehet, hogy így jobb is. Odébb, a kőfal tövében emberek üldögélnek, a várnéphez tartoznak. A nagykapu felől, szekér érkezik, két tehen húzza a szénával megrakott szekeret. A teheneket egy jobbágy vezeti, hosszú mogyorófa veszővel a kezében. A szekér után négy jobbágy ballag. Takarmányt hoztak. Látszólag csend és nyugalom van a várban, a hőség is nyomasztó. De hirtelen, a pornép szétrebben, mint ijedős állatok szoktak. Lovas érkezett! A vár ura! Amadé nádor főúr!

Amint a lovával megállt, máris két katona ragadta meg a kantárt, és tartották fék alatt az állatot, míg a főúr leszállt lováról. A nádor magas, derék embernek látszott, térdig érő bőr köpönyeget viselt, a csizmája is szattyán. Fején süveg, amit színes fécántoll díszített. Oldalán pallos formájú kard lógott. Úgy ránézésre is szép száll ember a felvidék ura. A várnép, a katonák is előkerültek, mint méhkas, felélénkült a vár udvara.

Hamar a kapitányt, jöjjön az öregtoronyba! – szolt a vitézekhez a főúr.

—Rossz, igen rossz híreket hoztam, Károly király nem szívlel! A király csatára hív! – mondta.

Két nap múlva legyen itt minden főúr és kapitány a lovagteremben, pont délre! Lovas futár menjen, Göncre, Vizsolyba, Újvárra, Kékedre, vigye a parancsomat!

A lovagteremben az asztal meg legyen rakva fécán és nyúl sültekkal, malac ne legyen, mert az nem hoz szerencsét, a szerencsénkre meg szükség lesz. Bor, csak veres bor legyen az asztalon! – adta ki a parancsot Amadé nádor főúr.

Négy vitéz nyergeljen, és vigye a pecsétes levelem Trencsén várába, Csák Máté nádor uramhoz!

Másik négy lovas vigye a hírt István nádorhoz, Dédesre!

Szorít az idő, a szorításból ki kell törni!

A Hernád melletti páston napokig tartott az összecsapás, Csák Máté, az Amadék és dédesi István nádor egyesült serege vérezni látszott. Károly király vagyis, Károly Robert zászlója alatt háromszoros túlerő sorakozott fel. Még le sem ment a nap a nyugati határon a csata sorsa eldőlt. Csák Máté, és István nádor pár vitézeivel sarkantyút nyomott a lovak oldalába, elvágattak. Kassára érve Amadé nádor látta nincs menekvés. A nagy piactéren, lováról a földre rogyott, majd a várkapitányát bízta meg a hírvivéssel:

Ugrass, vidd hírül a várnak, elestünk. A fajtánk elárult minket. Hiába nyújtottunk jobbot a királynak, Károlynak nem volt elég. Amadé nádort Kassán utolérték a király katonái és levágták.

Gönc felől, vágat egy hírvivő lovas, egyedül jön, közelebb ér, maga a várkapitány jön. Még a kapuhoz sem ért keservesen ordította: Levágták a nádort a király bérencei, Kassánál levágták! Nem a csatában esett el! Széthúzott az ország, egy másnak estünk. A király Kassát akarta, megkapta.

—Mennünk kell, hanyatlik a nap, kezd beborulni! – szakított meg az álmovilágomban nagyapa.

Az álomtól még kábultan a kőrakás segítségével tápázkodtam fel. Elindultunk lefelé a hegyről. Már lent jártunk a mezőn, amikor egy hirtelen fuvallat, ami éppen a vár felől jött dühösen ránk tört. Szinte pillanatok alatt sötét felhők lepték el az eget.

—Lépjünk ki, igyekezzünk, mert ebből nagy eső lesz – nógatott nagyapa. A kápolnáig juthattunk le, amikor a fejemen már megkoppant egy-egy esőcsepp. A főúton éppen a marhacsorda igyekezett haza, most nem csodálkoztak minden kapunál, ahogyan szoktak, hanem, egyik-másik futásnak is eredt. Biztosan megéreztek a szélviharral érkező esőt. Elértük a házunkat, alig mentünk be, hatalmas csattanás, égzengés, villámlás, és zuhé. Szakad az eső.

TIZENKILENCEDIK

Az árvíz.

Egy hete esik, néha csendesebben, azután megint rákezd. Térdepelek a lócán, hogy jobban kiássak az ablakon az udvarra. Nem villámlik, nem dörög, csak szakad, mint ha dézsából öntenék. Az udvaron a kert felől, patakokban folyik a víz, ki az utcára. A csorda nem jár, a konda sem. A disznók a karámban rőfögnek. Hová is menjenek, a legelőn áll a víz. Az ég mindenütt szürke, vagy fekete. Nagyapa a konyhában a rádió alatt ül, szájában a pipával. Néha beleszív a pipájába, majd füstöt ereszt. Pöfékel, mint egy mozdony, ha nincs menőkéje. A hírekben az időjós sem mond biztatót.

—Meglátod ebből baj lesz, a Hernádon a gát eléggé rozoga. A bereknél kitörhet – szólt nagymamához.

Valaki jön! Egy ember. Szürke, csuklyás esőkabát van rajta. Ledobja magáról a vizes kabátot, le a földre. Most látom csak, hogy Gombár János bácsi jött.

—Béla, öltözz a tanácsházán gyűlés – mondta.

A két ember esőkabátot húzott magára, és elmentek. Mi ketten, nagymama meg én maradtunk a házban, Samu, a kandúr már nem volt meg, valószínű, hogy Szent Péternél fogja az egereket.

Nagyapa késő este jött meg, hozott magával esőkabátot, csizmát, meg egy viharlámpát, a tanácsházán osztották. A faluból az emberek egymást váltva jártak ki a Hernádhoz figyelni a vizet, emelkedik-e.

—Ha víz kitöri a gátat, meddig jön fel az ár? – kérdezte nagymama.

—Feljön az egészen az öreg templomig, még a Patay kastélyt is viszi. A régi Ruzska víz alá kerülhet. – mondta nagyapa, közben tett-vett a konyhában. Az eső most is esett. Kiálltam az ajtó elé a tornácra, onnan néztem az esőt. Nagymama jött ki.

—Ha az eső buborékot csap, az azt jelenti, hogy sokáig fog esni, nem valami jó jel! – mondta.

Már éjfél is elmúlt, amikor harangozásra ébredtem.

Félreverték a harangot!

A harangot kongatni, vagyis félre verni akkor szokták, ha tűz van valahol, vagy árvíz, vagy ha a falut valamilyen csapás éri. Régen, és most is így értesítik a falut a veszélyről.

A szobában és a konyhában is égett a villany.

—A víz áttörte a gátat! Minden embernek ki kell menni a vízhez – szólt nagypapa – majd elment.

Nagymamával vártuk a híreket, de csak másnap déltájban tudtunk meg valamit, azt is egy a gátról jövő traktorostól hallottuk.

—A gát a páston szétázott, majd átszakadt. Ömlött a Hernád vize, vadul, mintha el akarná nyelni Ruszkát. Tegnap egész nap hordtuk a homokzsákot, hogy eltömjük a száját. Most onnan jövök, sikerült útját állni a víznek. Béla bácsi, meg még több ember nemsokára jönni fog. Zsuzsi néném, főzzön valami jó ebédet – majd a traktoros elpöfögött.

Ebben a cudar időben nem tudtam mit kezdeni magammal, ezért kimentem a tornácra, annak is a végére, majd oda húztam a hosszúlábú lócat, rátérdepeltem, és úgy nézelődtem ki az utcára. Velem, átellenben a másik oldalon az iskola, még nem vitte el a víz, az iskola mögötte a katolikus templom, az ahová vasárnaponként szoktunk járni. Távolságban, az öreg templom huszártornya látszik, az is megvan. Még jó hogy nem vitte el a víz, mert még az Árpád korban épült, vastag kőfallal ellátva. Egyszer hallottam, hogy a Rákóczi-szabadságharc idején, Rabutin, császári tábornok Kassa ostrománál vereséget szenvedett, ezért visszavonuláskor a Hernád völgyi falvak templomait felgyújtotta. A história szerint a templomok nem égtek porrá. Most végezne vele a víz?

Távolságban, a Hernádon túl a Cserehát dombjai felett, mintha szakadozna a felhő, néhol, a nap lemenő sugarai áttörnek. Ez jó jel – gondoltam. Nagypapa még nem jött haza, de a gát felől már az úton szállingóztak az emberek haza. Jött egy-két szekér, meg traktor is. Ahogyan ott a tornácra nézelődtem, egyszer csak megállt előttünk egy traktor, ami egy pótkocsit húzott maga után. Emberek, viharokabátos emberek voltak rajta, a gátról jöttek. Látom, hogy a pótkocsi végén, egy vaslétrán ereszkedik le nagypapa. Szaladtam is ki, nagypapa elé, közben mentembe bekiabáltam nagymamának:

—Nagymama, megjött nagypapa!

Kiszaladtam az utcára, egészen a traktorig, akkora már nagyapa lemászott a vaslétrán.

—Na, megjöttem, nem vitt el a víz. Megfogtuk a Hernád torkát, meg mit nekünk, ha a háborúban nem maradtunk ott, majd a víz visz el. Ezzel rátette a kezét a vállamra, úgy mentünk be a házba. Mesélt, még akkor is mesélt, amikor evett. Mi meg ketten nagymamával hallgattuk.

Később, kimentem az udvarra, mert már bent nem találtam a helyem. A kert felől még kis patak csordogált lefelé az udvaron át ki az utcai vizesárokba. A felhők az égen szakadoztak, itt-ott már kilátszott a kék ég. Egyszerre mintha villanykapcsolóval működne a nap, kisütött. Meleg sugarai megcsaptak. Megint itt a nyár!

HUSZADIK

Az aratás.

Meleg nyár van, az esőre sem lehet panasz, a ház előtti hársfa is elvirágzott. 1959. július közepét is elhagytuk a kincses kalendárium naptárja szerint. A Hernád dühöngését már elfelejtettük, nem tudta elnyelni a falut, pedig próbálkozott. Hiába a víz az úr, az ember kantárt dob rá, és betöri, mint lovat szokás. Az aranyló sárgabarack, a vidék aránya már leérett. A gyümölcsből már csak a szárítóban van, susinka lesz belőle, télére. Télen milyen jó az aszalt gyümölcsöt szopogatni, még a sült húsról is kerül belőle. Ez falusi szokás, de jó. A kertben a ringló érik, édes, mint a méz, néha még a leve is csorog, amire nem csak én, de a darazsak is rájárnak. Nagypapa mondta valamelyik nap, hogy a veres ringló csak itt a hegyháton mézesedik. A kedvenc gyümölcsöm, persze csak a sárgabarack után. Kerülök-fordulok és felmászok az egyik fára, a tetejére, ameddig csak lehet, és úgy válogatom a szemrevaló gyümölcsöt. Van még a kertben veres szilvafa is, az is érik, szárításra ugyan nem való, de lekvárnak meg igen jó. Feljebb a diófák alatt három, vagy négy besztercei szilvafa álldogál, termését csak késő ősszel adja. A kert másik oldalán, Knapp Pista bácsiék felől, almafák sorakoznak, arra még nem járok rá, majd ősszel. A csúzli, amit még otthonról hoztam nálam van, de csak a seregélyek miatt. A seregély az olyan madár, ha kiszemel egy gyümölcsfát, nem hagyja. Csapatokban járnak, pusztítanak, a szőlősgazdák réme. Ha közéjük lövök egy barackmaggal, megijednek, és huss, egyszerre az egész madársereg elröppen, egy darabig nem látom őket. A barackmag a csúzliba azért jó, mert ha kilöved, a levegőben berreg. Azért berreg, mert lapos és pörög a levegőben, nem úgy, mint egy kerek kavics.

Nagymama kiabál:

—Gyere már, hozzád egy kis kompérát a kertből. Vidd a kerek kosarat, mert az a kompérás kosár. Knappék felőli sorból ássál fel, mert az van megkezdve – mondta. Vittem a kosarat, meg egy ásót, az ásó is kellett, mert a föld kemény agyagos, hegyháti. Míg szedtem a kompérát a csúzlimmal lőttem egyet-kettőt a verebekre

is. A diófákon, ami a kert végén van, harkály fészkel. Hasznos madár, doktor, a fák doktora. Hiába vagyok városi gyerek, nem bántom ökelmét, nem lövök rá. A diófa igen terebélyes, három is van belőle, ha faragni van kedvem, ide feljövök a fa alá, mert itt a leghűvösebb. Megyek le a kertből, faragja a gyomrom a szilva, nagymama már biztosan megfőzött. Időben érkeztem, kész az ebéd, pedig még nem harangoztak. Csodálkoztam is, az nem kerül semmibe.

—Ebédelj, gyorsan, mert nagyapádnak el kell vinni a mezőre az ebédet. Kint a sorfáknál, Gönc felől, a kukoricát kapálja, messziről meglátod – mondta nagymama. Ezzel egy kosárkába rakta az ételhordókat, majd letakarta egy fehér vászonnal. Viheted! Na, legalább kimozdulok – gondoltam. Még magamhoz vettem a csúzlímat, meg némi muníciót tölttem a rövidnadrágom zsebébe, fogtam a mogyorófából vágott botomat és elindultam az ebéddel ki a mezőre, nagyapához. A temetővel szemben a sorfáknál, egy földúton gyalogoltam ki. A kukoricatáblákhoz értem, szép növények, már a vállamig értek – állapítottam meg. Megláttam nagyapát, talán a harmadik tábla közepén kapált. A kukorica sorok között mentem felé, majd amikor közelebb értem hozzá, kiabáltam. Nagyapa az ebédet hoztam! Hátra nézett, mert háttal volt nekem: —Na, jól van, majd ha végig érek a soron, ebédelek, te meg menj oda a fa alá – mutatott a kapanyelével egy eperfára. Leültem a fa alá az árnyékba és elfoglaltam magam, csapkodtam a szúnyogokat. A szúnyog az olyan fajta, hogy csak az árnyékban támad, a napot nem szereti. Kis idő múlva jött is nagyapa, vállán a kapával. Leült mellém, úgy, hogy nekitámasztotta magát a fa törzsének.

—Mit küldött nagyanyád? – na, nézzük.

—Cibere van, meg mákos galuska – mondtam.

Azzal nekiállt kanalazni az ételt. Én meg néztem nagyapát. Bajuszos ember volt, felfelé kunkorodó huszáros bajusza volt. A szemem azon akadt meg, hogy a kanál étel eltűnik a bajusza alatt. Észrevette, hogy nézem.

—Ettél? – így csak röviden kérdezte.

—Ettem! – válaszoltam kurtán.

—Adott nagyanyád?

—Adott!

—Ha nincs, mehetnéked szedhetnél epret a fáról, míg én befejezem a kapálást!

—Szedek! – bólintottam.

Az eperfák, aminek a sora majdnem kiment a hegyig fehérreper volt, a legédesebb fajta. Felmásztam az egyik fára szedni, persze a földről is szedhettem volna, de gyerek vagyok, így izgalmasabb. Tömtem magamba a finom epret, még a két ételes köcsögöt teleszedtem. A nap már bukóban volt a dombok tetején, túl a Hernádon. Elindultunk haza. A ruszkai állomásról most indult el a vonat, a félnyolcas, ami Hidasba ment. A temetővel szemben, az útkaparó háznál értünk ki a főútra, és máris otthon voltunk.

Otthon, András bátyám várt minket, legalább szóval tartotta nagymamát.

—Béla, - ez nagypapa – holnap nálunk cséplés, gyere már, mert elkell a segítség. Gyere még reggel, hozd magaddal az inast is – ez én voltam – mondta.

Mire felébredtem nagypapa már elment. Én ettem valamit, majd kiszaladtam a kertbe, hogy megtömjem a zsebeimet ringlóval, soha nem lehet tudni hová vetődik az ember fia. András bátyámék lent laktak az alsó soron a Kazinczy házzal szemben. A nagykapu tárva-nyitva, az udvaron már ment a gép. Pöfögött a traktor, cséplték a búzát. Sok-sok ember sürgött-forgott az udvaron a gép körül. Két ember a cséplőgép tetején állt és kévékkel etette a feneketlen gyomrú gépszörnyet. Lent, a gép elején, a kapu felőli oldalon emberek zsákolták a terményt. Odébb, a kert felől, egy elevátor vitte a szalmát a kazal tetejére. A cséplőszörny nagyon érdekes volt. Az oldalán mindenféle fogaskerekek forogtak, ide-oda, majd karok rángatóztak, rángatták a szitát. A traktor, ami hajtotta a cséplőt egy hosszú lapos szíjjal, az egy régi körmös Hoffer volt. Egykedvűen pöfögött két gerendával kitámasztva. A gép mellett egy zsákon ember üldögélt nyakig olajos ruhában, ez lehetett a gépész, aki felvigyázta a gépeket.

András bátyja jött, hozta magával Andris fiát is:

—Na, ti ketten hordjátok a pelyvát a gép alól, be az istállóba. Itt ez a hamvas, ezzel hordjátok! – ezzel magunkra hagyott minket.

Andrissal szorgalmasan hordtuk a pelyvát a gép alól, be az istálló hátsó részébe, ott öntöttük le, halomba. Biztosan jó lesz valamire – gondoltam. Az udvaron a gép körül ment a sürgés-forgás, mindenki tette a dolgát, ami ilyenkor csépléskor szokás volt.

Harangoztak!

Dél volt, a nap az ég tetején ült, és égetett. Izzadtunk a melegben, a por, ami a cséplőből jött belepert minket. Egy asszony jött ki a házból, kezében egy piros lábassal, majd egy fakanállal verte a lábassal fenekét.

Ebéd! A gép álljon le, mindenki az asztalhoz! – kiabálta.

A kazal mellett egy nagy öreg diófa volt. Alatta egy hosszú asztal, lócékkal. Biztosan a TSZ-ből való volt. Az asztal leterítve vászonnal, rajta tálak tele rakva. Biztosan gulyás, érzem az illatát, a kedvencem. Az emberek leültek a lócára és elkezdtek falatozni. Mi ketten Andrissal ott álltunk a fa alatt az asztal végén. Leülni nem mertünk az emberek közé. Mariska néni jött oda hozzánk és mondta:

—Na, inasok ti miért nem ültök le, nektek is jár – mondta. Andrissal összenéztünk, és a gondolatunk találkozott: Minket is emberszámba vesznek? Jól esett az ebéd, a gulyás meg a friss cipó. Ez a falusi élet egészen más, mint a városi, itt jobb szokások vannak – gondoltam. A kiadós ebéd után az erőnk, és a kedvünk is megjött. Estig úgy dolgoztunk, mi ketten gyerekek, azért mert emberszámba vettek minket. Ez nagyon jól esett. Az utolsó kévét is feladták a cséplőre, majd a pöfögő traktor megállt, dolgát a mai napra elvégezte. A nap már nem sütött be az udvarra, lassan mindenki hazament.

Éppen a kertből jöttem be, hoztam a tyúkok alól a tegnapi tojásokat, amikor látom, hogy Margit keresztanyám jön be a kapun. Rendesen felpakolt, mert a hamvas, vagyis a ponyus meg volt rakva valamivel. A kosarat, amiben a tojások voltak leraktam még a kamara előtt, hogy elé tudjak menni, hátha segítségre szorul.

—Mit hozott keresztanyám, hogy úgy felpakolt? – kérdeztem.

—Még tegnap kenyeret sütöttem, azt hoztam, hogy az aratóknak legyen mit enni. Na, gyere csak, neked meg sütöttem cipót, mert városban ilyen nincs. Ezzel bementünk a házban, lesegítettem a ponyust és a friss kenyereket kiraktuk az asztalra.

—Édesapám? – kérdezte nagymamától, aki éppen főzött az aratókra.

—Kint van, Hejce alatt a középnymásról hordják a kévétet szekérral. Ma be kell hordani. Itt legyen az udvaron. Holnap, apádék – ez a nagyapám – a felsőpásti búzát fogják aratni az emberekkel. András bátyád a TSZ-ből szombatra küldi a cséplőt, mert a jövő héten már Göncön fognak csépelni. – mondta nagymama.

Még ebéd előtt jött két szekér megrakva kévékkel. Alig tudtak befordulni a kapun, pedig sarkig kinyitottam őket. A vendégrúd bele is akadta a kapufélfába, azt arrébb is nyomta. Először az egyik szekér jött be, lerakták a kévétet, szépen kazalba, azután cseréltek jött a másik is. A két TSZ ló úgy húzta a megrakott szekeret, mintha csak egy játék kocsit húznának. Szép, erős állatok, nem lenne jó

velük incselkedni – gondoltam. Délutánra még egy forduló volt, és bejött Hejce alól a búza.

Másnap, pénteken, ami éppen huszonnegyedikére esett, már hajnalban kimentek az arató emberek a felsőpásti búzába aratni. Igyekeztek aratni, mert a búza már elég érett, és száraz is volt ahhoz, hogy cséplőgépbe kerüljön. A nagy víz után egy csepp eső sem esett ezen a vidéken. Csörgő száraz volt a búza, féltő volt, hogy elkezd peregni a szem.

Nagymama jött ki az udvarra.

—Gyere már be.

Bementem a házba, a konyha asztalon egy ennivalóval megrakott kosár volt.

—Vidd már ki az aratóknak a reggelit, had egyenek, te meg maradj kint, majd az ebédet én fogom kivinni. Segítsél nekik a kévét hordani, azt ilyen erős inas mint te, bírja – mondta.

Nemsokára ki is értem a mezőre. Messziről láttam, hogy hol aratnak és egyenesen a tábla végén álló fa alá mentem, ott pakoltam le. Két kaszás ember vágta a rendet, utána asszonyok szedték a markot és kötötték a kévét. Nagypapa jött hozzám a fa alá.

—Meghoztad a reggelit?

—Meg, nagymama azt üzeni, hogy az ebédet majd ő hozza ki.

Az emberek, leültek a fa alá és ettek, majd szóváltás nélkül felálltak és folytatták a munkát. Én, meg mint friss erő, hordtam a szekérhez a megkötött kévéket. Már azon voltam, ne hogy a fáradás legyen úrrá rajtam, vagy Laci üljön fel rám, amikor a vasútoldalon megláttam nagymamát. Jött az ebéddel. Elé mentem, segítettem neki. Lepakoltuk az ennivalókat egy vászonterítőre, és vártuk az embereket, hogy jöjjenek enni. Jöttek is. Leültek a fűre az vászonabrosz mellé és falatoztak.

—Béla bátyám, még vagy két-három forduló és megleszünk. Mire a félhetes Hidasi jön be lesznek hordva a kévék az udvarára – mondta az egyik kaszáló ember.

—Zsuzsi, - szólt nagypapa nagymamához– elfogyott a bor, úgy látom, az embereknek jót tenne, bemegyek, hozok egy demizsonnal. Azzal elment be a faluba. Én, meg láttam, hogy a vizeskorsóban fogytán a víz, meg én is szomjas voltam, elszaladtam fel a felső útig a forráshoz. Jót ittam a friss hideg forrásvízből, majd siettem le az emberekhez, és kínáltam a hús vizet. Mire körbe kínáltam őket, már csak a korsó alján lötyögött némi folyadék. Mehettem vissza, kerültem is egyet. Amikor visszaértem láttam, hogy nagymama szótlanul pakolgatta az ennivalókat, takargatta a

darazsak elől. Néha szóltam hozzá, de nem válaszolt, nem úgy, mint máskor. Máskor mindig beszélt, még sokat is, most nem. Biztosan fáradt lehet szegény – gondoltam.

Egy embert látok jönni, vagy inkább szaladni a vasúti töltés felől. Kiabál, nem értem. Az arató kaszások is észreveszik, megállnak a munkával és néznek arra, amerről az ember jön. Nagymama is feláll az abrosz mellől, Ő is nézi az ide szaladó, kiabáló embert. Látom, valami baj lehet, mert nagymama arca fehér lett, pedig nem ilyen szokott lenni. Az ember már közelebb ért.

—Zsuzsi néném! Jöjjön gyorsan! Béla bácsi! Béla bácsi meghalt! – kiabálta az ismeretlen ember.

Keresztanyám is itt volt, a kaszások után szedte a kévét, ledobta a sarlót és szaladt nagymamához.

—Édesanyám, ez nem lehet, az előbb még itt volt, kínálta az embereket, most meg.

Nagymama, keresztanyám, meg az idegen ember, aki a híreket hozta elmentek. A kaszások ismét nekiláttak aratni, az élet nem maradhat kint a földön, estére be kell, hogy kerüljön a gazda portájára. Az első szekérrel én is hazajutottam.

—Keresztanyám mi történt? – kérdeztem.

—Nagyapád már éppen ment ki a földekre az embereknek vitte a demizson bort, amikor, vélhetően megszedült és a ház előtti vizesárokba esett, háttal. Az orvos szerint, aki már volt itt, nyakát szegte, szegény. Rögtön meghalt.

—Nagymama?

—Bent van. Bent van a szobában nagyapáddal, hagyd őket!

Másnap kora reggel jött a cséplőgép és az emberek is jöttek. Mit tehettek, el kellett csépelni, mert a gép kellett a következő faluban is, hogy ott is legyen búza, legyen kenyér, ami az életet adja.

VÉGE

Debrecen, 2019.

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

ELSŐ: Utazás a nagyszülőkhöz, karácsonyra.

MÁSODIK: Szerencsi állomás.

HARMADIK: Szerencs-Hidas, utazás.

NEGYEDIK: Ruszkára érkeztünk.

ÖTÖDIK: Disznóvágás.

HATODIK: Karácsony.

HETEDIK: Ezerkilencszázötvenhat.

NYOLCADIK: Szánkózás.

KILENCEDIK: Templomban.

TIZEDIK: Korcsolyázás dédinél.

TIZENEGYEDIK: Az iskolában.

TIZENKETTEDIK: Farsang.

TIZENHARMADIK: A katonai behívó.

TIZENNEGYEDIK: A Nagy Háború.

MÁSODIK RÉSZ

TIZENÖTÖDIK: Nyári vakáció.

TIZENHATODIK: A gönci vásár.

TIZENHETEDIK: Szőlőhegyen.

TIZENNYOLCADIK: A várban.

TIZENKILENCEDIK: Az árvíz.

HUSZADIK: Az aratás.

VÉGE

A képen nagyapám, Csámer Béla, 1997-1959, és nagymamám, Csámer Béláné, sz. Kmecz Zsuzsanna, 1900-1976, látható. Göncruszka, 1959. év.